

קונטרס

# הלכות ברכות

## מבית מועדי השם



מתוך

שלחן ערוך המקוצר

בתוספת הערות מעיני יצחק

והוספות מרובות

על פי פסקי מרן פוסק עדת תימן

הגאון רבי **יצחק רצאבי** שליט"א

בעל שלחן ערוך המקוצר וש"ס



קונטרס

# הלכות ברכות

מבית מועדי השם

שער הלכות משע"ה

שער חידושי הלכות

שער השו"ת



פסקים ומנהגי תימן

בהלכות ברכות

מתוך שלהן ערוך המקוצר.

ובו הוספות רבות.





## שנת התשע"ד

### הבהרות:

\*ההלכות הן מתוך שלחן ערוך המקוצר

הלכות שמעו"ן בסופן סימן כזה (\*)

הן תשובות מרן כפי שענה לשואליו בע"פ

או דברים שהוגשו לפניו ואישרם

\*בכל מקום שנזכר א"ה במוסגר הוא מהמערכת.

כמו"כ התשובות שבסוף הקונטרס הנה הנם

מהמערכת – וכל אלו היו למראה עיניו של מי

שגדול, מורנו הרב שליט"א.

## דבר המערכת

נודה לה' בכל לבב על שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה להוציא קונטרס זה לאור עולם לאחר עמל ויגיעה בס"ד.

כמו"כ נודה למורנו הרב שליט"א שסייענו עד הלום והשקיע רבות מזמנו להאיר ולהעיר מיד ה' הטובה עלינו. יתן לו ה' אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, ויארץ ימים על ממלכתו אכי"ר.

תודות להרה"ג ר' אריאל דיין שליט"א שהמציא לנו ספרים והיה לנו לעזר בהלכות אלו ימלא ה' כל משאלות לבו לטובה.

טבלת הברכות באדיבות "אור ההלכה" בראשות ידידנו הרה"ג ר' מאיר ליאור לוי שליט"א יבורך משמים על פעולותיו הכבירות.

מדור שו"ת מאת מרן שליט"א באדיבות מערכת "שימושה של תורה" לידידי שליט"א יבורך בכל מילי דמיטב.

תודה גדולה להרב שילה יגאלי שליט"א שהמציא לנו מאמרים רבים משיעורי הרב שליט"א ועל אתר היה שולח לנו כפי בקשותינו ישא ברכה מאת ה'.

בצאתנו נישא תפלה אל כפיים אל אל בשמים, שיעזרנו להפיץ דבר ה' זו הלכה לזכות הרבים ללא פניות כל שהן אלא אך ורק לשם ייחוד קוב"ה ושמירתיה ולקרבת הגאולה אכי"ר.

**מתוך הערת מרן שליט"א ב"עיני יצחק" על ספר שלחן ערוך  
המקוצר  
אורח חיים חלק ג' הלכות חנוכה סימן ק"כ סוף הערה ע"ד**

בחמישה עשר בשבט, שהוא ראש השנה לאילנות, אין נופלים על פניהם, כדלעיל סימן כ"א סעיף י"א. ובתימן לא היו נוהגין להרבות בו במיני פירות אילנות. ועיקר מנהג אכילת הפירות, הוא מנהג אשכנזים ומהם נתפשט לספרדים, עיין כף החיים סימן קל"א ס"ק צ"ז, ובדברינו לעיל הלכות תפילת שמונה עשרה סימן ט"ז הערה ו'. וז"ל ספר חמ"י, מנהג טוב להולכים בתמים להרבות בפירות בעצם היום הזה ולומר דברי שירות ותושבחות עליהן כאשר הנהגתי לכל החברים אשר עמדי, ועם כי בדברי כתבי הרב [ר"ל האר"י] זלה"ה לא נמצא מנהג זה, מ"מ לדעתי תיקון נפלא הוא בנגלה ובנסתר וכו' ע"ש. ובספר שבט מוסר פרק ט"ז כתב וז"ל, בני הוי זהיר לברך על הפירות בט"ו בשבט, שמנהג ותיקין הוא ע"כ. ומ"ש בקונט' אחרון לספר טעמי המנהגים סימן תתס"ו שבשבט מוסר הביא זה מצוואות ר"א הגדול, שגגה הוא, כי רק מה שהובא שם בתחילת הפרק הוא מצוואת התנא הנז'. ולא מצינו זכר לזה המנהג בימות התנאים. וגם אצלינו האידנא נמי לא נהגו זאת כלל ועיקר כדבר האמור, רק היום בארץ ישראל נתפשט אצל רבים מאתנו באמצעות שאר קהילות. וע"ע בספר דיני ומנהגי ארץ ישראל להר"מ טוקצינסקי דף נ'. וראה זאת מצאתי בספר תולדותיו של הרב המקובל ר' מרדכי שרעבי זצ"ל, שלא היה עושה בט"ו בשבט סדר אכילת הפירות, ושמעתי הטעם שאין לזה מקור בכתבי האר"י זיע"א המדוייקים ובספרי הרש"ש זיע"א, אלא בחמדת-ימים ובמשנת חסידים, וידוע שהרמ"ש היה נאמן לשיטת הרש"ש זיע"א להתרחק מספרים אלו ע"כ. ובספר כנסת יעקב דף י"ב ציין לספרים וסופרים רבים שכתבו שאין לסמוך רק על שמונה שערים כת"י מהרש"ו שהם המדוייקים. וע"ע לעיל בהלכות בדיקת חמץ סימן פ"א הערה י"ד.



## בעניין להרבות באכילת פירות בט"ו בשבט. - משיעור מוצ"ש פר' בשלח

כיון שאנו לפני חמשה עשר בשבט, החל בשבוע זה, ולמרות שאבותינו לא נהגו בעניין של להרבות באכילת פירות בט"ו בשבט, ברצוני להרחיב בעניין.

שמעתי מילתא דבדיחותא. אומרים, כי ישנו הבדל בין העדות, אשכנזים וספרדים ותימנים. אם ישנה מחלוקת באיזה דין, האשכנזים מחמירים בו, והספרדים מקילים בו, והתימנים לא נהגו אותו... בנושא שלנו, הדבר אכן נכון. אבל צריך לדעת, כי אם ישנו דבר שהתימנים לא נוהגים אותו, זה אומר דרשני.

עניין זה, של להרבות באכילת פירות באופן מיוחד בחמשה עשר בשבט, אין לו שום מקור, לא בש"ס ולא במדרשים ולא בראשונים. זהו מנהג שהתחיל לפני חמש מאות שנה, והדבר מובא בתורת מנהג של אשכנזים. רבי יששכר בן סוסאן בספר תיקון יששכר [דף כב ע"ב]. הובא במגן אברהם סימן קלא, ס"ק ט"ז], כותב, כי ביום חמשה עשר בשבט, נוהגים האשכנזים יצ"ו להרבות במיני פירות אילנות לכבוד שמו של יום. ובסופו של דבר, גם אצל האשכנזים, הדבר נשאר רק אצל החסידים האדמור"ים, עושים מזה עסק ושמחה. אולם אינני יודע אם אחרים אצלם עושים זאת, כמדומני שהם לא כ"כ מתייחסים לכך. מגישים כמה פירות נוספים לשלחן בסעודה, וזהו. ואצל הספרדים, הדבר נהיה יותר מהאשכנזים. דהיינו, המנהג בהתחלה היה אצל האשכנזים, ואפילו בכתבי האר"י אין לכך מקור, לכן הרב מרדכי שרעבי זצ"ל לא היה עושה זאת, היה אומר כי כיון שאין לכך מקור בכתבי האר"י אלא רק בספר חמדת ימים שעליו יש סימני שאלות, לכן הוא לא היה נוהג זאת.

בכל אופן, אבותינו לא נהגו ולא שמעו מהמנהג הזה. אמנם ישנם כאלה האומרים, כי טוב הדבר, ואין הכי נמי. אבל בכל זאת צריכים לדעת, כי אם אבותינו לא נהגו בדבר מסויים, סימן שהדבר צריך עיון. יש לבדוק את המקור, מהיכן הוא בא. וישנם דברים שהיפך, שאנו נוהגים אותם, ועדות אחרות אינן נוהגות. עכ"פ מי שרוצה לעשות זאת, שיאמר 'בלי נדר', שלא יתחייב בכך בתורת חיוב, כי זה אינו קבלה של מנהג אבות וכדומה, בכדי שהדבר יחייב.



## תוכן הענינים

- הלכות משע"ה.....ה. ....ב
- חידושי הלכות.....נז.....
- דינים העולים מהערות "עיני יצחק".....סה
- דינים העולים משו"ת עזלת יצחק ב"ח.....ע
- טבלת ברכות.....לאחריו
- רשימת חלק מהפירות שברכתם עץ ואדמה  
עג.....
- ברכות שונות.....לאחריו
- פסקי דינים ומנהגים משיעוריו של מרן  
שליט"א.....לאחריו
- שאלות ותשובות ממרן שליט"א.....לאחריו
- הבהרה ממרן שליט"א דאזלינן בתר נפח  
לאחריו.....
- תשובות שהיו למראה עיני מרן שליט"א.....עו
- תשובה בענין חמוציות ועוד משיעורי מרן  
שליט"א.....לאחריו





שער ההלכות



הלכות ומנהגי תימן  
מתוך  
שולחן ערוך המקוצר  
בתוספת פסקי דינים



## סימן ל"ד

### הלכות ברכות על מאכלים מחמשת מיני דגן

#### דין פת הבאה בכסנין

א. מאפה שהוא מחמשת מיני דגן אלא שהיא פת הבאה בְּכֶסֶן, אם אוכל ממנו פחות משיעור קביעות סעודה, אינו צריך נטילת ידים, ואין מברכין עליו המוציא וברכת המזון. אלא בורא מיני מזונות בתחילה, ולאחריו על המחיה. אבל אם אוכל ממנו שיעור קביעות סעודה, אזי דינו כלחם גמור, דהיינו שצריך ליטול ידים בברכה, ולברך עליו המוציא ולאחריו ברכת המזון:

#### מהי פת הבאה בכסנין?

ב. מהי פת הבאה בכסנין. יש אומרים שהיא פת שנעשית כמין כיסים, דהיינו שהבצק הוא רגיל אלא שממלאים בתוכו דבש או סוכר ואגוזים ושקדים ותבלין וכיו"ב. ויש אומרים שהיא נעשית מבצק שנלוש בְּשֶׁמֶן או בְּשׁוֹמֵן או בדבש או בחלב או בביצים או תבלין או בשאר מִי־פירות, אפילו עירבו בה גם מים. ויש מפרשים שהיא פְּעֻכִּים יבשים שכוססין אותן. ואין כאן מחלוקת בדין, רק מהו פירוש פת הבב"כ. שלמעשה, כולם מודים שבכל אחד מהאופנים הנז"ל, אינו נחשב לחם אלא מברכים עליו בורא מיני מזונות ועל המחיה מֵאֲחַר שאין העולם רגילים לקבוע סעודתם עליהם:

#### ברכת המצות בזמנינו, חלות מתוקות

ג. המצות הרגילות בזמנינו שהן יבשות וקשות, ברכתן המוציא. ולא רק בפסח, אלא גם בכל ימות השנה. ואפילו בלא קביעות סעודה, ואפילו לא יאכל מהם אלא כל שהוא, שדינם כדין לחם גמור. כי אעפ"י שכוססין אותן (כפירוש שלישי בפת הבאה בכסנין דלעיל סעיף ב') מכל מקום דרך העולם לאכלם לשם שביעה וסעודה ממש. והוא הדין לחלות מתוקות מעט שעושים בזמנינו לכבוד שבתות וימים טובים, או לסעודות

מצוה, דאעפ"י שנילושו עם סוכר וכיו"ב (שהיא פת הבאה בכסנין לפירוש שני דלעיל) מכל מקום דרך העולם בזמנינו לאכלם בתורת לחם, ולכן ברכתן המוציא:

### שיעור קביעות סעודה

ד. שיעור קביעות סעודה, אין משערים לפי אותו אדם, אלא ברוב בני אדם. ועל פי זה יש אומרים שצריך ליזהר שלא לאכול אלא או פחות משלוש ביצים (שהם כ"ג 173 גרם) שעד אז ברור שאין צריך לברך המוציא אלא בורא מיני מזונות ועל המחיה. או מארבע ביצים (שהם 230 גרם) ומעלה, שאז ברור שברכתן המוציא וברכת המזון, אפילו אינו שבע. והשיעור לדעתם הוא רק בפת הבאה בכסנין עצמה, בלי לצרף שאר דברים שאוכל עמה. דהיינו שאם אינו אוכל שיעור ג' ביצים, אעפ"י שאוכל עמה דבר אחר ושבע, אין מברכים אלא מזונות ועל המחיה. (וכ"ה מנהג הספרדים). אבל לדידן, העיקר להלכה כפי דעת הסוברים שהשיעור הוא כפי מה שרגילים רוב בני אדם לאכול בסעודת צהרים או בסעודת ערב לַשְׁבּוּעַ, שרק אם הוא כשיעור גדול זה, ואף על פי שהוא עצמו אינו שבע, אז דינו כמו לחם. ואם אוכל פת זה עם לפות, משערין גם כן אם אחרים היו אוכלין אותו בליפות היו שבעים. ואם אוכל בלא ליפות שיעור קטן והוא שבע, ואחרים אם היו אוכלין כך לא היו שבעים, אלא שאם היו אוכלין אותו עם ליפות היו שבעים, הוי ליה גם כן דין לחם. ואם אכל פחות מזה, או שהוא מסופק, לא יברך אלא במ"מ ועל המחיה. וזקנים או נערים שאכילתם מועטת בטבעם, השיעור כפי קביעות סעודה דידהו. וירא שמים יצא מן הספק ולא יאכל מפת הבב"כ אלא או פחות משיעור ג' ביצים, או כשיעור סעודה קבועה כנזכר:

### שיעור הקביעות באכילה ראשונה שביום

ה. נראה לי שכל זה משהגיע זמן סעודת הצהרים ואילך, עד סוף הלילה, בין אכל סעודת צהרים וערב, בין לא אכל ואפילו בין הסעודות. אבל אכילה



ראשונה שביום, גם בפחות מהשיעור דלעיל צריך לברך המוציא וברהמ"ז, שמודדין בזה כפי כמות מועטת שרגילים בה לפת שחרית:

### נמלך לאכול שיעור קביעות סעודה

ו. אם מתחילה היה בדעתו לאכול רק מעט, ובירך בורא מיני מזונות, ואחר־כך נמלך לאכול שיעור קביעות־סעודה, אם בזה שהוא רוצה לאכול עוד, אין בו שיעור קביעות־סעודה אלא בצירוף מה שאכל קודם, אוכל כך ומברך אחר־כך ברכת המזון. אבל אם בזה שהוא רוצה לאכול עוד, יש בו שיעור קביעות־סעודה, צריך ליטול ידיו בברכה, וכן לברך ברכת המוציא על מה שהוא רוצה לאכול. אבל ברכת על המחיה אינו צריך לברך על מה שאכל, לפי שיצטרף עם מה שיאכל ויפטר בברכת־המזון:

### ברכת עיסה שבישלה, עציט, הריס

ז. מעשה קדירה, כגון עיסה שנילושה אפילו במים לבד ובישלה, או קמח ששופכין לתוך מים רותחים הנקרא "עֶצִיט", מברכין עליה בורא מיני מזונות ולאחריה על המחיה, אפילו קבע סעודתו עליה, שאין זה לחם. וכן גריסים מחמשת מיני דגן שבישלים (והם הנקראים "הַרִיס"), מברכין עליהם גם כן בורא מיני מזונות ולאחריהן על המחיה, אפילו בקביעות סעודה:

### עיסה שאפאה במחבת בלא משקה

ח. עיסה שנילושה במים ובלילתה עבה או רכה, אם אפאה בתנור או אפילו במחבת או בקדירה או באֶלְפָס בלא משקה, דינה כמו לחם גמור. [ומה ששגור בפי העולם, שכל דבר שלא ראה פני האש אין מברכין עליו המוציא, אין לסמוך על זה]. ואפילו משח את המחבת וכיו"ב במעט שמן שלא תישרף העיסה, זה לא נחשב משקה. אבל אם טגנה בשמן וכיו"ב לאו לחם הוא, ואפי' קובע סעודתו עליו, אינו מברך עליו אלא במ"מ:

## ברכת עוגות ועוגיות, סופגניות, ג'חנון, מלוח, זלאביא

ט. מכל האמור לעיל יש ללמוד שכל מיני עוגות ועוגיות כגון עוגת שמרים, עוגת דבש, עוגת שקדים וכו' וכן בסקויטים, בוריקס, בייגלה, דובשניות, נְפֵלִים, כעכים ומציות (קְרֶקֶר) ברכתן במ"מ, ואם קבע סעודתו עליהן ברכתן המוציא. אבל סופגניות (שעושים בימי חנוכה) גְּחֻנוֹן מְלֻחַ וְזֵלֶאבִיא ברכתן במ"מ אפי' קבע סעודתו עליהן, לפי שהן מטוגנין בהרבה שמן. (אך מצוי "מלווח" ללא הרבה שמן, וברכתו המוציא אם קבע עליו).  
וכן דין מקרונים ואטריות לפי שהן מבושלים, ודינם כמעשה קדירה:

### כובאנה

י. כְּבֹאנָה, ברכתה במ"מ אפילו קבע סעודתו עליה. שאעפ"י שאין בה משקה, מכל מקום הרי היא מתבשלת בכלי סגור דוקא עם ההבל שבתוכה, וזיעת משקה הרי היא כמשקה. וכן המנהג. (ואם נעשתה בכלי פתוח, ברכתה המוציא אם קבע עליה):

### לחוח

יא. לְחֻחַ, ברכתו במ"מ. ואם קבע עליו סעודתו, ברכתו המוציא. דהיינו אם אכל שיעור שבני אדם אוכלים ושבעים ממנו, בצירוף מה שאוכל עמו כגון מרק או בשר אם מלפת בו [ולא כשאוכל הבשר לבסוף כנהוג אצלנו דרך כלל] וכדלעיל סעיף ד'. וזהו דוקא בלחוח הרגיל בדרך כלל, שהוא עבה באמצעותו כשמונה או עשרה מילימטר. אך יש שעושין אותו דק כשנים שלושה מילימטר, ודינו לברך עליו בורא מיני מזונות אפילו בקביעות סעודה:

### לביבות

יב. לביבות שעושים ממצה כתושה או מלחם מפורר, שמערבים אותן בשמן או בשומן וביצים וכיו"ב, ומגבלין ומבשלין או מטגנין אותן, מברכין עליהם בורא מיני מזונות ולאחריהם על המחיה אפילו בקביעות סעודה:

## דייסא

יג. דייסא מבושלת הנעשית מסולת של חמשת מיני דגן, אם היא עבה דהיינו שצריך למעכה קצת בפה, ברכתה במ"מ ועל המחיה [ואפילו בקביעות סעודה]. ואם היא רכה, דהיינו שמחליקה בפה כמו מים, נידונת כמשקה וברכתה שהכל ובורא נפשות:

## פתות - דין תואר לחם

יד. פרוסות לחם גמור שבישולן על האש בתוך מרק (שקורין "פתות") וכיו"ב, או טיגנן בשמן או בחמאה או במרגרינה, אפילו עבר מהן תואר הלחם, כגון שְׁטָחָן בביצים, אם יש בפרוסות כזית, כל דין לחם עליו. ואפילו אם רק אחת מהן כזית, מברך עליה המוציא ופוטר את שאר הפרוסות הקטנות. ואם אין בשום פרוסה כזית, אף-על-פי שעלידי הבישול נִפְחוּ ועי"ז יש בכל פרוסה כזית, או שנדבקו עלידי הבישול ונעשו גוש גדול, ואפילו יש עליהם תואר לחם, מכל מקום אין לו דין לחם ומברכין עליו רק בורא מיני-מזונות ולאחריו על המחיה, ואפילו קבע סעודתו עליו. ואם לא בישלן, אלא שעירה עליהם מרק רותח, יש ספק בברכה, האם עירווי חשוב כבישול בכלי ראשון שעל האש, או לא. לפיכך אין לאכול זאת אלא בתוך הסעודה. ואם לא בישלן אלא שראן במרק וכדומה שבתוך צלחת שהיא כלי שני, ואין בפרוסות כזית, בזה תלוי אם יש בהן תואר לחם או לא. שאם יש להם תואר לחם, יש להם דין לחם גמור. ואם אין להם תואר לחם, אין להם דין לחם, ואפילו קבע סעודתו עליהן, מברך רק בורא מיני-מזונות ולאחריהן על המחיה:

## נשתנו מראה המשקין

טו. יש אומרים שאם נשתנה מראה המשקין מחמת הפרוסות, נאבד מהם תואר לחם. וכן אם נִשְׂרוּ בין אדום:

## לחם חי

טז. לחם חי, שהוא עשוי ממורסן וסובין ומעורב עם קמח, ברכתו המוציא:

## מין דגן שבשלו עם שאר מינים

יז. דברים ממיני דגן שבישלים עם שאר מינים, ונתמעכו ונתערבו יחד, כגון מאכל שמערבין קמח וביצים וגבינה ומטגנים או מבשלים אותו, אף-על-פי שהקמח הוא המועט, מכל מקום כיון שהוא מחמשת מיני דגן, הוא חשוב, ומברכין עליו בורא מיני-מזונות ואחריו על המחיה. ואמנם דוקא כשנותנים את הקמח בשביל שיתן טעם. אבל אם לוקחין רק מעט קמח לדבק בעלמא, אז בטל הקמח ואין מברכין רק על העיקר. וכן רוטב שמבשלין ומתקנין אותו עם קצת קמח קלוי ומטוגן בחמאה, אין מברכין על הרוטב כי אם שהכל. אבל אם הוא בורר את הפירורים המטוגנים ואוכלם בפני עצמם, צריך לברך עליהם בורא מיני מזונות, ואם אוכל מהם כזית צריך לברך אחריהם על המחיה:

## סימן ל"ה

### הלכות ברכת היין וברכת הטוב והמטיב

א. על היין מברכין בורא פרי הגפן, ולאחריו על הגפן וכו'. ואין חילוק ביין אפילו הוא עדיין תוסס, ואפילו זב מעצמו ואפילו יין מבושל או קונדיטון, דהיינו שנתנו לתוכו דבש ובשמים, או לענה שהוא מר, אפילו ריחו כחומץ, כיון שיש לו טעם יין, הוי יין לעניין ברכה. אבל אם נתחמץ באופן שיש בני אדם שנמנעים לשתותו מפני חמיצותו, יש ספק בברכתו (ואף שיכול לברך בתחילתו שהכל, עדיין יש ספק בברכה אחרונה) ולכן אין לשתותו אלא אם-כן יברך תחילה על יין טוב:

### דקדוק הברכות למנהגינו

ב. בורא פרי הגפן, מנהגינו לומר הפ"א רפויה מפני שמסמיכין אותה לאל"ף. וכן בורא פ-רי העץ, בורא פ-רי האדמה. והגימ"ל דהגפן בקמץ, מפני שהיא סוף העניין:

## יין מעורב במים

ג. יין מעורב במים או בשאר משקים, אם אין ביין אלא אחד מששה חלקים שבמים ודאי בטל היין ואינו רק כמים. ואם יש בו יין יותר מששית, אם דרך אנשי המדינה למזוג אותו כל-כך כמו בזמנינו כאן, רבים סוברים שמברכים עליו בורא פרי הגפן ולאחריו על הגפן. ואם לאו, בטלה דעתו. וירא שמים יצא מהספק ולא יקדש עליו, ולא יברך עליו בורא פרי הגפן אלא שהכל. וגם לא ישתה רביעית בבת אחת, כדי שלא יכנס לספק בברכת מעין שלוש. עד שיהא בו לכל הפחות חצי יין נגד חצי מים, או מעט יותר:

## אימתי יין פוטר שאר משקין

ד. יין, פוטר כל מיני משקין, כי הוא ראש ועיקר לכל המשקין. הן מברכה ראשונה והן מברכה אחרונה. ודוקא אם המשקין היו עומדין לפניו בשעה שבירך על היין, או שהיה על-כל-פנים בדעתו לשתות אותן משקים. ואפילו לא שתה מלוא לוגמיו מן היין אלא מעט, פוטר שאר משקין מברכה ראשונה:

## קפה שאחר כוס של ברכה"מ

ה. מקומות שדרכם להביא למסובין בסעודות גדולות, קפה אחר כוס של ברכת-המזון, אין לברך עליו, כי נפטר ע"י ברכת היין כאילו כיוונו דעתם עליו. ודוקא אותם שטעמו מהכוס של ברכת-המזון. וטוב להרהר הברכה בליבו כדי לצאת מן הספק:

## יין של קידוש אם פוטר שאר משקין או יין אח"כ

ו. ויין של קידוש, כל שכן שפוטר את כל המשקין הבאים אחריו, שכיון שבא לצורך הסעודה הוי התחלת סעודה, ואפילו דעתו שלא לשתות ממנו עוד אחרי הקידוש. ונפקא מינה במה שסילק עצמו מלשתות יין, שאם ירצה אח"כ לשתות יין צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן מדין

נמלך, אעפ"י שעדיין שאר המשקין לפניו. שכיון שברכתם שהכל, אינו פוטר את היין אעפ"י שמכח ברכת היין הוא בא:

### יין שבתוך הסעודה כיצד מברכין?

ז. על היין שבתוך הסעודה, כל אחד ואחד מברך בורא פרי הגפן לעצמו אפילו היסבו יחד, דחיישינן כשיענו אמן שמא יקדימו קנה לושט ויבואו לידי סכנה:

### ברכת הטוב והמטיב על שינוי יין

ח. שתו מיין אחד, בין בתוך הסעודה בין שלא בתוך הסעודה, והביאו להם יין אחר, אינו מברך עליו בורא פרי הגפן, כיון שלא נמלך ולא הסיח דעתו מיין, אבל מברך עליו בא"י אמ"ה הטוב והמטיב. מפני שכשמשנים היין, בודאי הוא מפני ריבוי שמחה, וכדי שלא ימשך אחר היין הרבה, מברך הטוב והמטיב שתיקנו ביבנה בברכת-המזון על הרוגי בְּיָתָר, ויזכור יום המיתה. וכן אם הביאו להם עוד יין שלישי, מברכים גם כן עליו הטוב והמטיב, וכן על הרבה:

### כשצריך לברך הגפן אינו מברך הטוב והמטיב

ט. ואם הוא נמלך ממש באופן שצריך לברך שנית בורא פרי הגפן (עיין לקמן סימן מ"ג), לא יברך תחילה הטוב והמטיב אלא רק בורא פרי הגפן:

### כשיין השני גרוע, ודין כשהוא בריא יותר אע"פ שגרוע

י. הא דמברכין הטוב והמטיב, דוקא בסתם, שאינו ידוע שהשני גרוע מן הראשון, אף-על-פי שאינו ידוע אם הוא משובח מן הראשון. אבל אם ידוע שהוא גרוע מן הראשון, אין מברכין עליו. אך כשהוא בריא לגוף יותר מן הראשון, אף-על-פי שהוא גרוע קצת בטעם, מברכין עליו הטוב והמטיב:

## היו שניהם על השלחן כשבירך הגפן

**יא.** אפילו היה להם מתחילה שני יינות, אלא שלא היו לפניו יחד כשבירך בורא פרי הגפן, מברך על השני המשובח הטוב והמטיב. אבל אם היו שניהם לפניו על השלחן, אינו מברך הטוב והמטיב, אלא בורא פרי הגפן מברך על המשובח לפטור גם את הגרוע:

## כשיין הראשון כלה

**יב.** אין מברכין הטוב והמטיב, אלא אם יש עוד מן היין הראשון ורוצים לשותות את השני משום שנוי יין. אבל אם מחמת שהיין הראשון כלה מביאין את השני, אין מברכין עליו:

## כשהוא יחידי אם מברך הטוב והמטיב

**יג.** אין מברכין הטוב והמטיב אלא כשיש אחר עמו שהוא שותה גם-כן משני היינות, דהכי משמע הטוב לו והמטיב לחבירו. והוא הדין אם אשתו ובניו עמו. אבל אם הוא יחידי, אינו מברך עליו:

## אם בעה"ב נותן לכל אחד כוסו

**יד.** האורח שמיסב אצל בעל הבית, אם בעל-הבית נותן את הקנקן על השלחן שישתה מי שירצה כמו שעושין בסעודות גדולות, אם כן היין הוא כמו בשותפות ומברכין הטוב והמטיב. אבל אם בעל-הבית נותן לכל אחד כוסו, יש אומרים שאין מברכין הטוב והמטיב כיון שאין להם שותפות ביין, ואפילו בעל-הבית אינו מברך:

## כשהם בתוך הסעודה כ"א מברך לעצמו

**טו.** כשהם בתוך הסעודה, אין אחד יכול לברך להוציא את כולם, אלא כל אחד מברך לעצמו הטוב והמטיב, מטעם הנזכר לעיל סעיף ז':

## אם מברך ברכה"מ על כוס יין אחר

טז. אם מברך ברכת-המזון על כוס יין אחר, אינו צריך לברך עליו הטוב והמטיב, שהוא יוצא ידי-חובתו במה שאמר בברכת-המזון הטוב והמטיב:

## הקשת הכוסות - מנהג גויים

יז. אין להקיש כוסות יין (והוא הדין שאר משקין) זה בזה כשמברכים "לחיים", כי הוא מנהג גויים, ולא כאלה חלק יעקב:

## סימן ל"ו

### הלכות ברכה ראשונה מברכות הנהגין

#### אסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה \* שיעור לברכה ראשונה

א. כתוב לי"י הארץ ומלואה, שהכל הוא כמו הקדש. וכמו שאסור ליהנות מן ההקדש עד לאחר הפדיון, והנהגה מן ההקדש בלא פדיון מעל, כמו-כן אסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, והברכה היא הפדיון, והנהגה בלא ברכה כאלו מעל בקדשי ה' יתברך. ואין שיעור לברכה ראשונה, שאפילו אוכל או שותה כל שהוא, חייב לברך ברכה ראשונה:

#### מהו גדר ספק, להתיר לברך שהכל

ב. אף על פי שבדיעבד אם טעה ובירך שהכל על כל דבר, אפילו על פת או על יין, יצא, לכתחילה אסור לעשות כן, אלא צריך ללמוד להבין איזו ברכה יברך על כל מין ומין. ורק בדבר שאי אפשר לו להתברר מאיזה מין הוא, או שנסתפקו הפוסקים ואי אפשר להכריע, אז יוצאין בברכת שהכל. ואם הוא דבר שיכול לפטרו בתוך הסעודה, עדיף טפי:

#### אם לא אחזו בשעת הברכה \* לא היה לפניו כשבירך

ג. הדבר שמברכין עליו, לאכלו או לשתותו או להריח בו, או לעשות בו מצוה, צריך שיקח אותו קודם הברכה ביד ימינו, ויכוין איזו ברכה הוא צריך לברך עליו, כדי שכשיזכיר את השם שהוא עיקר הברכה ידע מה



שיסיים, ויברך. ואם לא אחזו כלל, אלא שהיה לפניו כשבירך עליו, יצא. אבל אם לא היה לפניו כלל כשבירך, אלא שהביאו לו אחר־כך, אף־על־פי שבשעת הברכה היתה דעתו עליו, לא יצא, וצריך לברך שנית:

### הוספה שהיתה למראה עיני מרנא שליט"א

ואם היה יודע בבירור שיובאו לפניו ונתכוון על כך יצא, כדין המבואר בשו"ע (ס"ס ר"ו) העומד על אמת המים שמברך ושותה אע"פ שהמים ששתה לא היו לפניו כשבירך מפני שלכך נתכוון תחלה.

### נפל מידו ונאבד \* היה דעתו לאכול עוד אך לא היה לפניו

ד. נטל בידו פרי לאכלו ובירך עליו, ונפל מידו ונאבד, או שנמאס עד שאינו ראוי לאכילה, וכן אם בירך על כוס משקה ונשפך הכוס, אם יש לפניו עוד ממין זה וגם דעתו היתה לאכול או לשתות יותר ממה שלקח בידו, אם־כן היתה הברכה גם על הנשאר, ואינו צריך לברך שנית. אבל בסתם, לא חלה הברכה רק על מה שהיה בידו, וצריך לברך שנית. וכן אפילו אם היתה דעתו לאכול או לשתות יותר, אלא שלא היה לפניו בשעת הברכה, והובא לו עתה, צריך לברך שנית, אפילו בעניין שאם היה אוכל או שותה את הראשון לא היה צריך לברך על זה שהובא לו, הכא שאני. ויש אומרים שגם באופנים אלו, אינו צריך לברך שנית:

### הפסיק בדיבור בין ברכה לאכילה \* שהה בשתיקה

ה. צריך שלא יפסיק יותר מכדי דיבור (דהיינו שיעור אמירת שלוש תיבות "שלום עליך רבי") בין הברכה לאכילה. ויש מחמירים שאפילו בשעת לעיסה אסור להפסיק עד שיבלע, שהרי על הלעיסה אינו צריך ברכה. ואם הפסיק בדיבור בין הברכה לאכילה שלא מעניין האכילה, צריך לחזור ולברך. אבל אם שהה בשתיקה, אינו צריך לחזור ולברך. ושהייה שהיא לצורך האכילה, לא חשיבא הפסק כלל. ולכן כשרוצה לאכול פרי גדול ולחתוך ממנו חתיכות, יברך כשהפרי שלם, משום דמצוה לברך על השלם, והשהייה לא הויא הפסק משום שהיא לצורך האכילה. אך

כשרוצה לאכול איזה פרי ואין לו יותר, ויש לחוש שמא פרי זה מתולע שאינו ראוי לאכילה, יפתחנו ויבדקנו קודם הברכה:

### מטעמת

ו. מְטַעֶמֶת, אינה צריכה ברכה. כלומר שהטועם את התבשיל אם צריך מלח וכיוצא בו ופולט, אינו צריך לברך. אבל אם בולע, יש אומרים שצריך לברך כיון שהוא בולע. ודעת הרמב"ם שאין צריך לברך עד רביעית כיון שאין כוונתו לאכילה. ולכן טוב ליזהר שיכוין ליהנות ממנו בתורת אכילה ויברך עליו ויבלע:

### אוכל או שותה לרפואה \* שותה חלמון ביצה חיה (לצחצח קולו)

ז. האוכל או שותה לרפואה, אם יש לו טעם טוב והחיק נהנה ממנו, מברך עליו לפניו ולאחריו ברכה הראויה לו. (ואפילו הוא דבר איסור, כיון שהתורה התירה לו עתה, יש אומרים שצריך הוא לברך עליו). ואם הוא דבר מר שאינו נהנה ממנו, אינו מברך עליו. השותה חלמון ביצה חיה לצחצח קולו, אף שאינו נהנה מטעמו, נהנה הוא ממזונו דְּמִיזָן זַיִן, ומברך עליו:

### שתה משקין להבליע מה שעמד בגרונו \* השותה מים לקרר גופו או לחממו

ח. עמד לו דבר בגרונו ושותה משקין, או אוכל חֲתַפְת־פֶּת לבלעו, או שאר דבר שנהנה ממנו, צריך לברך עליו לפניו ולאחריו. אבל אם שותה מים שלא לְצַמָּאוּ אלא כדי להבליע מה שנכנס לו בגרונו או לצורך אחר, לא יברך, לפי שאין הנאה לאדם בשתיית מים אלא כשהוא שותה לצמא. והשותה מים בקיץ כדי לקרר גופו, או בחורף כדי לחמם גופו, וכן אם שותה לשרות האכילה שבמעיו, בכל אלו יש מחלוקת, וספק ברכות להקל:

## שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה

ט. שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה, אם הוא דבר קשה שאף אם יפלטנו לא יהא נמאס, יפלטנו החוצה ויברך עליו. ולא יברך עליו בעודו בפיו, משום דכתיב יִמְלֵא פִי תהילתך. ואם הוא דבר רך שאם יפלטנו יהא נמאס, כיון דאסור לאבד אוכלין, מסלקו בפיו לצד אחר ומברך עליו. ואם אירע לו כן במשקין, בולען ואינו מברך עליהן ברכה ראשונה מאחר שבהכנסתן לפיו נדחו מתורת משקין ואינן ראויים לשום אדם, אלא רק ברכה אחרונה. [ואפילו המשקין מועטין שיכול לסלקן לצד פיו ולברך בדחק, ג"כ לא יברך ברכה ראשונה]. אמנם יש אומרים שראוי להחמיר שאם יש לו עוד משקין, יפלוט את אלו לאיבוד. ורק אם אין לו יותר, והוא נחוץ לזה המעט שבתוך פיו, בולען כאמור לעיל:

### שני מינים שברכותיהם שוות \* בירך על שאינו חשוב אם פוטר החשוב

י. היו לפניו שני מינים שברכותיהם שוות, כגון אגוז ותפוח, שיכול לברך על אחד ולפטור גם את השני, חייב לעשות כן. ואסור לו לברך על אחד בכוונה שלא לפטור את השני, כדי לברך גם עליו בפני עצמו, מפני שאסור לגרום ברכה שאינה צריכה. ויברך על היותר חשוב (כדלקמן סימן מ"א), ונפטר השני אף-על-פי שלא היתה כוונתו לפטרו. אבל אם בירך על זה שאינו חשוב, אינו נפטר החשוב אלא אם כן היתה דעתו לפטרו. אבל אם בירך בסתם, צריך לחזור ולברך על החשוב, דאינו בדין שיפטור שאינו חשוב לְחֻשׁוֹב דרך גְּרָא. [ויש אומרים שכן הדין גם בברכה אחרונה]:

### שני מינים שאין ברכותיהם שוות

יא. אבל אם הם שני מינים, כגון פרי העץ ופרי האדמה, או דבר שברכתו שהכל, אף על גב דבדיעבד אם בירך על כולם שהכל, או שבירך על פרי העץ בורא פרי האדמה יצא, מכל-מקום לכתחילה אסור לעשות כן, אלא יברך על כל אחד ואחד ברכה המיוחדת לו. וברכת בורא פרי העץ קודמת

כדלקמן סימן מ"א סעיף ד', ואפילו יש לפניו יין וענבים ורוצה לשתות יין קודם ומברך בורא פרי הגפן, אף על פי שאם הוא מתכוין לפטור בברכה זו גם הענבים, יצא, מכל-מקום לכתחילה לא יעשה כן, כדי לברך גם עליהם ברכה המתוקנת להם שהיא בורא פרי העץ:

### אימתי כ"א מברך לעצמו ואימתי א' מברך לכולם

יב. מנהגינו שעל פירות ושאר אוכלין ומשקין כל אחד ואחד מברך לעצמו, כגון בני חבורה שמתאספים לשמחת חתן או מילה וכיוצא, וכן בני הבית. ודוקא כשנתועדו לאכול פת או לשתות יין, אחד מברך לכולם, עיין לעיל סימן כ"ח סעיף י"א וסימן ל"ה סעיף ז':

### דין יציאה מחדר לחדר וכו'

יג. אם יצא מחדר לחדר, או מבית לבית, באמצע אכילת הפירות, עיין לעיל סימן כ"ט סוף סעיף י"ט:

## סימן ל"ז

### הלכות ברכה אחרונה

#### ברכה אחרונה על מיני פירות

א. על פירות האילן חוץ משבעת המינים, ועל כל פירות האדמה והירקות, וכל דבר שאין גדולו מן הארץ, מברך לאחריהם בורא נפשות וכו'. ואפילו אכל ושתה, נפטר בברכה אחת. [ובחתימת הברכה המנהג לומר חי העולמים, החי"ת בפתח]:

#### השיעור לברכה אחרונה

ב. ברכה אחרונה וכן ברכת-המזון, אין מברכין אלא אם כן אכל כשיעור, דהיינו כזית. אבל על פחות מכשיעור, אין לברך ברכה אחרונה. ועל משקין אינו חייב בברכה אחרונה אלא אם כן שתה רביעית, ויש אומרים שגם על משקין אם שתה כזית חייב בברכה אחרונה. ומנהג העולם

כסברא הראשונה שהיא דעת רבינו הרמב"ם. והמחמיר על עצמו לצאת מהספק שלא לשתות אלא פחות מכזית או רביעית, תבא עליו ברכה:

### דין בריה

ג. דבר שהוא כבְּרִייתו, דהיינו אגוז אחד או שאר פרי, ואפילו קְטַנִּית אחת, יש אומרים דאף על פי שאין בו כזית, מכל מקום כיון שהוא פרי שלם, מברכין אחריו ברכה אחרונה. ומנהג העולם כדעת רבינו הרמב"ם שאין מברכין. והמחמיר על עצמו שלא לאכול פחות מכזית תבא עליו ברכה. וכזית לעניין זה, וכן לעניין סעיף שקודם זה, הוא כחצי ביצה ולא פחות. ואם נתחלק הדבר קודם האכילה, בטל ממנו חשיבותו, ולכולי עלמא אין מברכין עליו ברכה אחרונה בפחות מכזית:

### הוספה שהיתה לעיני מרן שליט"א

וה"ה לאוכל פלח של תפוז דאף הוא נקרא בריה, וכן עינב או צימוק או גרגיר של רימון נקראים בריה, ואף אם הוציא את הגרעין מהעינב הוי בריה כיון שכך הדרך להוציא הגרעינים וא"כ לא הוי כמחסר מגוף הפרי, משא"כ אם הוציא הגרעין מהצימוק ל"ה בריה כיון שאין הדרך להוציא (עי' חזו"ע עמ' ער"ב, ודרכי הלכה (סי' נ"א הע' ב', ושו"ע הגר"ז...))

### צירוף אוכלין ומשקין לברכה אחרונה

ד. כל האוכלין מצטרפין לכזית. אבל שתייה עם אכילה, אין מצטרפין. ואם אכל כחצי זית מדבר שמברכין אחריו בורא נפשות רבות, וכחצי זית מדבר שמברכין עליו ברכה מעין שלש, או אפילו כחצי זית פת, מברך לאחריהן בורא נפשות רבות. והוא הדין אם אכל כחצי זית מפירות שמברכין לאחריהן על העץ, וכחצי זית ממין שמברכין לאחריהן על המחיה, או כחצי זית פת (דהשתא אין כאן שום מין שברכה אחרונה שלו בורא נפשות רבות מכל מקום), מברך לאחריהן בורא נפשות רבות. ואם אכל כחצי זית ממין שמברכין לאחריהן על המחיה, וכחצי זית פת, מברך לאחריהן על

המחיה. וכיון שיש חולקים בכל אלו שלא לברך כלל, טוב להוציא עצמו מן הספק:

### כזית - בכדי אכילת פרס \* רביעית - בבת אחת

ה. אכל כחצי זית ושהה, וחזר ואכל כחצי זית, אם מתחילת האכילה הראשונה עד סוף האכילה השנייה לא היה זמן יותר מכדי אכילת פרס, מצטרפות שתי האכילות ומברך ברכה אחרונה. אבל אם שהה יותר, אין מצטרפין. ובשתייה, אפילו שהה פחות מזה, אין מצטרפין ואין לברך אלא אם כן שתה רביעית בבת אחת:

### משקה חם

ו. שתה משקה חם, מעט מעט כגון תה או קפה, או מרק חם, והוא הדין משקה קר, כיון שאינו שותה בבת אחת כשיעור, אף על פי שדרך שתייתם בכך, מכל מקום אין מצטרפין ואינו מברך ברכה אחרונה. ואם הניחם עד שנצטננו מעט ושותה רביעית בלא הפסקה, מברך:

### מים לצמאו

ז. כששותים מים, צריך ליזהר בברכה אחרונה שמא די לו בפחות מרביעית, ומה ששותה אח"כ אינו לצמאו ואין לו הנאה, ואיך יברך ברכה אחרונה. דברכה אחרונה צריכה שיעור, ובמים אינו מברך אלא כששותה לצמאו דוקא כדלעיל סימן ל"ו סעיף ח':

### דין שבעת המינים

ח. בשבעה מינים נשתבחה ארץ ישראל, דכתיב ארץ חטה, ושעורה, וגפן, ותאנה, ורמון. ארץ זית שמן, ודבש. ובתר הכי כתיב, ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, ואכלת ושבעת וברכת וגו'. וכיון שבלחם מבואר בתורה ואכלת ושבעת וברכת, לכן על לחם העשוי מחמשת מיני דגן שהן חטה ושעורה המפורשים, וכוסמין ושבולת שועל ושיפון שהם גם כן נכללין בחטה ושעורה, מברכין אחריו ברכת המזון שהן שלש ברכות

שלימות, וגם ברכת הטוב והמטיב שנתקנה אחר־כך ביבנה. אבל כל שאינו לחם גמור אלא מיני מזונות מאלו חמשת מיני דגן, וכן על הגפן דהיינו יין וגם ענבים, בין לחים בין יבשים בין גדולים בין קטנים, ותאנים ורמונים וזיתים, ותמרים שהם דבש האמור בתורה, לפי שמהם זב הדבש, על כל אלו מברכין ברכה אחרונה ברכה אחת מעין שלש, שהיא כוללת בקיצור את שלושת הברכות (ויש אומרים גם את הברכה הרביעית שהיא הטוב והמטיב) שבברכת המזון:

### נוסח חתימת מעין שלש

ט. בברכה מעין שלש שלאחר מיני מזונות, פותח על המחיה ועל הכלכלה. וחותרם, ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה. ועל היין פותח על הגפן ועל פרי הגפן, וחותרם ברוך אתה ה' על הארץ ועל הפירות. ובארץ ישראל, ועל פירותיה. וכן אפילו בחוצה־לארץ אם שתה מיין של ארץ ישראל. זהו לפי מנהג הבלדי. ולפי מנהג השאמי נוסח החתימה על הארץ ועל פרי הגפן. ובארץ ישראל וכו', ועל פרי גפנה:

[ועל] הפירות פותח, על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה. וחותרם, ברוך אתה ה' על הארץ ועל הפירות. ובארץ ישראל, או אפילו בחו"ל אם אכל מפירות של ארץ ישראל, אומר על הארץ ועל פירותיה. משא"כ בְּעַל המחיה, שאומר כן אפילו בארץ ישראל, ואינו אומר ועל מחיתה (מפני שנשתנו מגידולן, משא"כ פירות. ויין אעפ"י שנשתנה, מ"מ לא חילקו בנוסח אגב הפירות):

[אכל] מיני מזונות וגם שתה יין, כולל שניהם בברכה אחת. וכן פירות ויין, ואפילו ענבים ויין, פירות ומיני מזונות. או אפילו מיני מזונות יין ופירות, כולל שלשתן. ויקדים על המחיה ועל הכלכלה, ואח"כ ועל הגפן ועל פרי הגפן, ואח"כ ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וכו', וחותרם ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל הפירות (ובא"י, פירותיה). ולפי מנהג השאמי, על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן (ובא"י גפנה) ועל הפירות (פירותיה):

[ויש] להחמיר לישיב בשעה שמברך אותן, כמו בברכת-המזון, כנזכר לעיל סימן ל"ב סעיף ו'. וצריך כל איש ישראל, להיות בקי בברכות אלו על-פה:

### הוספה שהיתה לעיני מרן שליט"א

מי שאכל עוגה שיעור כזית ואכל פרי משבעת המינים שיעור 18 גרם או יותר [שאז לדעת הרמב"ם טעון ברכה אחרונה] רשאי להוסיף בברכת על המחיה "על העץ ועל פרי העץ" וכן בחתימה. אבל בפחות מ-18 גרם לא יכלול על העץ ועל פרי העץ [לפי שאינו חייב ברכה אחרונה כלל והוי הפסק]. וה"ה אם מלבד העוגה שתה יין יותר משיעור כזית ופחות משיעור רביעית יכול לכלול "על הגפן ועל פרי הגפן" בברכת על המחיה וכן בחתימה. [הואיל וישנן שיטות המצריכות ברכה מכזית ולמעלה].

### כשמסופק מהיכן הפירות

י. אם הוא מסופק אם הם פירות הארץ או חוצה לארץ, או כשאוכל מזה ומזה, חותם ועל הפירות:

### הזכרת מענינא דיומא במעין שלש

יא. יש אומרים שבשבת ויום-טוב (ויש מוסיפים גם ראש-חדש וחול-המועד), מזכירין בברכה מעין שלוש מענינא דיומא, ויש שנוהגים כן. ולכולי עלמא אם שכח ולא הזכיר, אין מחזירין אותו. ונוסח ההזכרה בסידורים הקדמונים כך הוא, בשבת, והנח לנו אבינו ואל תהי צרה ויגון ביום מנוחתינו. והעלינו לתוכה וכו'. ובימים טובים, ושמחנו י"י אלהינו ביום-טוב מקרא קודש הזה שמחה שלימה מלפניך כי אל מלך רחום וחנון אתה. והעלינו לתוכה וכו':

### פירות שברכתם האחרונה שונה מה יברך, ומה יקדים?

יב. אכל פירות שברכה אחרונה שלהם היא מעין שלש, וגם פירות העץ שברכה אחרונה שלהם היא בורא נפשות, מברך ברכה מעין שלש. שכיון שהוא מזכיר בהם פרי העץ, נפטרים בזה כל פירות העץ שאכל. אבל אם



נתחייב ברכת בורא נפשות על מין אחר, אינו נפטר בברכה מעין שלש, ויברך תחילה ברכת מעין שלש שהיא יותר חשובה, ואחר־כך בורא נפשות. ואם הוא פרי האדמה, טוב להקדים בורא נפשות, כי יש אומרים שנפטרים ע"י אמירת ועל תנובת השדה, או בחתימת ועל הפירות ונראה דה"ה שיקדים בורא נפשות אם אכל פירות עץ שברכתם בורא נפשות עם יין, לפי מנהג הבלדי שהחתימה על הארץ ועל "הפירות" (כדלעיל ס"ט) מפני שי"א שזה פוטר. (עיני יצחק הע' י"ח):.

### בנ"ר פוטרת הכל

יג. דבר שמסתפקים בברכתו אם היא מעין שלש או בורא נפשות, יש אומרים שיברך בורא נפשות שהיא כוללת כמו ברכת שהכל. ועיין לקמן סימן מ"ב סעיף ט':

### כשיצא ממקומו היכן יברך?

יד. לכתחילה אסור לאדם לצאת ממקומו, או לעסוק באיזה דבר, עד שיברך ברכה אחרונה, שמא ישכח מלברך. ובדיעבד כשיצא ממקומו, אם הוא צריך לברך בורא נפשות רבות, יכול לברך במקום שהוא שם. אבל אם הוא צריך לברך ברכה מעין שלש, לכתחילה צריך שיחזור למקומו כמו בברכת המזון לעיל סימן ל"ב סעיף י"א:

### שמברך עד שעת עיכול \* ודין מי שאינו בקי לשער

טו. אכל ושתה ולא בירך מיד ברכה אחרונה, יכול לברך עד שעת עיכול, דהיינו כל זמן שאינו תאב לאכול פירות. ולאחר שתייה, כל זמן שאינו צמא. ולאחר זמנים אלו, אינו יכול לברך עוד. ומי שאינו בקי לשער, ראוי לו כשנזכר שלא בירך ברכה אחרונה, לברך על דבר ממין שאכל, ויאכל ויברך ברכה אחרונה לפטור גם את הראשון:

## אכל ושתה והקיא אם מברך באחרונה

טז. אכל או שתה והקיא, וספק אם נשאר במעיו כזית, לא יברך ברכה אחרונה, דלא גרע מנתעכל. ואם אפשר, יאכל עוד כדי לברך, או ישמע הברכה מאחר, או יהרהר בליבו כדי לצאת מהספק:

## סימן ל"ח

### הלכות ברכת בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה ושהכל

#### גדר אילן

א. על פירות הגדלים באילן, מברכין בורא פרי העץ, ועל פירות הגדלים באדמה והם כל מיני ירקות וקטניות ועשבים, מברכין בורא פרי האדמה. ולא נקרא אילן, אלא זה שהענפים שלו נשארים גם בחורף, ומוציא אחר־כך עלים מן הענפים, ואפילו הם דקים כגבעולי פשתן. אבל אם הענפים פְּלִים לְגַמְרֵי בחורף, ואינו נשאר רק השורש (כגון בננות), לא נקרא אילן, ומברכין על הפירות בורא פרי האדמה:

#### ברכת דבר שאין גידולו מן הארץ

ב. על דבר שאין גידולו מן הארץ, כמו בשר, דגים, חגבים, חלב וגבינה, וכן על כל מיני משקים חוץ מן היין ושמן זית, מברכין שהכל נהיה בדברו. ותיבת נהיה מנהגינו לומר היו"ד בקמץ, לשון עבר, ולא בסגול:

#### חרובים

ג. החרובים, אעפ"י שמחריבים ומקלקלים את השיניים (עיין לקמן סימן מ' סעיף ז' לגבי שמן־זית), ברכתן בורא פרי העץ, כיון שהן מתוקים:

#### כמהין ופטריות

ד. כמהין ופטריות, אף־על־פי שהן גדלין מלחלוחית הארץ, יניקתן אינה מן הארץ אלא מן האַיִר, ולכן אינן נקראין פרי האדמה, ומברכין עליהן שהכל:

## טוב ודרך לאכלו חי ואכלו מבושל או איפכא

ה. אין מברכין בורא פרי העץ, או בורא פרי האדמה, אלא על דבר שהוא טוב לאכלו חי, וגם הדרך הוא לאכלו חי. אבל אם אין הדרך לאכלו חי אלא מבושל, אף-על-פי שהוא טוב למאכל גם כשהוא חי, מכל-מקום אינו חשוב כל-כך, ואין מברכין עליו ברכתו אלא כשאוכלו מבושל. אבל אם אוכלו חי, אינו מברך עליו אלא שהכל. וכבוש, הרי הוא כמבושל. ולכן על זית כבוש, מברכין בורא פרי העץ, אם אוכלין אותו שלא בתוך הסעודה (עיין לעיל סימן ל"א סעיף ג'). וכן מְלִיחַ הרי הוא כמבושל לעניין זה:

## ברכת צנון, שומים ובצלים, והדין בהזקינו

ו. על הצנון מברכין בורא פרי האדמה. וכן על שומים ובצלים כשהן רכין, דרכן לאכלן חיין, אף-על-פי שעל הרוב אין אוכלין אותם רק עם פת, מכל-מקום גם אם אוכלם בלא פת, מברכין עליהם בורא פרי האדמה. אבל אם הזקינו שהם חריפים מאד ואין דרכן לאכלן חיין, מי שאוכלם חיין מברך עליהם שהכל:

## כשהבישול מגרע \* דין כשבישול ונשתבחו

ז. דברים שהם טובים יותר כשהם חיין מכשהם מבושלים, שהבישול מגרע אותן, אין מברכין עליהן כשהם מבושלים אלא שהכל. ואף על פי שבישול עם בשר ועל ידי הבשר נשתבחו, מכל מקום אז הבשר הוא העיקר ואין מברכין עליהם אלא שהכל. אבל אם בישולן באופן שהן העיקר ומכל מקום נשתבחו, כגון שטיגנם בשומן או בדבש וכיוצא בו, מברכין עליהם הברכה הראויה להם, דמה לי אם נתבשלו במים או בשומן ודבש:

## ברכת תפוחי יער, ושאר פירות של אילני סרק

ח. מיני פירות הגרועים, הגדלים על אטדים וקוצים או בשאר אילנות שיצאו מאליהם ולא נטעי להו אֲנִשִּׁי, כמו תפוחי יער וכדומה, שכשהם

חיין אינם ראויין לאכילה, אף על פי שבישולם או טיגנם בדבש וסוכר והם ראויין לאכילה, אין מברכין עליהם אלא שהכל:

### עשבים הגדלים מאליהם

ט. עשבים הגדלים מאליהם בלא זריעה, אף-על-פי שהם ראויין לאכלן חיין, ואפילו בישולם והוא מאכל חשוב, מכל מקום כיון שאין זורעין אותם אינם חשובים פרי ומברכין עליהן שהכל. אבל חֶסֶא וכדומה שנזרע, מברכין עליו בורא פרי האדמה. וגם בעשבים הגדלים מאליהם, אם יש בהם פירות חשובים כגון תות-יער ופטל מברכין עליהם בורא פרי האדמה:

### גרעיני פירות

י. גרעינים של פירות, אם החיך נהנה מהם, מברך עליהם שהכל. ואם בירך בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, יצא. ואם אוכל הגרעין אחר הפרי נפטר בברכת הפרי כי הוא טפל אליו. אבל גרעינים המרים, אינם נחשבים כלל, ואם אוכלם כך אינו מברך עליהם כלל, ואם מְתַקֵּן על ידי האור וכדומה, מברך עליהם שהכל:

### שקדים המרים, \* דין מתקן ע"י האור \* שקדים המחופם בסוכר

יא. שקדים המרים, כשהם קטנים שאז עיקר אכילתן היא הקליפה שאינה מרה, ועל דעת כן נוטעין אותן, מברך עליהם בורא פרי העץ. וכשהם גדולים שאז עיקר האכילה הוא מה שבפנים והוא מר, אם אוכלן כך אינו מברך כלל. אבל אם מְתַקֵּן על-ידי האור או דבר אחר, כיון דפרי נינהו וגם על דעת כן נוטעין אותן, מברך עליהן בורא פרי העץ. שקדים המחופין בסוכר אף-על-פי שהסוכר הוא הרוב, מכל מקום מברכין עליהם בורא פרי העץ וכן כל כיוצא בזה:

## **פירות שלא נגמר בישולן \* אתרוג מטוגן בדבש או בסוכר**

**יב.** פירות שלא נגמר בישולן על האילן, אפילו בישראל או טיגנון בדבש וכדומה, כמו שהוא הדרך לטגן פירות שלא נגמרו בדבש או סוכר, מברך עליהן שהכל. אך על אתרוג מטוגן בדבש או בסוכר, מברך בורא פרי העץ:

## **נובלות \* פת שעיפשה \* חומץ \* לימונים חמוצים, וכדו'**

**יג.** נובלות, והן פירות שנשרפו מן החום ונבלו, ונפלו מן האילן קודם שנתבשלו, כיון שהוא דבר שנתקלקל, אין מברכין עליו רק שהכל. וכן פת שנתעפשה ותבשיל שנתקלקל קצת, מברכין עליהן שהכל. אבל אם נתקלקלו לגמרי עד שאינן ראויין לאכילה, אין מברכין עליהן כלל. וכן חומץ גמור (שמבעבע כששופכין אותו על הארץ) אין מברכין עליו כלל, כי הוא מזיק. ואם עירבו במים עד שראוי לשתייה, מברכין עליו שהכל. והוא הדין ללימונים חמוצים, ורמונים חמוצים מאד, וכיוצא בהן, שאין מברכין עליהן כלל:

## **פירות שאין מתבשלים על האילן**

**יד.** ויש מיני פירות שדרכן בכך שאינן מתבשלים לעולם על האילן, אלא לאחר שנוטלין אותן מן האילן מניחין אותן בתוך קש ותבן וכדומה, ועל ידי כך מתבשלים, כגון האגסים הקטנים, כיון שדרכן בכך מברכין עליהן בורא פרי העץ:

## **פירות של אילני סרק \* סברס**

**טו.** על פירות של אילני סרק, מברכין שהכל, אפילו אם הם טובים ומתוקים. וכן על פרי "יָדָם" בלשון ערב (רימין בלשון המשנה) צריך לברך שהכל. ויש נוהגים לברך עליהם בורא פרי העץ. על ה"סברס" יש אומרים לברך בורא פרי העץ, כי עץ הוא, אבל העיקר כהנוהגים לברך בורא פרי האדמה:

ברכת אורז

טז. אורז שנתבשל, בין נתמעכו הגרעינים בין לא נתמעכו, או שטחנם ועשה מהם פת, מברך עליהם בורא מיני מזונות, מפני שהוא משביע וסועד את הלב. אבל לאחריו בורא נפשות, כיון שאינו מחמשת המינים:

פת עשויה מקטניות \* בישל או קלה קטניות

יז. על פת העשויה מקטניות, כגון דוחן או תירס או דורה, אפילו במקומות שדרכם בלחם זה, מברכין עליו שהכל ואחריו בורא נפשות. בישל קטניות או קלה אותן, כגון פולים ואפונים ובטנים וכיוצא בהן, מברך בורא פרי האדמה. ויש נוהגים לברך עליהם שהכל, ויש להם על מה שיסמוכו:

סוכר \* מוצץ קנים מתוקים או עלי קאת \* קינמון

יח. על הסוכר, מברך שהכל. וכן המוצץ קנים מתוקים או עלי "קאת", שהכל. וכן קינמון וכיוצא בו שכוססין ובולעין רק את הטעם ופולטין העיקר, מברכין שהכל:

ריסק פרי \* פופקורן

יט. כל מה שאמרנו שמברכין עליהם בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, אינו אלא כשניכר במקצת שהוא פרי, כגון עיסת תמרים או תאנים, או תפוחי־אדמה (שקוראים "פִּירִי"). אבל אם נתרסק באופן שאינו ניכר כלל מה הוא, כגון "פוידלא" בלשון אשכנז (שקורין כאן בזמנינו "ריבה") שמבשלין משזיפים ומשמישים וכיו"ב שנאבדה צורתן לגמרי, וכן תפוחי־עץ מרוסקים, מברכין עליהן שהכל. ובדיעבד אם בירך עליהם ברכה הראויה להם, יצא. ואם רוב דרך אכילת אותם פירות הוא על־ידי ריסוק שמרסקין אותם לגמרי, מברכים עליהם אף לכתחילה ברכה הראויה להם. ולכן על גרעיני תירס קלויים שמתבקעים ומתנפחים נוהגים לברך ב"פ האדמה, אעפ"י שנשתנית צורתם, כיון שהוא מין מיוחד העשוי לקלייה ואינו המין העשוי לבישול. והמברך עליהן שהכל,

הרי זה משובח. וירא שמים יצא ידי שניהם, ויפטרם מברכה ע"י שיקדים לו דבר שברכתו בפה"א וגם דבר שברכתו שהכל:

### חיטה תפוחה ממותקת (שלוה) \* כדורי פלאפל

כ. על חטה תפוחה ממותקת בסוכר, מברכים בורא פרי האדמה. וכן על כדורי "פלאפל" המטוגנים בשמן, כשצורת החומוס ניכרת קצת בתוכם:

### ירקות הגדלים במים

כא. ירקות שאינם גדלים בקרקע אלא יונקים מן המים, ברכתן שהכל. ואם בירך בורא פרי האדמה, ספק אם יצא, לפיכך יחזור לברך שהכל בהרהור בלב (כדלקמן סימן מ"ב סעיף ט')

## סימן ט"ל

### הלכות ברכת רוטב ומשקה של פירות וירקות

#### דין משקין הנסחטים מפירות וירקות

א. כל הפירות והירקות שסחטן והוציא מהן משקין, מברך על המשקין שהכל, וכן דבש הזב מן התמרים. חוץ מהיין לפי שהוא חשוב מאד, קבעו לו ברכה מיוחדת בורא פרי הגפן. וכן שמן זית שהוא גם כן חשוב, אם נִהְנֶה ממנו באופן שהוא צריך לברך עליו (כדלקמן סימן מ' סעיף ז') מברכין עליו בורא פרי העץ:

#### בישל פירות וירקות - דין הפירות ומי הבישול

ב. פירות שאין דרכם לבישול אלא לאכלם חיים, אם בשלם מברך על הרוטב שהכל. אבל פירות שדרכם ליבשם ולבשלם, והם שכיחים לרוב, ונטעי להו אדעתא דהכי, אם בשלם כדי לאכול את הפירות וגם לשתות את הרוטב, מברך על הרוטב בורא פרי העץ, ואפילו אינו אוכל מן הפירות. וכן קִטְנִיּוֹת וירקות, במקום שדרכם לבשלם, לאכלם וגם לשתות את הרוטב, מברך על הרוטב בורא פרי האדמה, ואפילו אינו אוכל מן המאכל (והחילוק שבין זה למה שכתוב בסעיף א', יש אומרים משום דהתם אין

דרכם בכך לסחוט את הפירות או הירקות להוציא מימיהם, והכא דרכם בכך. ויש אומרים משום שיותר נכנס טעם הפרי והירק במים שמבשלין אותן בהם, מאשר הוא במשקה שזב מהם). אבל אם אין כוונת הבישול רק בשביל הפירות או הירקות, אזי כשאינו אוכל מן הפירות והירקות אלא שותה את הרוטב לבד, מברך שהכל. ואם בישראל עם בשר ביחד, אפילו אם כוונת הבישול גם בשביל הרוטב, לעולם מברך על הרוטב שהכל, כי הבשר הוא העיקר:

### ברכת קפה, תה, בירה

ג. פירות ששראם או בישראלם רק בשביל הרוטב, מברך עליו שהכל. ולכן מברכין על קפה ועל תה שהכל, ולא בורא פרי העץ. וכן על השיכר ("בירה"), בין שהוא מתמרים בין שהוא משעורים:

### מלפפון וכרוב שכבשן - ברכת מימיהן

ד. ירקות או פירות שכובשין אותם במים להחמיצם, אף-על-פי שדרכן בכך כגון מלפפון וכרוב, מכל מקום אין מברכין על הרוטב, כי אם שהכל. ואף-על-פי שטעם הירק והפרי ברוטב, מכל מקום הואיל ואין עיקר הכבישה בשביל שיתנו טעם במים, אלא בשביל שהם בעצמם יתוקנו ע"י הכבישה, לכן מברכין רק שהכל. ואם אכל תחילה את הירק ובירך בורא פרי האדמה, ואחר-כך רוצה לשתות גם את הרוטב, אינו צריך לברך על הרוטב, כי נעשה טפל לפרי:

### בישל בחומץ או בחלב - ברכת הרוטב

ה. וכן פירות וירקות וקטניות וכדומה שבישראלם במשקה שיש לו טעם בעצמותו, כגון בחומץ או בחלב, מברכין על הרוטב שהכל. ואם אכל תחילה את המאכל, יש ספק אם אין הרוטב נפטר בברכה זאת:



## ברכת מיץ תפוזים

- ו. תפוחי־זהב שסחטם, יש אומרים שברכתם ב"פ העץ, ויש חולקים שלא לברך אלא שהכל. ולכן טוב לפטרם ע"י דבר אחר:

### סימן מ'

## הלכות ברכת עיקר וטפל

### גדר טפל ודינו

- א. אם אוכל שני דברים, או אוכל ושותה, והאחד עיקר אצלו והשני הוא טפל לו, שאין כוונתו לאכלו אלא בשביל העיקר, ואם לא היה לו העיקר לא היה אוכל כלל את הטפל. כגון שחלש לבו, וכדי לחזק לבו אוכל דג מליח או צנון, אלא מפני שהם דברים חריפים אוכל גם מעט פת, או דבר אחר, למתק החריפות. וכן אם מתאוה לשתות יין־שרף ושותה, ובכדי למתק את החריפות אוכל אחריו מעט פת או איזה פרי, וכן חתיכה קטנה של־בשר או דג, מברך רק על העיקר, ועל הטפל אינו צריך לברך לא לפניו ולא לאחריו, כי נפטר בברכה שעל העיקר, וגם נטילת ידים אינו צריך:

### אימתי אין מברך על הטפל?

- ב. ודוקא אם אוכל את העיקר תחילה ואחר־כך את הטפל, ובשעה שבירך על העיקר היתה דעתו לאכול גם את הטפל, או שהוא רגיל בכך דהוי כאלו היתה דעתו לכך, ואוכל את הטפל באותו מעמד. לאפוקי אם הלך בַּנְּפִיִּים לחדר אחר, שאז צריך לברך גם על הטפל:

### אכל מתחילה את הטפל ואח"כ את העיקר

- ג. וכן אם אוכל מתחילה את הטפל ואחר־כך את העיקר, כגון שרוצה לשתות יין או יין־שרף, וכדי שלא לשתות אליבא ריקניא, אוכל תחילה איזה דבר קטן, צריך לברך גם על הטפל ברכתו הראויה לו. אמנם י"א שכיון שהוא רק טפל עתה, ירד מברכתו ואין מברכין עליו רק שהכל. ולכן

טוב להוציא את עצמו מהספק, וישתה תחילה קצת מן העיקר, ויברך עליו לפטור את הטפל:

### שותה משקה עם מיני כסנין

ד. אם כוונתו לשניהם, כגון שהוא שותה תה או קפה או מיץ, ואוכל גם מיני כסנין ודובשנין, צריך לברך על שניהם. ויברך תחילה על הכסנין שהם חשובים, ואחר-כך על המשקה:

### שני מינים המעורבים

ה. שני מינים המעורבים יחד, אפילו אם כל מין מובדל לעצמו, וכל-שכן אם נתמעכו ונתדבקו, אזלינן בתר רובא, ומה שהוא הרוב זהו העיקר ומברכין עליו והשני נפטר. אך אם אחד הוא מחמשת מיני דגן, אף-על-פי שהוא המיעוט, הוא העיקר, כמבואר לעיל סימן ל"ד סעיף י"ז:

### בשמים שחוקים המעורבים עם סוכר \* אגוז מוסקאט \* קינמון וזנגביל

ו. בשמים שחוקים שעירבן עם סוכר, הבשמים הם העיקר ומברכין עליהן ברכה הראויה להן. על אגוז "מוסקאט", בורא פרי העץ. על קינמון בורא פרי האדמה, וכן על זנגביל:

### ברכת שמן זית

ז. השותה שמן זית כמו שהוא, אינו מברך עליו כלל, מפני שהוא מזיק לגרון. ואם עירבו עם שאר דברים, הוא הטפל ומברך רק על העיקר. אך אם יש לו איזה מיחוש שהוא צריך את השמן לרפואה, וכדי שלא יזיק לו הוא מערבו בשאר דבר, מאחר שעיקר כוונתו על השמן אף על פי שהוא המועט, מברך עליו ברכתו שהיא בורא פרי העץ, ופוטר את הדבר האחר. ואם הוא צמא ועיקר כוונתו לשתות לצמא, אלא שאגב הוא נותן בו שמן לרפואה, מברך רק על המשקה:

## הדבש והסוכר טפלים למיני מרקחת

ח. כל מיני מרקחות, הדבש והסוכר הם טפלים, ומברכין על עיקר הפרי ברכתו הראויה לו:

### "קרמבו"

ט. "קרמבו" דהיינו קצף-ביצים וסוכר מחופים בשוקולד, המונח על גבי בסקויט, מברך שהכל ופוטר את הבסקויט, אם אמנם אינו חפץ בו אלא שאוכלו דרך אגב כדי שלא לזרקו. אך אם הוא חפץ בבסקויט, מברך שתי ברכות. ויקדים בתחילה במ"מ על הבסקויט (עלידי שיפרוס ממנו מעט מלמטה) ואח"כ שהכל על הקצף. ואם אינו יודע, יצא מן הספק על ידי שלא יאכל מן הבסקויט עד גמר אכילת הקצף, שבזה שמשאירו לאכלו בפני עצמו, כולו או רובו, יוכל לברך עליו בורא מיני מזונות בשופי:

### עוגת גבינה \* גלידה המונחת בגביעים

י. עוגת-גבינה, שבתחתיתה בצק שראוי לאכילה בפני עצמו, אם הוא עבה מברך עליו בורא מיני מזונות ופוטר את הגבינה. ואם הוא דק, שנעשה רק כדי להחזיק הגבינה שלא תטנף את הידים, מברך שהכל על הגבינה בלבד. וכן על גלידה שמונחת בגביעים העשויים מדגן אפילו שהם מתוקים, מברך שהכל בלבד:

## סימן מ"א

### הלכות קדימה בברכות

כשברכותיהם שוות סימן הקדימה: ז' ח' ש'. אין ברכותיהם שוות הקדימה: שבעה, עץ.

א. מי שיש לפניו מיני פירות הרבה והוא רוצה לאכול מכולם, דיני הקדימה כך הם לפי מנהגינו. אם ברכותיהם שוות, כגון שכולם ברכתם בורא פרי העץ, אם יש ביניהם ממין שבעה שנשתבחה בהם ארץ ישראל כדלעיל סימן ל"ז סעיף ח', יברך עליו אף על פי שאינו אלא חצי פרי והשאר הם

שלמים. ואם אין ביניהם ממין שבעה, יברך על זה שהוא חביב לו וחפץ בו יותר. וחביב נחשב מה שבדרך-כלל חביב עליו, אפילו אם עתה חפץ במין השני. ואם אחד שלם ואחד אינו שלם, שלם עדיף אעפ"י שהחצי חביב יותר. ואם אין ברכותיהם שוות, אלא אחד ברכתו בורא פרי העץ ואחד ברכתו בורא פרי האדמה, שצריך לברך על שניהם, יברך תחילה על זה שהוא ממין שבעה אפילו הוא חצי. ואם אין ביניהן ממין שבעה, יקדים בורא פרי העץ לבורא פרי האדמה, אפילו כשפרי האדמה חביב:

### **פרי הקדום בפסוק למילת "ארץ" הוא הקודם \* הקדימה למנהגינו מע"א ג"ש**

ב. בפירות שהם ממין שבעה, צריך להקדים את זה שהקדימו הפסוק. וארץ בתרא שנאמר בפסוק, הפסיק את הסדר. נמצא לפי זה כי תמרים קודם לענבים, לפי שתמרים הם שני לארץ בתרא, וענבים הוא שלישי לארץ קמא. ויש אומרים שדוקא ענבים, אבל יין כיון שהוא דבר חשוב וקבעו לו ברכה לעצמו, הוא קודם לכל הפירות. ויש חולקים וסוברים שאין בזה דין קדימה, אלא מה שירצה יקדים. ומנהגינו להקדים ברכת בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה, לפני בורא פרי הגפן, ואפילו צימוקים מקדימים ליין. אך בברכה אחרונה מקדימים על הגפן לעל העץ, כדלעיל סימן ל"ז סעיף ט' דיבור המתחיל אכל:

### **פרי שלא נגמר בישולו**

ג. מה שיש מעלה למין שבעה, הוא דוקא כשנגמר הפרי. אבל פרי שלא נגמר, אין לו מעלה, שאין הכתוב משתבח בדבר שאינו ראוי. וכן אם אוכלו שלא כדרך הנאתו, כגון הכוסס חטה, אין לה קדימה:

### **הקדימה: עץ, אדמה, שהכל. וי"ס דחביב עדיף**

ד. אם יש לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, וגם דבר שברכתו שהכל, ורוצה לאכול משניהם, ברכת בורא פרי העץ וברכת בורא פרי האדמה קודמות, שהן חשובות, לפי שהן מבוררות יותר, שאינן

פוטרות אלא מין אחד, ושהכל היא ברכה כוללת הרבה. ואפילו אם זה שברכתו שהכל הוא חביב לו יותר, מכל מקום צריך להקדים בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה. מיהו בקצת מקומות נוהגים כשמביאים להם יין־שרף ופירות, לברך תחילה שהכל לפי שהוא חביב להם באותה שעה, וסוברים דלעולם חביב עדיף, ויש להם על מה שיסמוכו:

### המוציא, מזונות, גפן

ה. ברכת בורא מיני מזונות קודמת גם לברכת היין (להסוברים להקדימו, כדלעיל סעיף ב'), ומכל־שכן ברכת המוציא, שהרי היא קודמת גם לברכת בורא מיני מזונות. ולכן בשבת ויום־טוב שמקדש על היין, צריך לכסות את הפת שלא יראה בשתו שמקדימין לו ברכת היין:

## סימן מ"ב

### הלכות טעות וספק בברכות

#### טעות בברכות המוציא ומזונות, וכן גפן ועץ

א. טעה ובירך על לחם גמור בורא מיני מזונות, או על פת כסנין המוציא, יצא. אבל אם בירך על תבשיל אפילו ממיני דגן, המוציא, לא יצא. טעה ובירך על ענבים בורא פרי הגפן, יצא. וכן אם טעה בברכה אחרונה ובירך על הגפן, יצא, שהרי גם הענבים פרי הגפן הם:

#### טעות בברכות עץ ואדמה, ופרי מסופק

ב. טעה ובירך על פרי העץ בורא פרי האדמה, או שהיו שניהן לפניו וטעה והקדים לברך על פרי האדמה ונתכוון לפטור בזה גם את פרי העץ, יצא, שהרי גם העץ יונק מהאדמה. אבל אם בירך על פרי האדמה בורא פרי העץ, לא יצא. ולכן אם הוא מסופק באיזה פרי אם הוא פרי העץ או פרי האדמה, ואי־אפשר לו לברר בשום אופן, יברך עליו בורא פרי האדמה:

## בירך על היין בפה"ע, או בפה"א \* בירך על הפת בפה"א.

ג. טעה ובירך על היין בורא פרי העץ, אם נזכר מיד, יאמר תוך כדי דיבור בורא פרי הגפן. ואם לא נזכר מיד, יצא בדיעבד. ואפילו אם בירך עליו או על הפת בורא פרי האדמה:

### שהכל על הכל, יצא

ד. על כל דבר אפילו על הפת או על היין, אם טעה ובירך שהכל, יצא:

### טעות בכוונתו

ה. אף-על-פי שלכתחילה צריך לדקדק לכוון על מה שהוא מברך, מכל מקום בדיעבד אם טעה בכוונה, כגון שלקח בידו כוס כסבור שהוא יין, ובירך על דעת שהוא יין, וקודם שאמר בורא פרי הגפן נזכר שהוא מים או שכר וכיו"ב, וסיים שהכל נהיה בדברו, אין צריך לחזור ולברך. וכל שכן אם טעה בהיפך, שהיה סבור שהוא שכר או מים ובירך על דעת לומר שהכל וקודם שאמר שהכל נזכר שהוא יין וסיים בורא פרי הגפן, שיצא, שהרי אפילו אם היה מסיים כפי הכוונה היה יוצא:

### תיקן תכ"ד

ו. אפילו אם סיים כל הברכה בטעות, אלא שנזכר תוך כדי דיבור ותיקן אמירתו, כגון שלקח כוס מים או שכר כסבור שהוא יין ובירך בורא פרי הגפן, ונזכר מיד שהוא מים או שכר וסיים שהכל נהיה בדברו, וכך היתה אמירתו בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו, יצא:

### לא נזכר תכ"ד

ז. ואם לא נזכר תוך כדי דיבור, צריך לברך מחדש ברכת שהכל אם הוא רוצה לשתות כוס זה. ואם היה לפניו על השלחן גם יין אחר, יקח ממנו וישתה מיד, ואינו צריך ברכה שנית, כל שלא הפסיק בדיבור שאינו מן העניין. ואפילו טעם תחילה מן הכוס ועל-ידי טעימתו נודע לו שהוא מים או שכר, מכל מקום לא הוי הפסק בדיעבד:

## בשעת הזכרת ש"ש נתכוון לברכה הראויה

ח. גם אם סיים בטעות, אבל בשעת הזכרת שם ומלכות שהם עיקר הברכה נתכוון לברכה הראויה לאותו המין, יצא, כגון אם לקח כוס מים וכיו"ב ופתח ואמר ברוך אתה ה' אמ"ה על דעת לומר שהכל, וטעה ואמר בורא פרי הגפן. וכן אם היו לפניו פירות הארץ והתחיל על דעת לומר בורא פרי האדמה וטעה ואמר ב"פ העץ. וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן והתחיל על דעת לומר בורא מיני מזונות וטעה ואמר המוציא לחם מן הארץ, בכל אלו אין מחזירין אותנו. והמחמיר לסיים הברכה הראויה תוך כדי דיבור, או להרהר אותה בליבו אם נזכר רק אחר כדי דיבור, תבוא עליו ברכה:

### נסתפק אם בירך או לא

ט. מי שנסתפק אם בירך או לא בירך, אינו חוזר ומברך דספק ברכות להקל, חוץ מברכת המזון כנזכר לעיל סימן ל"ב סעיף י"ג. וכן כשיש מחלוקת בין הפוסקים, נחשב ספק. וטוב באופנים כאלו לברך בליבו, כי לדעת הרמב"ם מי שבירך בליבו יצא בדיעבד. ואם כן כשמברך בליבו שפיר דאמי, ואין בזה משום נשיאת שם שמים לבטלה, כי "לבטא בשפתיים" כתיב:

## סימן מ"ג

### הלכות המברך על מאכל או משקה, ואחר כך הביאו לו עוד

#### נמלך לאכול עוד - בלחם

א. בירך על הלחם ולא היה בדעתו לאכול יותר ממה שהכין לו, כגון שקנה לו לחם וסבר שיהיה לו די, ושוב נתאווה לאכול יותר ושלח לקנות לו עוד, אפילו יש לפניו עוד ממה שהכין לו בתחילה, מכל מקום צריך לברך שנית המוציא על מה שהביאו לו, משום דהוי נמלך. אבל מי שיש לו לחם בביתו וחתך לעצמו חתֶּפֶה, שהיה סבור שיהיה לו די, ואחר־כך נתאווה ליותר וחתך לו עוד, אף על פי שאין לו עוד מן הראשון, אינו צריך לברך שנית, דזה לא מיקרי נמלך, כי הדרך הוא כך:

## נמלך לאכול עוד - בפירות

ב. בירך על פירות שלפניו והביאו לו אחר־כך עוד פירות, גם אם בשעת הברכה לא היתה דעתו בפירוש על כל מה שיביאו לו, אינו צריך לברך שנית על אלו שהביאו לו, אפילו אם אין לו עוד מהראשונים, ואפילו אינם ממין הראשון אלא שברכותיהן שוות. לפי שכך הוא דרך האדם ליכנס מאכילה קטנה לגדולה. ואם הוא נמלך ממש, דהיינו שמתחילה לא היתה דעתו לאכול רק אלו שהם לפניו, ואחר־כך נמלך לאכול יותר, אזי אפילו הם מהמין הראשון, צריך לברך שנית על אלו שהביאו לו, אלא אם־כן יש לפניו עוד גם מהראשונים. ולכתחילה טוב ליזהר שכשהוא מברך תהא דעתו על כל מה שיביאו לו:

### מה שאינו חשוב אינו פוטר את החשוב דרך גררא

ג. הביאו לו פרי שהוא חשוב וחָפֵּיב עליו יותר מן הראשונים, או שהוא ממין שבעה, אפילו יש לפניו עוד מן הראשונים, צריך לברך על זה שהביאו לו. כי מה שאינו חשוב, אינו יכול לפטור את החשוב דרך גררא, אלא דוקא כשנתכוון לפטרו, כדלעיל סימן ל"ו סעיף י':

### בירך על השתיה שהכל והביאו לו מאכל אם פוטרו

ד. בירך על השכר ונתכוון לפטור כל מה שיביאו לו מברכת שהכל, והביאו לו דגים, אינו צריך לברך על הדגים. אבל אם היתה דעתו סתם, אפילו אם בשעה שהביאו לו את הדגים עדיין היה שכר לפניו, מכל מקום צריך לברך על הדגים. ולא דאמי לפירות, שאפילו אלו תפוחים ואלו אגוזים מכל מקום הכל מין אוכל הוא, אבל שכר ודגים המה לגמרי שני מינים מחולקים, זה אוכל וזה משקה, ואינם פוטרין זה את זה, אלא אם כן היו לפניו בשעת ברכה או שהיתה דעתו עליהם:

### כשנמצא אצל בעה"ב

ה. כל זה לא מִיִּרְי אלא באדם האוכל משלו. אבל אם הוא אוכל אצל חבירו, כיון שבירך על מין אחד פוטר כל מה שיביאו לו מאותה ברכה, אפילו אין



לו עוד מהראשונים, שהכל תלוי בדעת בעל הבית. והיינו מה שאמרו חכמים, אֶתְפָּא דבעל הבית סמכינן, ר"ל על שולחן בעל-הבית אנחנו סומכים. אך אם נמלך ממש, צריך לברך שנית. ואם לא היה בדעת בעל הבית להביא יותר, רק לבקשת האורחים נתן להם, גם כן אינן צריכין לברך, לפי שהאורחים סומכין בדעתם שבעל הבית מסתמא יתן להם כל צרכם:

### **נתנו לו כוס ובירך עליו, ושוב נתנו לו כוסות אחרים**

ו. מי שבא לסעודה ונתנו לו כוס ובירך עליו, ואחר-כך שוב נתנו לו כוסות, אם המנהג הוא כן, מסתמא היתה דעתו על כולם ואינו צריך לברך עוד:

## **סימן מ"ד**

### **הלכות ברכות הריח**

#### **אסור ליהנות מריח טוב קודם שיברך \* טעם דאין ברכה לאחריו**

א. כשם שאסור לו לאדם ליהנות ממאכל או משקה קודם שיברך, כך אסור לו ליהנות מריח טוב קודם שיברך עליו, שנאמר: כל הנשמה תהלל יה. איזהו דבר שהנשמה נְהִיִּית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, הוי אומר זה הריח. אבל לאחריו אינו צריך לברך, משום דכשמפסיק הריח מחטמו כבר עברה הנאתו, והוי כמו אוכל שנתעכל במעיו:

#### **ברכת הריח בפירות (כשנתכוון להריח) \* קפה כתוש \* נענע \* פת חמה**

ב. כיצד מברך על הריח הטוב. אם זה שיוצא ממנו הריח, הוא פרי שהוא ראוי לאכילה, בין שהוא פרי העץ בין שהוא פרי האדמה, אף-על-פי שאינו ראוי לאכילה אלא על-ידי תערובות, כגון אגוז "מוסקאט" (פרי שרגילים לאכלו ביובש), תפוח, לימון ואתרוג (בשאר ימות השנה, חוץ מבסוכות עיין לקמן סימן קי"ח סעיף י"ג), מכל-מקום כיון שעיקרו לאכילה, מברך הנותן ריח טוב בפירות. ודוקא כשנתכוון להריח בו, אבל

אם לא נתכוון להריח אלא לאכילה והריח בא לו ממילא, אינו צריך לברך על הריח. גם המריח בקפה כתוש חם שיש לו ריח טוב, או "נענע" שריחו נודף ונהנה ממנו, מברך הנותן ריח טוב בפירות. ויש אומרים שגם המריח פת חמה יברך הנותן ריח טוב בפת, ויש אומרים שאין לברך על הפת כיון שאין ריחו נודף, לכך יש ליזהר שלא להריח. ואפילו הריח, לא יברך מספק:

### ברכת "עצי" על: הדס, ורד, לבונה, מי ורד \* דין פלפלין וזנגביל

ג. אם זה שיצא ממנו הריח אינו פרי הראוי לאכילה, והוא עץ או מין עץ, מברך בורא עצי בשמים. ולכן על ההדס (חוץ מהדס של מצוה בסוכות, עיין לקמן סימן קי"ח סעיף י"ג) ועל ורד, ועל הלבונה וכיוצא בהם, מברכין בורא עצי בשמים. דכיון דעיקרון אינו לאכילה אלא להריח, לא הוי פרי. וגם מיורד ברכתן עצי. בין מים הנסחטים מגופן של ורדים, בין המתבשלים או נשרים בהם, ובין היוצאים ע"י שפופרת דרך זיעה, כולם בורא עצי בשמים. וצריך לברך מיד כששופך מי הורד על ידיו. אבל כשנבלע כבר בגוף, אין לברך עליו, משום דהוה ליה ריח שאין לו עיקר (כדלקמן סעיף י"ד). על פלפלין ועל זנגביל, יש אומרים דמברכין, ויש אומרים דאין מברכין, על כן אין להריח בהם:

### בכרת "עשבי" \* הסימנים לידע מהו עץ ומהו עשב

ד. על עשב וירק, מברכין בורא עשבי בשמים. והסימן לידע מהו עץ ומהו הוא עשב, כל שהגבעול הוא קשה כגבעול של פשתן ומתקיים משנה לשנה, ומוציא עליו, זהו עץ. ואותם שהגבעול לעולם רך, הוי עשבי בשמים:

### דין ה"מסך" (מור) - "מיני"

ה. אם אינו לא מין עץ ולא מין עשב, כמו ה"מֶסֶךְ" (שהוא דם צרור בחיה דומה לצבי, ובושם זה נקרא בלשון-הקודש מור), מברך עליו בורא מיני בשמים:

## שמן אפרסמון - "בורא שמן ערב"

ו. על שמן אפרסמון, לחשיבותו שנמצא בארץ ישראל (אף שגדל בחו"ל) קבעו לו ברכה בפני עצמו, בורא שמן ערב. [ונקרא אפרסמון, על שם שמפרסם עצמו בריחו הטוב, שאין בכל השמנים כמותו]:

**"ריחאן" (שקור) - "עצי" \* "שדאב" - "עשבי"**

ז. מין בשמים הידועים אצלינו בשם "רִיחָאן" (ויש קורין להן "שְקוֹר") ברכתן עצי בשמים. אבל "שְדָאב" (הנקרא פִּיגָם בלשון המשנה) ברכתו עשבי, שאעפ"י שאתה רואה שנעשה ממנו עץ עב, מכל־מקום העץ שלו אינו שווה לכלום. וכן הוא מנהגינו:

**בירך על של עץ - עשבי ולהיפך \* בירך מיני על שאר הבשמים \* דין ציפורן וקינמון - מיני**

ח. בירך על של עץ עשבי בשמים, וכן להיפך, לא יצא. אבל אם בירך בורא מיני בשמים על כל המינים, יצא. ולכן בכל דבר שהוא מסופק בברכתו, ואי אפשר לו לברר, מברך עליו בורא מיני בשמים. ולכן על מין תבלין הידוע בשם צפורן ("זר" או "קרנפל" בלשון ערבי, ו"נגלך" בלשון אשכנזי) שיש מחלוקת בברכתו, ראוי לברך בורא מיני בשמים. וכן על קינמון שהוא קליפת־עץ (ונקרא בשם "קֶרְפֶה"). ואם בירך על פרי העץ כגון אתרוג (ועיין לעיל סעיף ב') בורא עצי בשמים, יצא:

**שמן או יין שבשימם בעצי בשמים או עשבי בשמים \* אם הוציאו העשבים מהיין והשמן**

ט. שמן או יין שבישמו בבשמים, אם בעצי בשמים מברך עצי בשמים, ואם בעשבי בשמים מברך בורא עשבי בשמים, ואם היו בו עצים ועשבים מברך בורא מיני בשמים. וכן בכל מקום שיש ריח מעורב ממינים שונים, מברך בורא מיני בשמים. אם הוציאו את הבשמים מן השמן ומן המים, יש ספק אם מברכין עליהם, כיון שלא נשאר שָם העיקר, על כן נכון ליזהר מלהריח בהם:

**סדר הקדימה ל"א: הנותן ריח טוב, עצי בשמים, עשבי בשמים,  
מיני בשמים**

י. היו לפניו פרי המריח, ועצי בשמים, ועשבי בשמים, ומיני בשמים, מברך על כל אחד ברכה הראויה לו. ויש אומרים לברך תחילה הנותן ריח טוב בפירות ואחר־כך עצי בשמים, ואחר־כך עשבי בשמים, ואח"כ מיני בשמים, ויש אומרים שאין בבשמים דיני קדימה:

**מוגמר מאימתי מברך עליו \* דין כשמעשן לבטל הסרחון \* לועס  
ציפורן להסיר ריח פיו**

יא. מוגמר (שקורין בל"ע בְּכוֹר), דהיינו שמשימין בשמים על גחלים שיעלה ריח טוב, מברכין עליו משיעלה העשן קודם שיגיע לו הריח, כמו בכל ברכות הנהנין. אבל לא יברך קודם שעולה העשן, דבעינן ברכה סמוך להנאה. אם המוגמר הוא מין עץ, מברך עצי בשמים. ואם של עשב, עשבי בשמים. ואם של שאר מינים, בורא מיני בשמים. ודוקא כשמגמר בשביל להריח, אבל מה שמעשנין בשביל לבטל הסרחון, כדרך שנותנים בשמים אצל המתים, אין מברכין עליו כלל אעפ"י שמריחין. והוא הדין אם לועס "ציפורן" להסיר ריח פיו, אינו מברך כלל:

**בשמים המונחים בחדר לסחורה (מחסן) \* מוגמר שנעשה ליתן ריח  
בכלים**

יב. וכן כל דבר שאינו עומד להריח, כגון בשמים המונחים בחדר לסחורה ("מחסן"), וכן מוגמר שמגמרין בו את הכלים, שלא נעשה להריח בעצמו רק ליתן ריח בכלים, אין מברכין עליהם אף על פי שהוא מתכוין להריח:

**חנות של בשמים \* נכנס ויוצא נכנס ויוצא**

יג. הנכנס לתוך חנות של בשמים ונתכוון להריח, מברך בורא מיני בשמים. כי בשמים שבחנות עומדין להריח, דניחא ליה לבעל החנות שיריחו בני אדם ויקנו. נכנס ויוצא נכנס ויוצא, אם היה דעתו מתחילה לחזור אינו

צריך לברך. ואם הסיח דעתו, או שיצא ושהה זמן מרובה, או שנכנס לחנות בשמים אחרת, צריך לברך בכל פעם:

### דין ריח שאין לו עיקר

יד. ריח שאין לו עיקר, כגון בגדים שהם מגומרים, או שהיו בשמים מונחים בכלי וקלט ריח, וכן הממשמש באתרוגים או בשאר פירות המריחים ונשאר בידו או בבגדו ריח, אין מברכין עליו:

### בשמים שעל אשה או אשתו נדה

טו. אסור להריח בבשמים שעל אשה, ואפילו שעל אשתו כשהיא נדה יש להחמיר, כמו שיתבאר בס"ד להלן בחלק יורה דעה הלכות הרחקות בימי נידותה סימן קנ"ב סעיף ט"ו. ובהלכות עבודה-זרה סימן קמ"ו סעיף ד' יתבאר שאסור להריח בריח שנעשה לעבודה זרה. וכל שכן שאסור לברך עליהם:

## סימן מ"ה

### הלכות ברכת שהחיינו והטוב והמטיב

#### שמועות טובות לו לבדו - שהחיינו, לו ולאחרים - הטוב והמטיב

א. על שמועות טובות ששמע מפי אדם נאמן שראה את הדבר, וכל שכן כשהוא בעצמו ראה את הדבר, אם היא טובה רק לו לבדו, מברך שהחיינו. ואם היא טובה לו וגם לאחרים, מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב. כלומר טוב לו וגם טוב לחברו:

#### חייב לברך על הרעה בנפש חפיצה \* הברכה - "דיין האמת"

ב. חייב האדם לברך את ה', גם על הרעה, שנאמר ואהבת את י"י אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. "בכל לבבך" בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע (פירוש, גם כשהוא עוסק בעניני עולם הזה יקיים בכל דרכיך דעהו, עיין לקמן סימן מ"ט סעיף א'). "ובכל נפשך", אפילו הוא נוטל את נפשך. "ובכל מאדך", בכל מדה ומדה שהוא מודד לך, בין מדה טובה בין

מדת פורענות, הוי מודה לו. מה הוא מברך על שמועות רעות. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם דיין האמת. ואפילו בשבת מברכין ברכה זו. וחייב אדם לברך גם על הרעה בדעה שלימה ובנפש חפיצה כמו שהוא מברך על הטובה, שנאמר חסד ומשפט אשירה, לך י"י אזמרה. אם "חסד", אשירה. ואם "משפט", אשירה. כי גם הרעה לעובדי ה' יתברך היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל באהבה מה שגזר עליו ה' יתברך באמונתו כי הכל כפרת עונותיו, נמצא כי בקבלת רעה זו הוא עובד את ה', והעבודה היא שמחה לו:

### אם באותה שעה א"א לו לברך

ג. אם בשעה שהוא רואה או שומע את השמועה הטובה או הרעה, אינו יכול לברך מחמת גופו או מחמת מקומו, יכול לברך אחר-כך:

### טובה שתגרום לו רעה אח"כ, וכן להיפך

ד. הגיעה אליו טובה או ששמע שמועה טובה, אף על פי שהדברים מראים שטובה זו תגרום לו רעה, כגון שמצא מציאה, ואם יִשְׁמַע הדבר לשלטון יקחו כל אשר לו, מכל מקום מברך הטוב והמטיב אם יש לו בני בית. ואם לאו, מברך שהחיינו. וכן אם נגעה אליו רעה או שמע שמועה רעה, אף על פי שהדברים מראין שרעה זו גורמת לו טובה, כגון שבא לו שטף על שדהו ומזיק תבואתו, וכשיעבור השטף טובה היא לו שהשקה את שדהו, מכל-מקום מברך דיין האמת, שאין מברכין על העתיד להיות (שאפשר שלא יהיה) אלא על מה שאירע עתה:

### ירגיל לומר "כל מאי דעביד..."

ה. לעולם יהא אדם רגיל לומר, כל מאי דעביד רחמנא, לְטָב עֵבִיד:

### אם מברך כשילדה אשתו זכר וכו'

ו. כתבו הפוסקים דכשנודע לו שילדה אשתו זכר, מברך הטוב והמטיב, וגם האשה תברך כן. ואם מתה האשה בלְדָתָהּ, מברך שהחיינו, דהא ליכא

הטבה לאוחריו. וכן אם מת האב קודם שילדתו, היא מברכת שהחיינו. אבל הרמב"ם לא הזכיר שום ברכה על לידה, וכן בתכאליל לענין מעשה אין לברך ברכה על לידה כלל (עיני יצחק הע' י"ג):.

### "דיין האמת" אימתי בשו"מ \* כשיש ממון לירש

ז. מת אביו או אחד משאר קרוביו, או אפילו אינו קרובו אלא שהוא אדם כשר, ומכל־שכן תלמיד חכם שהוא מצטער עליו, מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם דיין האמת. ועל שאר אדם שאינו מצטער כל כך, אומר "ברוך דיין האמת" בלא שם ומלכות (ועיין להלן בחלק יורה דעה הלכות גוסס סימן קע"ו סעיפים ד' ה'). אם נשאר מאביו ממון לירש, מברך גם שהחיינו, אחרי ברכת דיין האמת. ואם יש לו עוד אחים לחלוק בירושה, אזי במקום ברכת שהחיינו מברך הטוב והמטיב:

### אימתי מברך "שהחיינו" על קניית בית או כלים ומלבושים חשובים \* קנה בהקפה

ח. בנה או קנה בית או קנה כלים או מלבושים חשובים, אפילו היו לו כיוצא באלו תחילה, אלא שאילו לא היו שלו מעולם (לאפוקי מכרם וחזר וקנאם) והוא שמח בהם, מברך שהחיינו. ויש לברך בשעת הקניין או גמר הבניין אף על פי שעדיין לא נשתמש בהם, כי אין הברכה אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתו. אמנם במלבושים נוהגים לברך רק בשעת הלבישה. ואם קנה בהקפה, ואינו שמח מאחר שדואג לפרוע חובותיו, לא יברך אבל אם רק חלק מהדירה בהקפה ואינו רדוף לפרוע שפיר מברך. ופוק חזי ששמחים בקנייתם אע"פ שנשארו חייבים משכנתא בבנק, ובפרט כשמשלמים טיפין טיפין, מידי חודש בחדשו במשך שנים רבות מאד, הלכך המברך יתברך. (עיני יצחק הע' י"ז):.

### ברכת מלביש ערומים וכו' כשלוש המלבוש החדש

ט. יש אומרים שכשילבש המלבוש החדש יברך מלביש ערומים, אף שכבר בירך זאת בשחרית. וכן יש אומרים שהקונה כובע, כשמשימו בראשו

יברך עוטר ישראל בתפארה. ובאזור, יברך אוזר ישראל בגבורה. ולא נהגו כן:

## מצוה שהיא קנין לו (טלית, תפילין, מזוזה ומעקה) אם מברך שהחיינו

י. קנה לו טלית של־מצוה, אזי לאחר שהטיל בה את הציצית, יברך שהחיינו בעיטוף הראשון, לאחר שבירך להתעטף בציצית. ויש אומרים שגם אם הטיל ציצית לטלית ישן, יברך שהחיינו. וכשמניח תפילין חדשים וכן הקובע מזוזה או מעקה חדשים (ולאו דוקא חדשים, אלא כל שלא היו שלו מעולם כדלעיל סעיף ח') המנהג לברך גם־כן, על־פי דעת הרמב"ם שכל מצוה שהיא קניין לו מברך עליה שהחיינו, ויש שאין נוהגין כן:

## קנה כלים לבני ביתו \* קנה לאשתו

יא. קנה כלים שישתמשו בהם הוא ובני־ביתו, או רק לבני־ביתו, מברך הטוב והמטיב. ואם קנה לאשתו, אינו מברך, דכיון דמוטל עליו לקנות לה הוי כפורע חובו:

## נתנו לו מתנה

יב. יש אומרים שאם נתנו לו במתנה, מברך הטוב והמטיב. שהוא טובה לו, וגם לנותן. כי אם זה המקבל הוא עני, הרי הוא טובה לנותן שזיכהו השם יתברך ליתן צדקה. ואם המקבל הוא עשיר, שמח הנותן שזה מקבל ממנו מתנה. וטוב יותר לברך שהחיינו:

## הקונה ספרים חדשים \* ס"ת

יג. על ספרים חדשים שקנה, אינו מברך שהחיינו, משום דמצוות לאו ליהנות נתנו. ואפילו הקונה ספר־תורה לא נהגו שיברך שהחיינו, לא בשעת קנייתו ולא בשעה שעולה לקרות בתורה:



## חלוק, מנעלים, אנפלאות (גרביים)

יד. על דבר שאינו חשוב כל כך כגון חלוק, או מנעלים, או אנפלאות (דהיינו מה שקוראים בזמנינו "גרביים"), אין לברך, אלא אם כן הוא עני ששמח בהם. ועשיר גדול שקנה כלים חדשים, שראוי לבינוני לשמוח בהם, אלא שהוא לעשרו אינם חשובים אצלו כל־כך ואינו שמח בהם, לא יברך:

### "תבלה ותחדש"

טו. נוהגים לברך את מי שלובש בגד חדש, כגון תבֵּלָה ותחדש:

### פרי חדש \* כשיש כמה מינים \* פרי מורכב

טז. פרי שהוא מתחדש משנה לשנה, בפעם הראשונה בשנה שהוא אוכלו יברך שהחיינו. וכן הוא המנהג, אעפ"י שמן הדין היה צריך לברך בשעה שרואהו. ויברך תחילה ברכת הפרי, ואחר־כך שהחיינו ולא הוי הפסק, וכ"ה מנהגינו. ואם לא בירך באכילה הראשונה, יש מחלוקת בין הפוסקים אם יברך בפעם שנייה, לכך מספק אין לברך. אם יש לפניו כמה מינים חדשים, די בברכת שהחיינו אחת לכולם. שני מינים, אף על פי שהם דומים קצת, ואפילו אם אינם חלוקים בשמות אלא בטעם, כמו תאנים לבנים ותאנים שחורים, אם בירך שהחיינו על מין אחד, כשנזדמן לו אחר־כך מין השני מברך גם עליו שהחיינו, כי שתי שמחות הן. ופרי מורכב, יש מחלוקת אם לברך עליו שהחיינו, הלכך שב ואל תעשה עדיף:

### הוספה ממרן שליט"א

### הנהנה מראיית פרי חדש מברך שהחיינו

יז. מי שנהנה בראיית פרי חדש, אינו צריך להמתין עד אכילתו, אלא מברך בשעה שרואהו כדינא דתלמודא (שו"ת פעו"צ ח"ב של קי"ח, מלאכת שלמה, מאמר מרדכי ועוד).

## בירך שהחיינו על ענבים אם מברך על היין החדש ולהיפך \* הדין ביין ישן

**י.ת.** אם בירך שהחיינו על ענבים, אינו חוזר ומברך עוד שהחיינו על היין החדש, כי שמחה אחת היא, שהיין יוצא מן הענבים. וכיון שיש אומרים דמכל מקום צריך לברך עליו שהחיינו משום דיש בו שמחה יתירה מבענבים, על כן טוב שאם בירך שהחיינו על ענבים, אזי כששותה יין חדש יברך תחילה שהחיינו על איזה מין חדש לפטור גם את היין. אבל אם בירך תחילה שהחיינו על היין, לכולי-עלמא אינו מברך עוד על ענבים. וכל זה דוקא כשהוא שותה את היין כשהוא תירוש, שהוא ניכר שהוא יין חדש. אבל אם אינו שותהו עד שהוא יין, אפילו לא בירך שהחיינו על ענבים, אינו מברך עליו שהחיינו, משום דאינו ניכר בין חדש לישן:

## בוסר \* פירות קטנים הראויין לאכילה יותר מבגדלן

**י.ט.** אינו מברך שהחיינו על הבוסר, אלא כשהבשילו האשכולות ענבים. וכן כל פרי אחרי גמרו. ופירות שבקטנן ראויין יותר מבגדלן, מברך, כיון שנהנה:

## אתרוג

**כ.** כשאוכלין אתרוג אין מברכין שהחיינו, כי אינו מתחדש משנה לשנה, וכ"ה מנהגינו:

## כרפס וכרתי \* כרוב וחזרת \* אבטיחים ומילונים

**כ.א.** ירקות שנמצאים מהם כל השנה ואין זמן קבוע לחידושם, כגון כרפס וכרתי, אין מברכין עליהם שהחיינו (מפני שאין בהן שמחה). אבל מה שזורעים מזמן לזמן, כגון כרוב וחזרת, מברכים שהחיינו. וכל שכן על אבטיחים ומילונים וכיוצא בהן:

## שהחיינו על ריח טוב התחדש

**כב.** יש אומרים שאין מברכין שהחיינו על הריח הטוב המתחדש משנה לשנה, כגון ורד, משום דמן הריח נהנית הנשמה, והנשמה היא נצחית. אבל מהרי"ץ ועוד הרבה פוסקים כתבו לברך מכמה טעמים נכוחים וכ"ה מנהגינו: (הוספת מרן שליט"א)

## מצמצם פרוטות ואוכל פירות חדשים

**כג.** עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל. רבי אלעזר היה מצמצם לו פרוטות וקנה לו מכל דבר פעם אחת בשנה ואכל:

**ראה את חבירו אחר ל' יום או אחר י"ב חדש \* קיבל מכתב או שמע משלמו תוך יב"ח**

**כד.** הרואה את חברו לאחר שלשים יום (עיין לקמן סימן מ"ו סעיף י') והוא חביב עליו מאד, ומכל שכן אדם שהוא גדול ממנו, כגון אביו או רבו ושמח בראייתו, מברך שהחיינו, אף על פי שבתוך הזמן קיבל ממנו מכתב. - ואם דיבר עמו בטלפון יש לדון אולי דוקא בעינן כשרואהו פנים בפנים. (עיני יצחק הע' מ"ה). - ואם רואהו לאחר שנים עשר חדש, מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם מחיה המתים (מפני שנשכח מן הלב כמו שהמת נשכח לאחר שנים עשר חדש, דכתיב נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד. מה כלי שאבד ולא נמצא בתוך שנים עשר חדש מתייאשים ממנו, אף המת נשכח מן הלב לאחר שנים עשר חדש), ואינו מברך שהחיינו. אבל אם קיבל ממנו מכתב בתוך הזמן, או ששמע בתוך הזמן משלמו, אינו מברך מחיה המתים אלא שהחיינו. ואין חילוק בין זכרים לנקבות, דאפילו האיש שהוא רואה את אשתו או אמו או אחותו או בתו, וכן האשה שהיא רואה את בעלה או אביה או אחיה או בנה, מברכין כן:

## אם לא התראו מעולם

- כה.** חברו שלא ראה אותו מעולם, אלא שעל ידי מכתבים בזה - ונראה דה"ה טלפון (עיני יצחק הע' מ"ח). - שהריצו מזה לזה נעשו אוהבים, אם רואהו אחר־כך אינו מברך על ראייתו, דכיון שלא התראו מעולם פנים אל פנים, אין האהבה גדולה כל כך שיהא שמח בראייתו:
- כו.** דיני הטוב והמטיב על שינוי יין, כתובים לעיל בסימן ל"ה:

## סימן מ"ו

### הלכות ברכות הראייה

#### ברכת האילנות \* דין כשיגדלו הפירות אם מברך

- א.** היוצא בימי ניסן ורואה אילני מאכל שמוציאין פרח, מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום, וברא בו בְּרִיּוֹת טובות (ואילנות טובים) כדי להתנאות בהן בני אדם. ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה, ואם איחר מלברך עד שגדלו הפירות, לא יברך עוד. אבל קודם שגדלו, יכול לברך אפילו אם לא בירך בפעם הראשונה שראה את הפרחים. ומנהג הספרדים לומר ברכה זו בְּרִבְעֵם ובתוספת מזמורים ובקשות, ואצלינו וכן אצל האשכנזים לא נהגו זאת:

#### זיקים \* רעדת הארץ \* דין ברכת ברקים ורעמים, ואימתי נפטרים זב"ז

- ב.** על הזיקים, והוא כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום, ונמשך אורו כשבט, ועל הכוכב שיש לו זנב ושבט של אורה, ועל רֵעֵדַת־הָאָרֶץ, ועל רוחות שנשבו בזעף, ועל הברקים, על כל אחד מאלו מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם עושה (מעשה) בראשית. (ואינו מברך על הזיקים כי אם פעם אחת בלילה, אף על פי שראה עוד כוכב אחר רץ. ועל הכוכב שיש לו זנב, כיון שבירך עליו אינו מברך עוד, אלא כשלא ראהו עד לאחר שלשים יום). ועל הרעם, אם שָׁמְעוּ לאחר שעבר הברק, מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שכחו (וגבורתו) מלא עולם. ואם ראה

את הברק ושמע את הרעם ביחד, מברך רק ברכה אחת, עושה (מעשה) בראשית. וכן אם בירך על הברק עושה (מעשה) בראשית, ובתוך כדי דיבור לברק נשמע הרעם, אינו צריך לברך עליו, כי נפטר בברכה שעל הברק. אין מברכין על הברק או על הרעם אלא תוך כדי דיבור. אבל אם הפסיק יותר, שוב לא יברך:

### נתפזרו העבים \* חוזר ומברך על ברקים ורעמים

ג. כל זמן שלא נתפזרו העבים, נפטר בברכה אחת. נתפזרו העבים והשמים נזדככו בין ברק לברק ובין רעם לרעם, צריך לחזור ולברך. והברקים שנראים בלא רעם אלא מחמת החום, אינם כברקים ממש ואין מברכין עליהם:

### ברכת הקשת \* אסור להסתכל בה בהתבוננות

ד. הרואה קשת מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם זוכר הברית, נאמן בבריתו וקיים במאמרו. ואסור להסתכל הרבה בקשת בהתבוננות, מפני שהוא מראה דמות כבוד השם יתברך:

### ימים \* הרים הגבוהים (חרמון, אלפים) \* מהו הים הגדול

ה. על הַיָּמִים, ועל ההרים הגבוהים המפורסמים מחמת גבהם שניכרת גבורת הבורא בהם (כגון הר חרמון בצפון ארץ ישראל, והרי האַלְפִּים בארצות אירופה), מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם עושה (מעשה) בראשית. ועל הים הגדול מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שעשה את הים הגדול. יש אומרים דהיינו ים אוקינוס, ודעת מֶרְן השי"ע שהוא הים שהולכים בו לארץ ישראל ומצרים. לפיכך מספק ראוי לברך עליו עושה (מעשה) בראשית, שבזה יוצא אליבא דכולי עלמא:

### ברכת החמה \* זמנה \* דין זריזין דוחה ברב-עם

ו. הרואה חמה בתקופתה והוא משמונה ועשרים לשמונה ועשרים שנה, שתקופת ניסן אז בתחילת ליל רביעי, מברך ביום רביעי בבוקר כשהיא

זורחת, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם עושה (מעשה) בראשית. ולכתחילה יש לברך בבוקר מיד בהנץ החמה, משום דזריזין מקדימין למצות. וטוב אם אפשר לברך באסיפת עם, משום שנאמר בְּרַב־עַם הַדָּרַת מֶלֶךְ (ויש להכריז ביום שלפניו למען ידעו להתאסף). אם אי אפשר להתאסף תִּתְּכֶם בבוקר, אל יתאחרו בשביל זה, אלא כל אחד יברך מיד כשרואה זריחת השמש, כי עניין זריזין מקדימין, דוחה עניין ברב עם. ובדיעבד אם לא בירך בבוקר יכול לברך עד שלש שעות ביום, ובשעת הדוחק עד חצות היום. ולכן אם בבוקר יש עננים המכסים אותה, ימתין עד קרוב לחצות אולי תתגלה ויברך בשם ומלכות, ואם לא נתגלתה יברך בלא שם ומלכות. ברכת החמה האחרונה, היתה בשנת ה'תשמ"א לבריאת העולם, ב'רצ"ב לשטרות. ותהיה אם ירצה ה' בשנת ה'תשס"ט. ויהי רצון שנזכה לאור שבעת ימי בראשית:

### **ברכת "שעשה לי נס" \* בנו ובן בנו מברכין על אביהם וכן תלמיד מובהק \* ניסים הרבה**

ז. מי שעשה לו הקדוש ברוך הוא נס שלא כדרך הטבע, כשרואה את המקום שנעשה לו הנס מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שעשה לי נס במקום הזה (ועיין לקמן סימן מ"ז סעיף ו'). וגם בנו ובן בנו אפילו אותם שנולדו קודם שנעשה הנס, גם כן מברכין. כיצד מברכין, בנו מברך שעשה לאבי נס במקום הזה, ואם הם רבים אומרים לאבינו. בן בנו אומר לאבותי, ואם הם רבים אומרים לאבותינו. ומי שנעשו לו נסים הרבה, בהגיעו לאחד מכל המקומות שנעשה לו נס, צריך להזכיר כל שאר המקומות, ויכלול כולם בברכה אחת, ויאמר, שעשה לי נס במקום הזה, ובמקום פלוני. גם על נס של רבו מובהק, צריך לברך שעשה נס לרבי במקום הזה:

### **הרואה מלך \* סומא \* אם יבטל תלמודו כשראהו פ"א**

ח. הרואה מלך ממלכי אומות העולם, מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן מכבודו לבשר ודם. ואפילו אינו רואה את המלך ממש, אלא

שהוא רואה בכבודו ויודע בבירור שהמלך הוא שם, יכול לברך ברכה זו. וסוּמָא, יברך בלא שם ומלכות. ומצוה להשתדל לראות בכבוד מלכים, שאם יזכה יראה בכבוד המלך המשיח, ויבחין כמה יִתַר כבוד נוחלי שכר מצוה, יותר ממה שהיה כבוד האומות. ואם ראה אותו פעם אחת, אל יבטל יותר מלימודו לראותו, אלא אם בא אחר־כך בחיל יותר ובכבוד גדול יותר:

### הרואה קברי ישראל \* קברי גויים

ט. הרואה קברי ישראל, מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר יצר אתכם בדין וכו'. ועל קברי גויים אומר בִּוְשָׁה אִמְכֶם מֵאֵד חֲפָרָה יוֹלַדְתֶּכֶם, הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה:

### ברכות הראייה שמברך שוב אחר ל' יום \* ראה דבר אחר כמו מה שראה

י. כל ברכות הראייה הנזכרות, אם חזר וראה אותם הדברים בעצמם אינו חוזר ומברך, אלא אם־כן היתה בין ראייה לראייה שלושים יום, דהיינו חוץ מיום הראייה הראשונה וחוץ מיום הראייה הזאת, יהיה שלושים יום. אבל אם רואה דבר אחר כמו זה שראה אז, כגון מלך אחר וקברים אחרים וכדומה, חוזר ומברך גם בתוך שלושים יום:

### הרואה בנ"א משונים בצבעים או בגופם \* הרואה פיל וקוף

יא. הרואה כושי, וגיחור דהיינו שהוא אדום הרבה, והלווקן דהיינו שהוא לבן הרבה, והקפח, דהיינו שהוא ארוך ודק, והנָנֶס, והדרקונה, דהיינו מי שהוא מלא יבלות, ופתויי הראש שכל שערותיו דבוקות זו בזו, ואת הפיל ואת הקוף, מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם משנה הבריות. ואינו מברך אלא בפעם הראשונה, שהשינוי עליו אז גדול מאד:

## רואה בעלי מומין \* כשמצטער עליהם מברך "דיין האמת"

יב. הרואה את החיגר, ואת הקיטע דהיינו שנקטעו ידיו, ואת הסוּמָא, ומוכה שחין, ובוהקן, והוא מי שמנומר בנקודות לבנות דקות, אם הם ממעי אמם, מברך בפעם הראשונה שהוא רואה אותם (שאז השינוי עליו גדול מאוד) בא"י אמ"ה משנה הבריות. ואם נשתנה אחר־כך והוא מצטער עליהם, מברך דיין האמת:

## הרואה אילנות טובים ובריות נאות ביותר אדם או בהמה פעם ראשונה

יג. הרואה אילנות טובים ובריות נאות ומתוקנות ביותר, אפילו גוי (שראה אותו בראייה בעלמא, כי אסור להסתכל בו בהתבוננות) או בהמה, מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שככה לו בעולמו. ואינו מברך עליהם אלא פעם ראשונה ולא יותר, לא עליהם ולא על אחרים אלא אם כן היו נאים מהם:

## לומר כל הברכות הנ"ל בשו"מ ודלא כהטועים בזה

יד. מקצת מן הברכות הנזכרות בסימן זה ובסימן שלפניו, אין העולם נוהגים לאמרם כלל, או שאומרים אותם בלי הזכרת השם. והטעם, מפני שאין בקיאים בנוסחתם ובפרטי דיניהם, או מפני שסוברים שהן רשות. אבל העיקר להלכה שיש לאמרם, ואין להקל בהם, לפיכך ישנן כל אדם לעצמו דיניהם ופרטיהם שכשיבוא מעשה לידו לא יסתפק:

## סימן מ"ז

### הלכות ברכת הגומל ועוד קצת ברכות פרטיות

יורדי הים, הולכי מדבריות, פרטי דין חולה (יסורים), חבוש בבית האסורים

א. ארבעה צריכים להודות, יורדי הים כשיגיעו למחוז חפצם, וכן הולכי מדבריות (והוא־הדין בשאר דרך, שכל הדרכים בחזקת סכנה) כשיגיעו



למחוז חפצם. ומי שהיה חולה אפילו שלא היה בו סכנה אלא שהיה מוטל במטה מחמת החולי, ואפילו פחות משלושה ימים, ונתרפא לגמרי והולך על בריו. (ולאו דוקא שיחזור להיות כבתחילה, אלא כל שאין לחוש שיחזור לחליו מחמת איזו סיבה, זוהי טובה שלימה). וי"א אפילו שלא היה במטה, אלא רק חש בראשו או בגרונו או במעיו או בעיניו וכיו"ב באופן שנרגש וניכר לרואים שהוא חולה. ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא (ולא רק על עסקי נפשות, אלא אפילו רק על עסקי ממון, וכ"ה מנהגינו). וסימניו, וכל החי"ם יודוך סלה. ח'בוש, י'סורים, י'ם, מ'דבר:

### נוסח הברכה ועניית הציבור

**ב.** מה מברך, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הגומל לחייבים טובות שגמלני (כל) טוב. והשומעים עונים, אמן, (מי) שגמלך טוב הוא יגמלך (טוב) סלה. ומנהגינו להקדים לפני הברכה שני פסוקים אלו, יודו לי"י חסדו ונפלאותיו לבני אדם. וירוממוהו בקהל עם, ובמושב זקנים יהללוהו:

### מי שהיה בסכנה (נפל עליו כותל, פגיעה ברכב, לסטים, וכדו')

**ג.** ולאו דוקא ארבעה אלו, אלא גם מי שהיה בסכנה אחרת וניצל הימנה, כגון שנפל עליו כּוֹתֵל, או ניצל מנגיחת שור (וה"ה מפגיעה ברכב נוסע), או שבאו עליו לסטים בדרך ושודדי לילה וניצל מהם וכדומה, נוהגים שמברך הגומל:

### בפני עשרה

**ד.** צריך לברך ברכה זאת בפני עשרה (עם בעל הנס) ושנים מהם יהיו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות, שנאמר וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו. ואם אין נמצאים לו תלמידי חכמים, אינו מעכב. ובשעת הברכה ראוי שיעמוד, והשומעים יושבים. ונוהגין לברך כשעולה לתורה לאחר שבירך ברכה אחרונה. ולכתחילה אין לאחרה יותר משלשה ימים,

ולכן אם ניצל ביום ב' יברך מיד בלא ספר תורה ולא ימתין עד יום ה'. וכן אם היה אבל שאינו רשאי לעלות לתורה לא ימתין, אלא יברך מיד, אך יברך מעומד בפני עשרה. ובדיעבד אם איחר יותר משלשה ימים יכול לברך בזמן שנזכר:

### קטן \* נשים

ה. קטן אינו מברך ברכה זו, דלא שייך לומר "לחייבים" מאחר שאינו בר-עונשין. והנוהגים שגם קטן מברך, יש להם על מה שיסמוכו. ונשים אינן מברכות ברכה זו (בין כשקמה מחולי, בין אחרי לידה, או ניצלה בנס) מפני הצניעות, שהרי צריך לאמרה בפני עשרה אנשים. ואין לפרוץ גדר ולשנות המנהג בזה וכיוצא בזה וגם בעלה לא יברך, וכן הוא המנהג שאינו מברך. מיהו טוב שיעשו מצוה במיוחד להודות לו יתברך על גמולו וחסדו הטוב עמהם. (עיני יצחק הע' ט"ו):

### יפריש לצדקה \* לתקן צרכי רבים \* יתבודד להודות לשמו ביום הזה

ו. מי שנעשה לו נס, טוב שיפריש לצדקה ממון כפי השגת ידו, ויחלק ללומדי תורה ויאמר, הריני נותן מעות אלו לצדקה, ויהי רצון שיהיה נחשב כאילו הקרבתי תודה. וראוי לו לתקן איזה צרכי רבים בעיר, ובכל שנה ביום הזה יתבודד להודות לה' יתברך שמו ולשמוח ולספר את הנס:

### תפילה לפני עסק רפואה ולאחריו

ז. הנכנס להקיז דם, וכן האוכל או השותה או העושה איזה דבר לרפואה, יתפלל קודם תפילה קצרה ויאמר, יהי רצון מלפניך י"י אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה, כי רופא של-חנם אתה. ואם דבר זה שהוא אוכל או שותה לרפואה צריכין לברך עליו (עיין לעיל סימן ל"ו סעיף ז') יאמר תחילה תפילה זאת ואחר-כך יברך, שלא להפסיק בין הברכה לאכילה. ולאחר שהקיז דם, או שאר דברי רפואה, יש אומרים שיברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם רופא חולים. אבל נוסח התכאליל והרמב"ם כת"י, ברוך רופא "חיים", ובלא שם ומלכות:

## המתעטש - כיצד יענה לחבירו ומה יתפלל

ח. מי שהתעטש ואמר לו חברו אָסוּתָא (דהיינו שתהיה לו רפואה), יענה לו תחילה, ברוך תהיה. ואחר־כך יתפלל ויאמר, לישועתך קויתי י"י. לפי שאמרו חז"ל כל המבקש רחמים על חברו, הוא נענה תחילה ואומרים אותו בהזכרת אדנות שאין זה לבטלה ח"ו כמבואר בשע"ה (סי' ו' ס"ה) וק"ו שהוא פסוק מלא. (עיני יצחק הע' כ').:

## תפילת שוא \* תוך ארבעים יום מועילה התפילה

ט. המתפלל על מה שעבר, כגון ששמע קול צוחה בעיר, ואומר יהי רצון שלא יהא קול זה בתוך ביתי, או שהיתה אשתו מעוברת לאחר ארבעים יום מעיבורה שכבר נצטיירה צורת הולד, ומתפלל ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר, הרי זו תפילת שוא, כי מה שהיה היה. אבל בתוך ארבעים יום, מועילה התפילה ויכול להתפלל. ולאחר ארבעים יום יכול להתפלל שיהא הולד זרע של־קיימא, טוב לשמים וטוב לבריות:

## תפילה כשאומד את גרנו

י. הנכנס למוד את גרנו וכיוצא בו, יתפלל ויאמר, יהי רצון מלפניך י"י אלהי שתשלח ברכה במעשה ידי. התחיל למוד, אומר, ברוך השולח ברכה בַּפְּרִי הזה (בלא הזכרת שם ומלכות). מדד ואחר־כך התפלל, הרי זו תפילת שוא, שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין:

## אין מנהגינו בברכת "מי שפטרני"

יא. יש אומרים שמי שנעשה בנו בר־מצוה, מברך שפטרני מעונשו של־זה. ואין מנהגינו כן, ואפילו בלא הזכרת השם לא נהגו לומר ברכה זו:

## ברכת הגשמים אחר שנעצרו

יב. אם היתה עצירת גשמים, אפילו בארצות שהגשמים תדירים ואינם נעצרים כל כך, ואירע שנעצרו כל כך עד שהיה העולם בצער, אזי כשירדו

הגשמים, אם ירדו כל כך ורבו על הארץ שמעלים אבעבועות מן המטר, והולכין זה לקראת זה, שאֵלו גשמי ברכה, צריכין לברך עליהם:

### נוסח התפילה ופרטי הדינים

יג. מה מברך. אם יש לו שדה בשותפות עם ישראל אחר, מברך הטוב והמטיב. ואם אין לו שותף ישראל בשדה, אף על פי שיש לו אשה ובנים, מברך שהחיינו. ואם אין לו שדה אומר, מודים אנחנו לך י"י אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו, ואילו פיננו מלא שירה כים וכו' (כמו שהוא בנוסח נשמת כל חי), עד ויברכו את שמך י"י אלהינו. ברוך אתה ה' רוב ההודאות ואל התושבחות. ברכת הטוב והמטיב וברכת שהחיינו, מברך אף על פי שאינו רואה את הגשמים אלא שהוא שומע שיורדים גשמים. אבל ברכת מודים אנחנו, אינו אומר אלא מי שהוא רואה את הגשמים:

### תפילת הדרך בלי חתימת השם \* ליתן צדקה

יד. ולעולם יצעק אדם על העתיד לבא ויבקש רחמים, ויתן הודאה על מה שעבר וישבח כפי כוחו. ובכלל זה כשיוצא לדרך, ובפרט כשההליכה או הנסיעה הן כשיעור פרסה (שמונת אלפים אמה, שהם כארבעה קילומטר) - ובמדוייק 3480 מטר, לפי חשבון אמה 48 ס"מ. (עיני יצחק הע' כ"ח) - ומעלה, נכון שיתפלל בתחילה שיצילנו ה' בדרכו, כגון בנוסח זה, יהי רצון מלפניך י"י אלהינו שתוליכנו לשלום ותגיענו למחוז חפצינו לשלום, ותצילנו מכף כל אויב ואורב בדרך. ברוך שומע התפילה. ויכול להוסיף ולהאריך בה כפי צחות לשונו. ולא יחתום בהזכרת השם, אפילו אם נוסע מסוף העולם ועד סופו. וכן באניה או באוירון. ומנהגינו שהנפטר מחבירו ההולך לדרכו, מברכו בנוסח זה, אלהים יהיה עִמָּךְ. והוא משיב, מִעִמָּךְ לא יָסוּר. וטוב ליתן צדקה טרם צאתו, שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו:



# חידושי הלכות





## חידושי הלכות

### עוגה ממולאת בתמרים

א. עוגה העשויה מבצק הממולא בתמרים מברך עליה בורא מיני מזונות .

### ברכת הפיצה

ב. הפיצה אף אם נילושה בחמאה וחלב וניכר בה טעם החמאה והחלב מברך עליה המוציא בכל ענין אף שלא קבע וכדין לחמניות מתוקות.

### פשטיד"א הנאפית בתנור וממולאת בשר וכדו'

ג. פשטיד"א או פסטיל הממולאים בשר או דגים או גבינה והבצק של הממולאים הוא עיסה רגילה ונאפים בתנור עמהם אינם נקראים פת הבאה בכסנין ואפי' אם לא קבע עליהם מזונו צריך לברך עליהם המוציא וברכה"מ (הוראת מורנו שליט"א וכ"כ בחזו"ע עמ' ס"ז).

### ברכת השלווה

ד. שלווה שהיא חיטה תפוחה ברכתה בפה"א (שע"ה סי' ל"ח ס"כ, שעל חיטה תפוחה הממותקת בסוכר מברכין האדמה - ור"ל שלווה. וכ"כ חוט שני סי' ר"ח עמ' ר"ח, חזו"ע עמ' קפ"ג, דרכי הלכה סי' נ"ב הע' ב' בשם בא"ח פנחס הט"ו) ולאחריה יש לברך בורא נפשות אע"פ שיש ספק בברכה אם על המחיה או בנ"ר יש לברך בנ"ר שהיא ברכה הפוטרת ומ"מ טוב להוציא עצמו מן הספק (עי' שו"ת עולת יצחק ח"ב סי' ס"ט, ושע"ה סי' ל"ז ס"ד שכן דעת רוה"פ שבנ"ר פוטרת הכל ולדין ל"א סב"ל בכה"ג ודלא כשו"ת יוסף לקח (ח"א ס"ס ט') שכ' דאין לברך ברכה אחרונה מחמת הספק שמא על המחיה או בנ"ר והוא כדעת רבו הרב ברכת ה' (ח"ב עמ' קכ"ח) דאינהו ס"ל סב"ל כדעת הספרדים שחוששין לזה מאד. ועי' חזו"ע (עמ' קפ"ג).

## ברכת פריכיות אורז או תירס

ה. פריכיות אורז ברכתן בפה"א ולאחריהם בנ"ר (עולת יצחק ח"ב סי' ס"ו או' ב', וכ"ה באול"צ ח"ב פי"ד תשו' כ"א, ובחזו"ע עמ' קפ"ד, ודלא כחוט שני (סי' ר"ח עמ' ר"ח) דס"ל שהכל. וה"ה לפריכיות תירס וכדו' (שם).

## טעה ובירך על אורז ברכה"מ או מעין שלוש

ו. אורז - אם טעה ובירך עליו באחרונה על המחיה או טעה ובירך ברכת המזון יצא (הוראת מרנא שליט"א ועי' חזו"ע עמ' קפ"ח)

## עוגה שרובה סוכר וביצים ומיעוטה קמח (כמו עוגות טורט לסוגיהן ועוגות גבינה)

ז. עוגה שהרוב שלה סוכר וביצים והמיעוט קמח - כ' בשו"ת פעולת צדיק (ח"ג סי' פ"ב מול סו"ף) "ודע דכל מקום שיש בתערובת כזית דגן בכדי אכילת פרס אפילו לא אכל אלא כזית לבד, אם הוא פת מברך המוציא וברהמ"ז. ואם מעשה קדרה, מברך בתחילה במ"מ ולבסוף על המחיה, דכאילו כל התערובת היה כולו מה' מינים לחוד. ואם אין בתערובת כזית בכדי אכילת פרס, אפי' לא אכל רק כזית מברך בתחילה המוציא, (דעל כל שהוא מברך מ"א??) כיון שיש בו טעם דגן, ולבסוף על המחיה. ואם מעשה קדרה מברך תחלה במ"מ ואחריו בנ"ר. עיין ש"ע סי' ר"ח ובמה שפירש בו הרב פר"ח בס' מים חיים סי' א' ושכן הסכימו כל גדולי ההוראה ושכן נקיטינן ושכ"כ מ"א עש"ב". עכ"ל הזהב של גאוננו ומאורנו זיע"א.

## קידוש על יין מפוסטר ומבושל (רוב היינות שלנו)

א. מקדשים ומבדילים על יין מפוסטר, (עי' שו"ת עול"י ח"ב סי' רפ"ז). אמנם א"ל מורנו שליט"א דיש ענין להדר לכל הפחות בקידוש הלילה שהוא דאורי' ליקח יין שאינו מבושל ומפוסטר (כדעת הרב יוסף לקח ח"א סי' כ"ב)



## ברכת מרק ירקות

**ב.** מרק ירקות שנתבשלו בו הירקות י"א שברכתו בפה"א ואפי' שותה אותו לבדו בלא הירקות, וי"א שברכתו שהכל. ואע"פ שהעיקר כסברא ראשונה מ"מ טוב לחוש לד' החולקים ולברך עליו שהכל. ולכל הדעות אם בירך על הירקות בפה"א כדת פטר בזה את המרק וא"צ לברך עליו. אמנם אם הוא בחורף ושותה המרק להחם את עצמו או אף בקיץ כששותה לצמאו אין המרק נפטר בברכת הירקות ונראה שיברך תחילה על המרק ואח"כ יברך על הירקות (עי' חוט שני סי' רי"ב עמ' רט"ו, ובשו"ת מקור נאמן (סי' ש"ח) לענין מעדן עם חתיכות פרי שמברך על הפרי ברכתו ועל המעדן שהכל) ואם מרק הירקות נתבשל עם בשר לכל הדעות ברכת המרק שהכל שהבשר עיקר.

## מרק איטריות ומרק עם שקדי מרק

**ג.** מרק איטריות וה"ה מרק עם שקדי מרק, [ואין חילוק בזה אם נתבשל המרק עם האיטריות או שנתבשל לבדו] אם יש באיטריות כמות חשובה אע"פ שהמרק הוא הרוב הואיל והאיטריות מחמשת מיני דגן יש לברך במ"מ ולפטור את המרק (חזו"ע עמ' קס"ו בהערה ד"ה מרק איטריות, וכ"ה בשו"ת מקור נאמן סי' ש"ט. וע"ע חוט שני עמ' רט"ו). ואם רצונו במרק כגון ששותה לצמאו וכה"ג, מברך גם על המרק שהכל. ועדיף שיברך תחילה על המרק שהכל כמ"ש וזאת הברכה (עמ' קי"ז).

**כשמגישים לפניו מדי פעם כוס תה או קפה אינו צריך לברך על כל כוס**

**ד.** חברים שעוסקים בתורה ומגישים להם מדי פעם בפעם תה או קפה אפי' שהו בינתיים יותר משעה ומחצה שיש בזה יותר מכדי שיעור עיכול המזון אינם צריכים לחזור ולברך על כל כוס וכוס אלא די בברכה אחת והיא פוטרת את הכל. וטוב שיכוונו בברכתם הראשונה לפטור כל מה שיביאו לפניהם אח"כ. ואם יצאו לחוץ מפתח בית הכנסת או ביהמ"ד אפי' הניחו מקצת חברים ואח"כ חזרו צריכים לחזור ולברך ודלא

כהגר"ב צ"צ זצ"ל דלדעתו יכוון שלא לפטור כל הכוסות ויברך על כוס וכוס משום שישנם הרבה אחרונים דס"ל דאין לברך על כל כוס וכוס והו"ל סב"ל.

### **אכל פירות משבעת המינים ועמהם שאר מאכלים כיצד יברך?**

**א.** האוכל מפירות שבעת המינים ואכל גם תפוחים וכיו"ב א"צ לברך בנ"ר על התפוחים אלא מברך ברכת מעין שלש בלבד ופוטר בזה גם את התפוחים שגם התפוחים פרי עץ הם. אבל אם אכל מפירות שבעת המינים ואכל בשר או דגים או ביצים מברך ברכה מעין שלש ואח"כ מברך בנ"ר. (שו"ע סי' ר"ח סי"ג) ואם אכל פירות משבעת המינים ופירות אדמה י"א שיקדים לברך בנ"ר על פירות האדמה ואח"כ יברך מעין שלש כיון שהוא מזכיר בה "ועל תנובת השדה" וחותרם בה "על הארץ ועל הפירות" גם פירות האדמה בכלל זה, הלכך לא יברך אח"כ בנ"ר שסב"ל.

### **המוציא את חבירו שלא שתה גפן - בברכת מעין שלש - האם הוי הפסק?**

**ב.** מי ששתה רביעית יין ואכל כזית מפירות שבעת המינים ומברך ברכה אחת מעין שלש שצריך להזכיר בברכתו "על הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ" וחבירו לא אכל אלא כזית מפירות שבעת המינים ורוצה לצאת בשמיעתו את ברכת חבירו יוצא הוא מחבירו ואע"פ שהזכרת על הגפן ועל פרי הגפן אינה שייכת לו אינה נחשבת להפסק.

### **ענבים שלא בשלו כל צרכם (מצוי מאד) ברכתם אדמה**

**ג.** הבוסר (ענבים שלא בשלו כל צרכם ועודם חמוצים) כל זמן שלא גדל כשיעור פול הלבן מברך עליו בפה"א מכאן ואילך מברך עליו בפה"ע ומכיון שלא נודע לנו שיעור פול הלבן לעולם יש לברך עליו בפה"א עד שיהא גדול ביותר ואם טעה ובירך על הבוסר בפה"ע יצא ולכתחלה לא

יאכל מהבוסר שיעור כזית כדי שלא יכנס בספק ברכה אחרונה ואם אכל שיעור כזית ובירך אחריו על העץ ועל פרי העץ יצא.

### שאר פירות כשהם קטנים ברכתם עץ

ד. שאר כל האילנות משיוציאו פירות אפי' הם קטנים מאד וחמוצים מברכים עליהם בפה"ע ובלבד שלא יהיו מרים ועפוצים מאד עד שא"א לאכול מהם אפי' ע"י הדחק שאז אין מברכים עליהם כלל. ומ"מ לא יברך עליהם או על הבוסר ברכת שהחיינו אלא על גמר הפרי.

### ברכת חלב הקוקוס

ה. חלב קוקוס והוא המים שנמצאים בתוך אגוז הקוקוס ברכתו שהכל ואם אכל מהאגוז שברכתו בפה"ע פטר את המים שבתוכו (חזו"ע עמ' קכ"ח ס"ז, דרכי הלכה (סי' נ"ג הע' ב') משם הבא"ח פנחס ט', ועוד).

### אתרוג שעשאו מרקחת

ו. אתרוג שנעשה מרקחת בדבש או עם סוכר ברכתו בפה"ע.

### בננה

ז. פרי הבננה ברכתו בפה"א ואם בירך עליו עץ יצא.

### עיקר וטפל - בטנים אמריקאים (קבוקים)

ח. על בטנים אמריקאים (קבוקים) המצופים בקמח ברכתם במ"מ (חזו"ע עמ' רפ"ט ס"ד, שו"ת מקור נאמן סי' רח"ץ, ושכן דעת הרב ברכת ה' ח"ג עמ' של"ז, וילקו"י ח"ג עמ' תל"א, ובמקור נאמן שם וכן בחוט שני (סי' ר"ח עמ' ר"ו) חילקו בין אם הציפוי עב שאז מברך מזונות לבין אם הציפוי דק שמברך אדמה כברכת הבוטן, וכהיום נראה שאינו מצוי מעט (דגן). ואם אינו אוכלם יחד אלא מפריד הציפוי מן הבוטן מברך ע"כ א' בנפרד ויקדים במ"מ, אך לכתחילה א"צ להפריד כי האוכלים בטנים אלו כוונתם לשני הטעמים יחד וא"כ הדר דינא דמזונות כשבא לטעם הוא

העיקר, [משא"כ בכמה מקומות שכתבנו שלכתחילה יפריד הוא משום שיש שהעיקר אצלם הוא הדבר האחר כגון בקרמבו או בקסטה וכדו', ועי' דרכי הלכה סי' נ"ב הע' י"ד].

### שקדים מצופים סוכר

ט. על שקדים מצופים סוכר, טוב לפרק הסוכר מהשקד ולברך ע"כ אחד בפנ"ע [א"ה, עי' בא"ח פנחס ט"ו שכ' לברך שהכל, וטוב לפרק זמ"ז וכ"כ בשו"ת יוסף לקח (ח"א סי' ט' עמ' קל"ה) לברך שהכל, אך מן הראוי להפריד, או שימצוץ הסוכריה עד שיגיע לשקד ואח"כ יוציא השקד מפיו ויברך העץ, דא"א לומר שהשקד בטל לסוכריה כי יש המעונינים בשקד מפני שינוי בטעם שלו והראיה שאינם לוקחים סוכריה רגילה. וזה ניחא שכן כתב מורנו שליט"א בשע"ה (סי' ל"ח סי"א) "שקדים המחוּפין בסוכר אע"פ שהסוכר הוא הרוב, מ"מ מברכין עליהם בפה"ע". - ולפ"ז אין לנו לפטור את השקד בברכת הסוכריה לכתחלה, אך מ"מ כיון שיש שחשובה להם בעיקר הסוכריה יש לנו להפריד ביניהם].

### אוכל עוגיות עם קפה

י. אם מתכוון לאכול עוגות ולשתות תה וכדו' והשתיה באה להעביר את המאכל מברך מזונות ופותר את השתיה. ואם שניהם חשובים לו כגון שרוצה גם בשתיה יברך תחלה על המשקה ואח"כ על המזונות בכדי שלא יראה המשקה כטפל למזונות (דרכי הלכה סי' נ"ד הע' ג', ועי' חזו"ע עמ' רצ"ב).

### אורז או כוסכוס שמעורב בו בשר

יא. תבשיל אורז או כוסכוס שמערבין בו בשר להטעימו או חתיכות גזר להטעים התבשיל וכדו' מברך על האורז או הכוסכוס ופותר את הבשר ואת הירק שעמו. ואעפ"כ אם רוצה לאכול את הבשר תחלה או את הירק יברך עליו שהכל או אדמה על הירק ויאכלנו ושוב יברך במ"מ על האורז.

## עלי גפנים שממולאים באורז ובשר

**יב.** עלי גפנים שממולאים באורז ובשר (שנקראים יברק) האורז שהוא הרוב עיקר ומברך במ"מ ופוטר כל השאר שכיון שרוב המאכל אורז ובשר ועיקר כוונת המאכל היא על האורז לסעוד הלב ולא על הציפוי שהוא רק עלים בעלמא מברך במ"מ.

## תרופה מרה שנותן עמה מיני מתיקה למתקה

**יג.** מי שנזקק לתרופה מרה ונותן עמה מיני מתיקה למתקה צריך לברך על הדבר המתוק שעמה ואע"פ שעיקר כוונתו לרפואה ומיני מתיקה שעמה אינם אלא טפלה מ"מ כיון שאינו נהנה מהתרופה ואינה טעונה ברכה צריך לברך על מיני מתיקה שעמה וזה פשוט. (שו"ת רבבות אפרים ח"ד סי' נ"ד או' ל"ט, חזו"ע עמ' רפ"ח ס"ג).

## גלידה קסטה (שמונחת בין שני ביסקויטים)

**יד.** קסטה והיא גלידה שמונחת בין שני ביסקויטים מברך על הביסקויטים במ"מ ופוטר את הגלידה כיון שהביסקויטים חשובים מצד עצמם ואינם טפלים לגלידה. ונראה דאם עיקר רצונו לאכול את הגלידה כדי להקרר גופו וכדו' יברך שהכל על הגלידה ואח"כ יברך מזונות על הביסקויט כדי לא ליכנס בספק טפל.

## גלידה בגביע

**טו.** גלידה בגביע מברך על הגלידה ופוטר את הגביע כיון שהגביע אינו עשוי לאכילה בפני עצמו, ואף שבסוף האכילה נשאר רק מהגביע א"צ לברך עליו והחפצים גם בגביע גופא ואוהבים לאכול שניהם יחדיו למען הטעם הטוב בכה"ג יראה שיפרידום ויברכו עכ"א בנפרד.

## אוכל פהב"כ ושותה תה או קפה עמהם

**טז.** האוכל פת הבאה בכסנין ושותה תה או קפה צריך לברך עליהם שהכל ולא נפטרו בברכת הפהב"כ. וכן אם תוך כדי אכילת פהב"כ אוכל עגבניה

או דגים בפני עצמן ואינו מלפת בהם את הפהב"כ צריך לברך עליהם, אבל אם שורה הביסקויט בתוך התה או הקפה מברך על הביסקויט בלבד דאין לך עיקר וטפל גדול מזה.

### **אוכל פת פחות מכזית אם פוטר שאר דברים**

יז. האוכל פחות מכזית פת ומביאים לפניו תבשיל בשר או דגים או ביצים וכיו"ב עליו לברך על כל מין ומין כברכתו ולא נפטרו בברכת הפת כיון שאין ע"ז שם סעודה.

## דינים העולים מהערות "עיני יצחק" על שולחן ערוך המקוצר

שיעור סעודת צהריים וערב שאמרנו שמשערים לפי מה שרגילים רוב בני"א לאכול בסעודת צהריים או ערב לשבוע, שאז מברך המוציא על פת הבאה בכסנין (עי' סי' ל"ד ס"ד), כל אדם יכול לשער זאת באומד דעתו כמבואר שם. ולמי שאינו יודע לשער נכתוב בפרוטרוט כפי המשקל בזמנינו, כפי מה שהעלה הגרא"ח נאה (עי' בשע"ה סי' ע"ה הע' ב') בבקיאותו הרבה בספרו שיעורי תורה דף רי"ב ובשיעורי ציון דף ע"ב.

- א. אם אוכל פחות מכארבע ביצים (פחות מ-230 גרם) והוא שבע ממנו, הוי ספק. ולכן לא יברך על כזית לחם אחר תחילה, ולבסוף ברכת המזון [ואם כבר אכל, יברך על המחיה].
- ב. אם אוכל כארבע ביצים (230 גרם) עד כשש ביצים (336 גרם) ולא עד בכלל, והוא שבע ממנו, יברך המוציא וברכת המזון עליו לבדו. ואם לא שבע ממנו, יברך בורא מיני מזונות ועל המחיה.
- ג. אם אוכל מכשש ביצים (336 גרם) עד חצי עשירית האיפה (1.244 גרם) ולא עד בכלל, ולא שבע ממנו, יברך על כזית לחם אחר המוציא וברכת המזון.
- ד. אם אוכל חצי עשרון (1.244 גרם) אף אם לא שבע ממנו, בטלה דעתו אצל כל אדם ומברך המוציא וברכת המזון עליו לבדו.
- ה. ואם אינו שבע ממין כסנין זה בלבד אלא שאוכלו עם לפתן המשביע, כגון שמלפתו בבשר או דגים וכיו"ב עד ששבע, הרי זה כאילו שבע ממנו לבדו, לפי שהלפתן טפילה לו. (עיני יצחק (סי' ל"ד הע' ז')

\*\* אם המצא ימצא לחוח שעביו מארבעה מילימטר עד שבעה מילימטר ועד בכלל, ספיקא הוי אי מהני ביה קביעות סעודה לברך

עליו המוציא. הלכך לא יאכל ממנו אלא פחות משיעור קביעות סעודה, או יברך מתחילה המוציא על לחם גמור ויאכל ממנו כזית ויפטרנו. (עיני יצחק שם הע' י"ד).

\*\* יין שרף הנקרא ערק, וכן קוניאק, ברכתן שהכל ולא בורא פרי הגפן (סי' ל"ה הע' ז')

\*\* המנהג כשרוצה לשתות יין או שאר משקה, מחזיק הכוס בידו ואומר "השם יחיה אתכם לחיים טובים" וכו' כמבואר בשע"ה (סי' כ"ט הע' ל"ח ד"ה עוד). והיינו מכוס שני ואילך, כי על כוס ראשון מברך ברכתו. [ועי' שע"ה סי' נ"ט סי"ז] מה שנוהגים לומר אז בשבת. וביו"ד הל' ניחום אבלים (סי' קפ"ז סי"ג מה שנהגו לומר אז בבית האבלים רח"ל] ומי שנתכבד בכוס מחבירו, אומר "ברוך מי שהכוס מידו", ועונים "ברוך שותהו". (סי' ל"ה הע' כ"ג)

\*\* המנהג בתימן להחזיק המאכל ביד ימינם לא רק בשעת הברכה, אלא במשך כל האכילה. ובדרך כלל מחזיקים אותו בשלוש אצבעות בלבד, כמבואר בשע"ה (פסח, סי' צ"א ס"ו), כי בחמש אצבעות, נראה דרך גרגרנות. (סי' ל"ו הע' ו).

\*\* יש שנסתפקו בענין לבן (ל' וב' בפתח סגול) אם לדונו כמאכל ושיעורו כזית בכדי אכילת פרס לברכה אחרונה, או כמשקה ודוקא כששתה בכדי שיעור רביעית, והספק מצד שאינו צריך לעיסה. ולפו"ר נראה לדונו לקולא כמשקה, מטעם שבלא"ה ברכת בורא נפשות עליו לדעת רבים אינה חובה מדינא. (סי' ל"ז הע' ז'). [א"ה, לכאורה דמיא לדייסא שמבואר בדברי מורנו שליט"א במקומו דאם אינה נלעסת אלא ניגרת כמים דינה כמשקה, וא"כ ה"ה הכא. אלא דיל"ע במעדן שהוא מוצק יותר ונאכל בכפית, דלכאורה יהא דינו כמאכל, ועי' אול"צ ח"ב פי"ד הי"ח ובהערה מש"כ גבי גבינה



שכיון שנאכלת בכפית, שיעורה כזית בכדי אכילת פרס, שהיא אוכל גמור].

\*\* בשבת ויו"ט שמכסה הפת כשמקדש על היין ה"ה שיש לכסות גם מיני מזונות שישנן על השולחן, ויש לדון נמי לכסותם גם בברכת המזון לפי מנהגינו לכסות אז את הפת. (סי' מ"א הע' י').

\*\* אם קבע על תבשיל ממיני דגן וטעה ובירך עליו המוציא, יצא. כיון שיש פוסקים שסוברים דתבשיל של דגן אם קבע עליו סעודתו מברך עליו המוציא וברהמ"ז כמו בפת הבאה בכסנין. (סי' מ"ב הע' א').

\*\* האוכל אצל חבירו דאמרינן שכיון שבירך על מין אחד פוטר כל מה שיביאו לו מאותה ברכה אפילו אין לו עוד מהראשונים, שהכל תלוי בדעת בעל הבית. בד"א כשבאו האורחים ע"מ לאכול. אבל אם באו לצורך אחר, כגון לשוח עם בעה"ב ורק דרך אגב מביאים לפניהם לאכול ולשתות מפני הכבוד, אינו בכלל זה וצריך לברך כשמביאים שוב אחר זמן אם נגמרו הראשונים. דלא כמו שסוברים העולם שגם בכה"ג אמרי' אתכא דבעה"ב סמכינן. (סי' מ"ג הע' ה').

\*\* מיני הדסים המצויים בינינו שמשום מה אין להם ריח טוב (א"ה, לא כל ההדסים בזמנינו כן) נר' שאין לברך עליהם כלל. (סי' מ"ד הע' ו').

\*\* יש ארצות בעולם שסוחטים הורדים ומערבים שלוש טיפות מהן (שהם כמו שמן) בשש כוסות מים, ומבשלים אותן שיקלט הטעם היטב ומוסיפים סוכר ושותין זאת - באופן זה המתכוין להריח בהן מסתבר לכאורה שלא יברך עצי בשמים אלא מיני כיון

דרובן אינן אלא מים, וצ"ע. וכן צריך לברר על מי ורדים הנמכרים בזמנינו בשווקים, איך אופן עשייתן, שהרי יש בשמים בזמנינו שהם מלאכותיים ולכן אין מברכין עליהן כלל. (סי' מ"ד הע' ז').

\*\* בשמים הנקראים ליזאב (ב' דגושה), ויש קוראים אותו בשם "ברדקוש", י"א עצי וי"א עשבי, ומפני הספק יש לברך מיני. (סי' מ"ד הע' י"ד)

\*\* אם באו לו כמה שמועות בבת אחת, בין טובות בין רעות, די לו בברכה אחת. (סי' מ"ה הע' ג').

\*\* נוהגים לעשות סעודה ושמחה לחינוך בית חדש, שמזמין אליה קרוביו ומיודעיו ואומרים שירות ותושבחות ודברי תורה, ואין מקפידין לעשותה מיד סמוך לכניסתם שם. (אמנם בשו"ת תורה לשמה סי' תפ"ד כ' שראוי לעשות סעודת החינוך בתחילה ולא יאחר). (סי' מ"ה הע' ט"ו).

\*\* המנהג לברך ברכת הברקים והרעמים בין מיושב בין מעומד ואינו צריך לעמוד כשמברך. (סי' מ"ו, הע' ה')

\*\* מי שרואה הקשת יכול לומר לחבירו שיש קשת לברך עליה (סי' מ"ו הע' ז').

\*\* לא נהגו בדורות אלו לברך כשרואה חכם מחכמי ישראל או מחכמי האומות. (סי' מ"ו, הע' י"ג).

\*\* ראוי שלא להשביע עינו בהסתכלות בבהמות טמאות אלא דרך עראי, כי רוח טומאה חופפת עליהם, ואם ימשיך אותה על עצמו גורם שיסתכל ח"ו בדברים יותר גרועים המביאים לידי מכשול, עי' קב הישר פ"ב. (סי' מ"ו, הע' י"ח).

\*\* בזמנינו שמצוי מאד ליסוע במכוניות מעיר לעיר, אין לברך הגומל אפילו נסע שעה וחומש. (סי' מ"ז הע' א').

\*\* בחולי המצוי בימות החורף ע"י הצינה הנקרא שפעת יש לברך הגומל, אפילו באופן שאין בה שום סכנה ע"י התרופות המצויות בזמנינו. (שו"ת עול"י ח"ב סי' ע"ט, עיני יצחק סי' מ"ז הע' ב').

\*\* לא נהגו בתימן לעשות סעודת בר מצוה, ומ"מ נתפשט מנהג זה בזמנינו כאן גם אצלינו, ובדרך כלל הוא מנהג טוב ויפה ונחוץ האידנא לחיזוק הנערים וגידולם לתורה ויראת שמים, מה גם שיש לו סמוכות במדרש ובזוהר. אבל אין נכון מה שמקשרים זאת בדרשות עם מצות תפילין במיוחד, כיון דלדין יש להניח אפילו כמה שנים קודם. (סי' מ"ז הע' כ"ד).

## דינים העולים מספרא רבה שו"ת עולת יצחק למורנו הרב שליט"א

### ופלים

על ופלים מברכים בורא מיני מזונות (עי' שו"ת עול"י ח"א סי' ל"ו, וח"ב סי' ס"ה, ודלא כהרב ברכת ה' (ח"ב פ"ב סל"ה) שכ' שהכל כדעת רבו הגר"מ מאזוז שליט"א בשו"ת מקור נאמן (סי' ד"ש וש"ה).

### ברכת בורא מיני מזונות

ברכת בומ"מ פוטרת הכל חוץ ממים ומלח (כה"ח סי' ר"ד סק"ב, וסי' ר"ו סק"ג, ומ"ב סי' ר"ח בשעה"צ או' ל"א, ובביה"ל סוד"ה עד שנתמערך, ובדיבור שאחריו, הובאו בעול"י ח"ב סי' ס"ה או' ב')

### שניצל

ברכת השניצל שהכל [על אף שיש לו ציפוי מפירורי לחם כנהוג] (כ"כ בשו"ת עול"י ח"ב סי' ס"ד ד"ה והא. [א"ה, לא שמענו חילוק מדברי רבינו נר"ו שם אם הציפוי דק, או עב כמו שיש עושים באולמות (למען ישבעו) ומורנו שליט"א עבר על דברינו ואישרם ודלא כמו שמפורסם בשם הגרב"צ א. שאול זצ"ל לחלק בזה (ובחפשי באמתחתו בחפזי לא ראיתי שכ' כן בספריו ואולי הוא שמועה מתלמידים) ועי' ס' ברכה נאמנה (סי' ר"ח ס"ז) שחילק בזה וכ' שאם הוא עב, הנכון לברך מזונות על דבר אחר ולפטרו. אכן לסברת מורנו שליט"א בעול"י (ח"ב סי' ס"ד) דכיון שכל מהות הציפוי היא חיצונית וטפלה אין מברכים מזונות, מעתה אין מקום לחלק בין ציפוי עב לדק כי אנו רואים על האדם עצמו ולא על האולם שעושה את השניצל (עי' מש"כ לקמן תשובה ב' בדין גלידה קסטה להעיר על שו"ת יוסף לקח (ח"א סי' ט') ול"ד לקבוקים שבחוט שני (סי' ר"ח עמ' ר"ו) חילק בין ציפוי עב של קמח לציפוי דק, דהתם באמת אם הוא ציפוי עב רצון האדם גם בקמח המצפה, משא"כ בשניצל]. שוב אמרה לי אם דהטעם שעושים תיבול השניצל עם פירורי

לחם הוא כדי שהשניצל יצא רך וטוב (ולא יהיה כחזה מבושל) וא"כ לפ"ז פשיטא שיש לברך שהכל ותו לא כיון דאינו בא לטעם.

## נפח

בברכות הנהנין הולכים אחר הנפח אך לפי שנח יותר למדוד במשקל כ' הפוסקים לפי משקל. (שו"ת עול"י ח"א סי' מ"ד שאלה ג').

## הפסיק בין ברכה ראשונה לאכילה

אם הפסיק בין ברכה ראשונה לאכילה כשניים שלושה מינוטי"ן (דקות) יחזור ויברך שוב, וטוב שיסיח דעתו מקודם לענין אחר ואח"כ יברך, ואם הפסיק כדי דיבור נכון שיהרהר הברכה בלבו אא"כ הסיח דעתו שאז יברך אפילו פחות משני מינוטי"ן, אבל אם אכל אחר הברכה מיד יכול לאכול שוב אחר זמן אפי' אחר שכבר נתעכל במעיו. (שו"ת עול"י ח"א סי' מ"ד שאלה ו')

## יין שרובו אינו מענבים

יין שרובו אינו מענבים ירא שמים לא יקדש עליו ולא יברך עליו בפה"ג אלא שהכל, וכן לא ישתה רביעית בבת אחת שלא ליכנס לספק ברכת מעין שלוש לפי שי"א שאין ברכת בנ"ר פוטרת מעין שלוש אפי' בדיעבד (ועי' שו"ת עול"י ח"ב סי' ס"ט ובשע"ה סי' ל"ז ס"ה) אא"כ לכל הפחות מחצה הוא ענבים, אבל בשעת הדוחק ודאי שפיר דמי להקל לברך עליו גפן ולקדש עליו (שו"ת עול"י ח"ב סי' ס"ח והובא ג"כ בשע"ה סי' ל"ה ס"ג) [א"ה, אציין כאן כמה מקורות המדברים בזה עי' חוט שני (סי' ר"ב עמ' קפ"א) שאם רובו מיץ ענבים ומיעוטו מים דינו כיון וברכתו הגפן. ועי"ש (הע' קכ"ב) בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א ששאלו להחזו"א זצ"ל ואמר שמותר להוסיף עד מחצית מים על מיץ ענבים, [אבל לא במיץ ענבים הנמכר בחנויות דאפשר כבר הוסיפו כמבואר שם (בהע' קכ"ג) וז"פ]. עוד כ' שם דהמים שמהול בו דינו כיון לכל דבריו, והסוכר ושאר החמרים יש לצרפם לשיעור המים ולא ליין עי"ש. ועי' מ"ב דרשו

(סי' ר"ב הע' 8, וסי' ר"ד הע' 14) וע"ע בס' אשרי האיש (או"ח ב', שבת, עמ' ע"ה) מפסקי הגריש"א זצ"ל שמצריך ג"כ רוב יין. וע"ע מה שמפלפל בעיקר דין זה הגאון צמח צדק ליובאוויטש זצ"ל (או"ח סי' כ"ז, כ"ח) אולם כהיום מקפידים העדה החרדית שיהיה רוב יין כמובא בס' ברכה נאמנה (סי' ר"ד עמ' ר') שראה כן בלוח שנה שהוציאו העדה החרדית (שנת תשס"ו) ובכה"ג שבאו בכתובים ליכא למיחש לשיקרא כיון דעבידא לאיגלויי, ותשקוט הארץ].

**ברכות חמשת מיני דגן**  
על פי ספר שלחן ערוך המקוצר או"ח ח"א

שם המאכל	באלו האופנים	ברכתו כשאינו קובע סעודתו עליו	ברכתו כשקובע סעודתו עליו (א)	מקורות
הַחֲנוּךְ - כמו בצק עלים מבושל בהרבה שמן		בורא מיני מזונות	בורא מיני מזונות	סי' ל"ד, סי' ט'
הָרִים - דגן כתוש ומבושל		בורא מיני מזונות	בורא מיני מזונות	סי' ל"ד, סי' ז'
זֵלֶאֱפִיא - בצק מטוגן במחבת בהרבה שמן		בורא מיני מזונות	בורא מיני מזונות	סי' ל"ד, סי' ט'
חלה מתוקה שדרכה להיאכל דרך סעודה		המוציא	המוציא	סי' ל"ד, סי' ג'
פּוּבְאָנָה - בצק מבושל (ב)	בכלי סגור אפי' ללא שמן	בורא מיני מזונות	בורא מיני מזונות (ג)	סי' ל"ד, סי' ו'
	ובכלי פתוח	בורא מיני מזונות	המוציא	ח"ב סי' נ"ט הע' ס"ב
לְחוּחַ - בצק רך שנאפה ע"ג מחבת ובחלקו העליון נקבים נקבים (ד)	מגיע באמצעיתו לעובי 10-8 מ"מ	בורא מיני מזונות	המוציא	סי' ל"ד, סי' י"א הערה י"ד
	דק כ-2-3 מ"מ	בורא מיני מזונות	בורא מיני מזונות	
מְלֻחַח - כמו בצק עלים	כשמשחו המחבת במעט מרגרינה (או שמן) כדי שלא תדבק העיסה	בורא מיני מזונות	המוציא	סי' ל"ד, סי' ח'
	כשטיגנוהו במחבת בהרבה מרגרינה (או שמן)	בורא מיני מזונות	בורא מיני מזונות	סי' ל"ד, סי' ט'
מִצּוֹת		המוציא (ה)	המוציא	סי' ל"ד, סי' ג'
סְפָאִיא - כמו בצק עלים שנאפה בתנור		בורא מיני מזונות	המוציא	סי' ל"ד, סי' ח'
סוּפְגָנוֹת		בורא מיני מזונות	בורא מיני מזונות	סי' ל"ד, סי' ט' וה"ג סי' ק"כ סי' כ"ד
עֲצִיד - קמה ששופכין לתוך מים רותחים		בורא מיני מזונות	בורא מיני מזונות	סי' ל"ד, סי' ז'
פְתוּתָה - פירורי לחם מבושלים בכלי ראשון	אם אין בהם אפי' פירור אחד כזית אע"פ שנראה שיש בו תואר לחם	בורא מיני מזונות	בורא מיני מזונות	סי' ל"ד, סי' י"ד
פְרוּסוֹת לַחֵם מְטוּגְנוֹת וּמִצּוֹת מְטוּגְנוֹת	אם יש בהם אפי' פירור אחד כזית אע"פ שאין בו תואר לחם	המוציא (ו)	המוציא (ו)	סיד ל"ד, סי' י"ד
קְלוֹב - לחם אפוי ע"ג מחבת		המוציא	המוציא	סי' ל"ד, סי' ח'
פֶת הַבָּאָה בַכִּסְנוֹן (ז) וְשָׂר מְזוֹנוֹת, פִּירוֹת וּמִשְׁקָאוֹת		בזמן שיש קידוש - אין צורך לברך אחריהם אע"פ ששבע מהם קצת כיון שנפטרים בברהמ"ז. בזמן שאין קידוש - המנהג פשוט שלא לברך ויש להם ע"מ שיסמוכו, ועכ"פ יש ליהדר להרהר הברכה בליבו, ואם מרגיש בעצמו ששבע מהם קצת לכולי עלמא צריך לברך בפיו ובשפתיו, ואפי' אם נזכר אח"כ בתוך הסעודה צריך לברך.		

(א) הגדרת שיעור קביעות סעודה עי' שע"ה ח"א סי' ל"ד ס' ד, ה' והערה ז', ובפסקי מהרי"ץ חלק ה' דפים ס"ח, ע"ד. (ב) מעיסת הכובאנה יש להפריש חלה ללא ברכה (עי' שו"ת עולת יצחק ח"א סי' ק"מ אות ב') (שע"ה יו"ד סי' ק"ע ס' י"ח). (ג) וכן המנהג. (ד) עיסת הלחוח אינה חייבת בחלה קודם האפייה מפני רכותה, ועל כן יש להפריש חלק לאחר האפייה, בברכה, אם מוציאים את הככרות מן המחבת לתוך כלי ומצטרף שם כשיעור (כמבואר בשו"ת עולת יצחק ח"ב סי' רכ"ב). ועי' שע"ה יו"ד סי' ק"ע ס' י"ט. (ה) כי נחשבים ללחם גמור בכל ימות השנה ולא רק בפסח, כיון שעיקר רוב אכילתן (בזמנינו) הוא דרך שביעה וסעודה ממש. (ו) מברך על הפירור כזית והשאר נפטרים ממילא. (ז) מהי פת הבאה בכסנין עי' שע"ה ח"א סי' ל"ד, ס' ב'.

## רשימת חלק מהפירות שברכתם בורא פרי העץ:

צימוק,	דובדבן,	אגוז, אגס,
קלמנטינה,	זית (עיי' סי' ל"ח	אפרסמון,
רימון, שזיף,	ס"ה), חבוש	אפרסק,
שסק, שקד (עי' ס' ל"ח סי"א),	(דוקא כשהוא	אשכולית,
תאנה, תות-	מבושל, עיי' עיני	אתרוג (גם
עץ, תמרה,	יצחק סי' ל"ח הע'	כשהוא מטוגן עיי'
תפוח-זהב,	ח'), חרוב (עיי' סי'	סי' ל"ח סי"ב),
תפוח-עץ.	ל"ח ס"ג), מנגו,	גודגדנית,
	מנדרינה,	גויאבה,
	משמש, עינב,	
	פיסתוק,	

## רשימת חלק מהפירות שברכתם בורא פרי האדמה:

קולורבי, קישוא,	חמנית, חסא,	אבטיח, אננס,
קנרס, שעועית,	חציל, כרוב,	אפונה, ארטישוק,
תות-גינה, תירס,	כרובית, כרפס,	בוטן [והשם הזה
תפוח-אדמה,	מילון, מלפפון,	בזמננו הוא בטעות,
תרד. (סי' ל"ח הע' ב').	סברס (עיי' סי' ל"ח	וצ"ל "אגוז-אדמה"
	סט"ו), סלק,	וכמ"ש בנפלאות
	עגבניה, עדשה,	מתורתך פ' מקץ עה"פ
	פול, פאפאיה	בטנים ושקדים].
	(עיי' שו"ת עולת יצחק	במיה, בננה, גזר,
	ח"ב סי' רכ"א),	גמבה, דלעת,



\*\* חבוש - במקומות שהוא קשה והדרך לבשלו כגון בארץ ישראל, אין לברך עליו כשהוא חי בורא פרי העץ אלא שהכל, כמו שנתבאר בתשו' כת"י. (עיני יצחק סי' ל"ח הע' ח').

\*\* אתרוג תימני - גם כשהוא חי הוא טוב למאכל, ולכן ברכתו בורא פרי העץ גם ללא בישול או טיגון. (שם הע' י"ח).

\*\* אגוז צנובר - ברכתו שהכל, מפני שהוא אילן סרק. וכן הדין למין פרי הנקרא "ענאב" (ע' ונ' בפתח, נ' וב' דגושות) (שם הע' כ"ג).

\*\* שמן זית - אף בזמנינו אינו מברך עליו כלל אם שותהו לבדו. (עי' שע"ה סי' מ' ס"ז, ועי' עיני יצחק שם הע' י'). [א"ה, עי' שו"ת תפארת יוסף להגר"י זליכה זצ"ל מה שכתב בתשובה ע"ז. ואנא עניא בימי חורפי מקדמוני הארכתי בזה וסברתי לומר שכהיום שאינו מזיק יש לברך עליו בפה"ע וכמו שכ' כן כמה אחרונים. וכשהבאתיה לפני מו"ר הגרע"ט שליט"א (מח"ס עטה אור) א"ל דנר' שאף היום אין לברך כלל לפי שיש שהוא מזיק ואינו נראה לעיניים מיד, גם א"ל שאינו טוב לעיכול].

# מועדי השם

## פסקי דינים ומנהגים בהלכות ברכות על פי הוראות מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א

בעל שו"ת עולת יצחק ב"ח, ש"ע המקוצר ח"ח, ועוד

### מזונות / יין

1. ברכת בורא מיני מזונות קודמת לברכת היין וכ"ש שברכת המוציא קודמת ליין.

### בורא פרי הגפן / עץ / האדמה

2. מנהגינו לומר הפ"א של 'פרי' רפויה, מפני שנשמכת לאל"ף של בורא, היינו שקוראים בלא הפסק בין "בורא" ל"פרי", וכן הוא בבורא פרי העץ ובורא פרי האדמה. (שע"ה או"ח סימן ל"ה הע' ד').

### שהכל נהיה בדברו

3. תיבת "נהי" מנהגינו לומר ה"יוד" בקמץ שהוא לשון עבר, ולא בסגול שהוא לשון הווה. (שם סי' מ' ס' ב').

### בורא נפשות

4. בנוסח ברכה אחרונה "בורא נפשות" מנהגינו לומר "חיי העולמים" בפתח. (שם סי' ל"ז הע' ב').

### אוכל מפירות א"י וחול"ל

5. כשאוכל מפירות ז' המינים של ארץ ישראל ושל חול"ל, יחתום על הארץ ועל הפירות (שהוא נוסח כולל), (עולת יצחק ח"ב סי' ע'). וכן הדין אם הוא מסופק אם הם של א"י / חול"ל (שע"ה ס' ל"ז).

### זהירות באכילה

6. יזהר הרבה לדקדק באכילת הפירות שלא יהיה בהם ספק תולעת, דמלבד ענשו הנה במקום שבה לעשות תיקון, אדרבא מקלקל יותר.

### אכילת חצי שיעור

7. אכל חצי זית מפירות ז' המינים וחצי זית משאר פירות יברך בורא נפשות רבות. וכן הדין אם אכל חצי זית מפירות ז' המינים וחצי זית עוגה שיברך בורא נפשות, וטוב להוציא עצמו מן הספק (ש"ע המקוצר סימן ל"ז סעיף ד').

### ישיבה בברכה

8. יש להחמיר לישיב בשעה שמברך ברכת מעין שלש כמו בברכת המזון (ש"ע המקוצר סימן ל"ז סעיף ט').

### דיני קדימה בברכות

הקדמה: דיני קדימה אלו נאמרו רק בין המינים אשר חפץ לאכול ופשוט שאינו מחויב להקדים מין שאינו מעונין לאכול ממנו כלל. (ראה בעמוד הבא, סדר קדימה מפורטת)

### ברכותיהן שוות

א. כשיש לפניו פירות שברכתן שווה, כגון שכולן ברכתן בורא פרי העץ.

מין שבעה קודם אפילו כשהוא חצי והאחר שלם.

שלם וחצוי - שלם עדיף.

כשאין מין שבעה, חביב עדיף<sup>1</sup> (חביב נחשב מה שבדרך כלל חביב עליו).

יש לפניו פרי שלם, והאחר חצוי אבל חביב, שלם עדיף.

### כשאין ברכותיהן שוות

ב. כשאין ברכותיהן שוות כגון בורא פרי העץ / אדמה, וחפץ לאכול משניהם.

מין שבעה קודם אפילו אם הוא חצי.

כששניהם לא ממין שבעה, אז יקדים ברכת בורא פרי העץ לברכת בורא פרי האדמה אפילו כשפרי האדמה חביב.

### כשיש לפניו פירות ממין שבעה

ג. כל מעלת מין שבעה דוקא כשנגמר הפרי. אבל פרי שלא נגמר אין לו מעלה, ואפילו אם נגמר ביכול, אלא שאוכלו שלא כדרך הנאתו כגון כוסס חיטה, אין לו מעלה.

יש להקדים את המוקדם בפסוק "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש".

וארץ בתרא הפסיק את הסדר, ולכן תמרים (דבש) קודם לגפן.

### גפן (ענבים)

ד. יש אומרים דדוקא ענבים קודמים לתאנה ורמון. אבל יין, שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו, קודם לכל הפירות.

ויש אומרים שאין ליין מעלה בפני עצמו לקדימה.

### מנהגינו

ה. להקדים ברכת בורא פרי העץ וברכת בורא פרי האדמה לפני ברכת בורא פרי הגפן, ואפילו צימוקים מקדימים לברכת בורא פרי הגפן.<sup>2</sup>

### מקורות וציטוטים

בעיני יצחק הע' ט"ז, היינו צריכים לפסוק כהרמב"ם, הכא שאני שבנידון דידן ישנו בקהילותינו מנהג ידוע דלא כהרמב"ם, ודו"ק.

2. ועיין בב"י סימן ר"א דמשמע משם שכך מנהג העולם לברך גפן אחרי עץ ואדמה, ועיין בבארות יצחק.

1. ואע"פ שמרן בש"ע מביא שיטת הרמב"ם ז"ל בסעיף ב' דחביב עדיף מכולם ואפילו ממין שבעה, ולפי כללי הפסיקה דמהרי"ץ שכאשר מרן מביא שיטת הרמב"ם אזלינן כוותיה (כמובא בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סימן ר' ועי"ש בהגהות נווה צדיק להמשב"ר הערה ג' ועיין עוד שע"ה הלכות תולעים סימן קל"ה

## ברכה על שני סוגים

טו. אכל מפירות שבעת המינין ומשאר פירות העץ אשר ברכתם בורא נפשות, יברך רק ברכת מעין שלש דכיון שמזכיר בהם פרי העץ נפטרים בזה כל פירות העץ שאכל, אלא אם כן נתחייב בברכת בורא נפשות על מין אחר שאינו נפטר במעין שלש.

## קדימת מעין שלוש

טז. ברכת מעין שלש קודמת לברכת בורא נפשות.  
יז. כשאכל מפירות האדמה והתחייב ג"כ במעין שלש, יקדים בורא נפשות כי י"א שנפטר על ידי אמירת 'ועל תנובת השדה' או בחתימת 'ועל הפירות' (ש"ע המקוצר סימן ל"ז סעיף י"ב).

## הנהגות אבותינו בסעודה

### לאחוז המאכל ביד ימינו

יב. יש לאחוז המאכל ביד ימינו בשעת הברכה, מנהגינו הוא להחזיק המאכל ביד ימין לא רק בשעת הברכה אלא במשך כל זמן האכילה, ובדרך כלל מחזיקים אותו בשלוש אצבעות בלבד, (מפני שכאשר מחזיקו בחמשת אצבעותיו נראה דרך גרגרנות) (שם סי' ל"ו הע' ו').

### הנשים מברכות בקול נמוך

יג. מנהגינו שהנשים מברכות בקול נמוך אף כשהן בחברת בני

המשפחה, כגון בעליהן ובניהן, משום צניעות. (שם סי' ו' הע' ט').

### כל אחד ואחד מברך לעצמו

יד. מנהגינו שעל פירות ושאר אוכלין ומשקין, כל אחד ואחד

מברך לעצמו (ודוקא כשנתועדו לאכול פת או לשנות יין, אחד

מברך לכולם) (שם סי' ל"ו סעי' י"ב הערה ל"א).

## רשימת דיני קדימה במינים שלפניו המעוניין לאכול מהם

(הקודם ברשימה קודם לאלו שאחריו)

- א. מזונות מאפה - (רוגלך, בורקס, "כובניות" בסיר פתוח וכד').
- ב. מזונות תבשיל - (הריס, עציט, אורז, דייסת סולת, גחון, כובאנה בסיר סגור וכד').
- ג. מין שבעה - (זית, תמר, ענבים, תאנה, רימון. ר"ת זת"ג ת"ר).
- ד. עץ שלם - (אגוזי לוז, מקדמיה, שקד, תפוח שלם, וכד').
- ה. עץ חביב - (כנ"ל שחביב עליו אבל אינו שלם).
- ו. אדמה שלם - (בוטן, גרעיני חמניה, דלעת, שומשום וכד').
- ז. אדמה חביב - (כנ"ל שחביב עליו אבל אינו שלם).
- ח. גפן - (יין, מיץ ענבים).
- ט. מאכל שברכתו שהכל - (ביצה, בשר, סוכריה וכד').
- י. משקה שברכתו שהכל - (מים, מיצים וכד').

הערה חשובה: כל סדר דיני הקדימה, הם רק להקדמה בלבד ולא שיחזור ויברך ברכה שכבר בירך, (שלא יברך פעמיים עץ או פעמיים אדמה וכד'), משום שברכה ראשונה שבירך, פוטרת כל המינים של אותה הברכה.

## רשימת ברכות כמענה לשאלות מצויות

- פופקורן - נוהגים אדמה, והמברך שהכל הרי זה משובח.
- פסיפלורה - בורא פרי האדמה.
- במבה וחטיפי תירס - ראוי לברך שהכל.
- לדר (משמש טחון ומיובש) וממרח תמרים - בורא פרי העץ. (עיין עולת יצחק ח"ב סימן ס"ו אות ג')
- כדורי פלאפל - בורא פרי האדמה. (עיין עולת יצחק ח"ב סימן ס"ו אות ג')
- אננס טרי ומיובש - בורא פרי האדמה.
- פאפאיה טרי ומיובש - בורא פרי האדמה.

גליון זה מוקדש להצלחת

כל התורמים והמסייעים החפצים בעילום שמם

ניתן להקדיש גליון זה לרפואה, הצלחה ולע"ג, המעוניין יצור קשר בפק' 052-712-62-72

מופץ חינם לבתי כנסיות ובתי מדרשות

נערך ע"י תלמידי מרן שליט"א

## הלכות ברכות

### סימן ל"ד - ברכות על מאכלים מחמשת מיני דגן.

**שאלה א':** הרב כתב בשע"ה (סימן לד' סעיף ט') שמלוח ברכתו בורא מיני מזונות אף אם קבע עליו סעודה, לפי שמטוגן בהרבה שמן, האם זה דוקא שמוסיף שמן לטיגון, או סגי בשמן שנמצא בבצק של המלוח?  
**תשובה:** סגי בשמן שבתוכו והמרגרינה שבתוכו נחשבת כשמן<sup>א</sup>. (יש לציין שיש חילוקים בסוגי הבצק בין חברות, ויש לברר)

**שאלה ב':** כובאנה הנאפית בתנור ללא מכסה, אבל עם הרבה שמן, מה דינה?  
**תשובה:** ברכתה מזונות אף בקביעות סעודה<sup>ב</sup>.

**שאלה ג':** מה הגדר של טיגון בהרבה שמן שמחמת כך נעשית ברכתה מזונות?  
**תשובה:** ששם שמן יותר מכדי שלא תידבק העיסה לכלי (להטעים את המאכל וכד').

### סימן ל"ו - ברכה ראשונה מברכות הנהנין.

**שאלה ד':** השותה תה ללא סוכר ולא נהנה ממנו. האם צריך לברך עליו?  
**תשובה:** אם לא נהנה לא יברך<sup>ג</sup>.

### סימן ל"ז - ברכה אחרונה.

**שאלה ה':** הסובר שכזית הוא 17 גרם ואכל כשיעור זה, האם יכול להוציא בברכה אחרונה מי שאכל 28 גרם וסובר כדעת האומרים שזהו שיעור כזית?  
**תשובה:** אפשר<sup>ד</sup>.

---

א. יש לציין שיש חילוקים בסוגי הבצק בין החברות השונות, דיש חברות שבצקם עם הרבה שמן, ויש ששמים מעט מאוד שלא ידבק ולא בשביל להטעימו, ויש לברר זאת.

ב. בש"ע המקוצר סימן ל"ד סעיף ט' כתב שכשיש שמן במאפה מזונות אפילו קבע סעודתו עליו. ולגדר כובאנה בפרט ומעשה קדירה בכלל, יעוין ש"ע המקוצר סימן ל"ד סעיף י', וש"ת זכרוני איש סימן ג' בארוכה.

ג. שכן דבר שלא נהנה לא מברך עליו וכגון דבר מר, (ש"ע המקוצר סי' ל"ו סעיף ז'), ומסברא כל האיסור משום שאין ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. אלא שתלוי כל א' לגופו כיצד לא נהנה.

**שאלה ו':** האם החורים שנמצאים בלחם מצטרפים לשיעור כזית?  
**תשובה:** החללים שרואים בעין אינם מצטרפים לשיעור כזית<sup>ד</sup>.  
**סימן ל"ח - ברכת בורא פרי העץ / בורא פרי האדמה / שהכל.**

**שאלה ז':** על שוקולד אגוזים איזה ברכה מברכים?  
**תשובה:** שהכל, משום שהאגוזים טפלים לשוקולד. ואם אוכל את האגוז בפני עצמו מברך עליו העץ<sup>ה</sup>.  
**שאלה ח':** איזה ברכה מברכים על שקד מצופה בסוכריה?  
**תשובה:** ישבור אחד ויברך על השקד בנפרד בורא פרי העץ ועל הסוכריה בנפרד שהכל<sup>ו</sup>.

**סימן מ"ג - המברך על מאכל או משקה, ואח"כ הביאו לו עוד.**  
**שאלה ט':** האוכל בבית הוריו האם דינו כאורח לגבי נמלך באכילה, או שנחשב כאוכל משלו?  
**תשובה:** דינו כדין אורח.

**סימן מ"ד - ברכות הריח.**  
**שאלה י':** מדוע על נענע שריחו נודף מברכים "הנותן ריח טוב בפירות" ולא "בורא עשבי בשמים"?  
**תשובה:** כי משתמשים בזה לאכילה<sup>ז</sup>. אמנם זהו דוקא במקום שרגילים לאכול, וכיום כמדומה שאין רגילים לאכול וא"כ הוא מברכין "עשבי".

---

ד. עיין נידון דומה לכך בשו"ת רבבות אפרים חלק א' סימן ר"ז (אות ג') לענין הוצאה ידי חובה בברכת התפילין מאשכנזי לספרדי וההיפך, ויסוד הדין שכשמחויב בדבר יכול להוציא.

ה. פשוט, שכן מצטרף המאכל ולא האויר שבו.

ו. דאלו ב' מינים שנתערבו ונתדבקו, ובהם אזלינן בתר רובא, והשוקולד הוא העיקר ופוטר, כפי שפסק בש"ע המקוצר סימן מ' סעיף ה'.

ז. עיין שו"ת אגרות משה חלק ג' מאו"ח סימן ל"א, ושו"ת באר משה חלק א' סימן ז', ושו"ת אור לציון חלק ב' פרק י"ד אות ד', ויש לדמות הנידון לברכת הקרמבו, והאריך בזה מרן שליט"א בשו"ת עולת יצחק ח"א סי' מ"ד, ח"ב סי' ס"ד, ובגליון צפונות ד' עמ' נ"ט.

ח. והדין הוא שכשהיה ראוי לאכילה מברך הנותן ריח טוב בפירות, כפסק השלחן ערוך סימן רט"ז סעיף ב', ופסק בש"ע המקוצר סימן מ"ד סעיף ב' שאפילו הוא ראוי לאכילה רק על ידי תערובות, מכל מקום הרי עיקרו נועד לאכילה.

## הודעה חשובה

היות והדבר פשוט בכל ספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים, שכל מדידות הכזית, כביצה, אכילה פחות מכשיעור לחולה שיש בו סכנה ביוה"כ וכו' הם לפי נפח ולא לפי משקל, וכן העליתי בס"ד בשו"ת עולת יצחק (ח"א סימן מ"ד שאלה ג').

**לכן יש לשים לב** שכל מה שכתבנו בשלחן ערוך המקוצר, משקל גרמים בענייני המאכלים, היינו בדבר שהנפח והמשקל שוים. אך ודאי בדברים שאין הנפח והמשקל שוים, כגון במיני המזונות היבשים שמייצרים כיום, שם צריך ללכת אחר הנפח (שבמוצרים אלו כגון קרקרים בסקויטים וכדו', לפעמים בכ-12-13 גרם יש נפח של כזית לפי נפח של כ-29 סמ"ק, לפי בדיקת מומחים. ולשיטות שהכזית כשליש ביצה כ-19 סמ"ק, יש שב-8 גרם יש נפח כזית. ולנוהגים שהכזית כרביע ביצה כ-14 סמ"ק, יש מהמוצרים הנ"ל שב-6 גרם יש נפח כזית).

ביקרא דאורייתא



הרוצה לראות מקורות בהרחבה, וכן כיצד מודדים לפי נפח יעיין בקונטרס ואת הנחלים ארנון, ניתן להשיגו ברח' אבני נזר 9 דירה 9 ב"ב או בטל" 03/6768125



# תשובות

שהיו לעיני מרן שליט"א







## תשובה א'

בדבר הענבים הקטנים שיש בהם קטנים (שברכתם אדמה כמש"כ חזו"ע עמ' קי"ט) וגדולים איך ינהג לענין הברכה?

**תשובה: א.** מריש הוה אמינא דנראה שיקדים תחלה אדמה על הענבים הקטנים ואח"כ יברך עץ על הגדולים ואינו דומה לבננה שאם יש לפניו פרי עץ אחר עמה מברך על פרי העץ תחלה וכן המנהג. דשם כיון שהמנהג לברך אדמה וכו"ע ידעי בהכי ודאי כשמכוין עץ אינו מכוין על הבננה ולפיכך יברך תחלה עץ דאין בזה הפסד, משא"כ הכא בסתמא מברך על כל הענבים שלפניו, חדא משום שהכל אותו מין ובאותה צלחת וא"כ הרי הוא מברך על כל שלפניו, ועוד דלאו כו"ע דינא גמירי דענבים קטנים אדמה ואין בזה מנהג מפורסם עד שנאמר בודאות דאינו מכוין גם על הקטנים וכיון דיש הפסד בזה לכתחלה יש להקדים אדמה לעץ כדין כל עיקר וטפל שנקדים הטפל בגוונא דאיכא ספיקא ואח"כ נברך על העיקר לצאת מידי ספק, זה הנראה לכאורה.

ונוסף גם הוא דהנה איכא פלוגתא בין חכמי דורנו לדעת מרן ז"ל (סי' רי"א ס"ג) האם יש סדר בברכות מג"ע א"ש או לאו, לדעת הגאון החזו"ע זצ"ל (ברכות עמ' ער"ה) אין סדר בברכות. ולדעת הגר"מ לוי זצ"ל ולהבל"ח הג"ר יוסף פרץ שליט"א בשו"ת יוסף לקח (ח"א סי' ח') יש סדר בברכות. ולפי הצד דאין סדר בברכות א"ש שראוי לברך כאן תחלה אדמה ואח"כ עץ כי אף בב' פירות ודאיים אין עדיפות להקדים עץ תחלה ק"ו הכא. ואאת"ל דיש סדר בברכות שמא הלכה כהפוסקים דס"ל שבפרי עץ ודאי ופרי אדמה מספק, יברך תחלה אדמה על הפרי המסופק ואח"כ יברך עץ על הפרי הודאי עי' ברכת ה' (ח"ג פ"ט ה"ז עמ' רל"ד) שכ"כ הא"ר (סי' ר"ב סק"כ) ובס' זכרונות אליהו (עמ' נ"ז) ובס' טהרת המים (שיורי טהרה מערכת ב' או' ל') ואם אמנם דס"ל להרב ברכת ה' שם כהפמ"ג (בפתיחה כוללת ד"ח ע"ב) שמקדימים עץ אף בזה, מ"מ הגר"ע זצ"ל בשו"ת יבי"א (ח"ח או"ח סי' כ"ו או' ב') ס"ל דלא כהפמ"ג הנ"ל אלא שמברך אדמה תחלה.

והנה הגאון יבי"א זצ"ל הביא ראיה מהאחרונים (סי' קס"ח) דפליגי על הפמ"ג ומכח זה דחהו מהלכה, שכן חלקו האחרונים על המג"א דס"ל שמברך על פהב"כ אף אם אוכלם תוך הסעודה כל שבאו לקינוח ודעתם שאינו מברך על פהב"כ כלל תוך הסעודה לפי שלחלק מהשיטות יצאו י"ח בברכת המוציא ורק משום דסד"ר לקולא נפסק שהלכה כדברי כולם ומברך מזונות. אבל כשאוכל תוך הסעודה אדרבה כיון שישנן שיטות שברכתם המוציא הרי פטרם כשבירך המוציא, ואם איתא להפמ"ג דלא מחית איניש נפשי' לספיקא ולכן מלכתחלה יכול לברך עץ לפי שבלא"ה אינו נכנס לספק לפטור את הפרי המסופק בברכתו העץ מה העירו האחרונים על המג"א הרי מסתמא בברכתו המוציא לא כיון לפטרם וא"כ שפיר יש לברך עליהם מזונות אף תוך הסעודה, ומוכח מהאחרונים הנ"ל דס"ל דלא כהפמ"ג.

ואתא גברא הרב ברכת ה' ודחה להגאון זצ"ל דהפמ"ג מיירי בכגון דלצד שהוא אדמה לא י"ח בברכתו העץ לכן אמר דלא מחית איניש נפשי' לספיקא לכוון בברכתו עץ על פרי זה המסופק ועל הצד שהוא אדמה אכל בלא ברכה. אבל הכא דלכו"ע אם בירך המוציא וכיון לפטור המזונות יצא, דאף אי איתא שברכתו מזונות ל"ה כאוכל בלא ברכה לפי שהמוציא בכל מקרה פוטר, בזה ס"ל דחיישינן שפטר את המזונות הללו בברכתו המוציא אף שלא כיון כלל, עכ"ד (עי"ש עמ' רל"ח תוך ההערה ד"ה אולם).

ואם אמנם שדבריו מסתברים אבל מ"מ אינן מוכרחים, די"ל דס"ל להאחרונים הנ"ל דמחית איניש נפשי' לספיקא ודלא כהפמ"ג כי הרי גם שם אינו מן הראוי לברך המוציא ומ"מ כשבירך המוציא אמרי' שמכניס עצמו לספק ולכן לא יברך שוב אף שם נאמר שמכניס עצמו לספק רצוני בזה דלהפמ"ג שאינו מכניס עצמו לספק אף על דיעבד אינו מכניס עצמו ומתכוון שיהיו כל ברכותיו לכתחלה וכיון דס"ל שבדיעבד מכניס עצמו אף בפרי עץ ואדמה מכניס עצמו לספק אף כי גרע טפי. - ואף מהמ"א ליכא ראיה דס"ל כהפמ"ג די"ל דלדעת המ"א לכו"ע ברכתו מזונות דלא

פליגי הראשונים בגדר פהב"כ לענין דינא אלא לענין פירושא וכמש"כ מורנו שליט"א בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סי' ס"ב או' ג') ובספר בארות יצחק (הל' ברכת המוציא ס"ק קכ"ז).

אכן שבתי וראיתי בחזו"ע (ברכות עמ' רע"ז) שכ' באופן אחר שיברך תחלה על הפרי הודאי ויכוון בפירוש שלא לפטור פרי הספק, ואח"כ יברך על הפרי הספק אדמה ע"כ. - והיא הדרך הממוצעת העולה כהוגן לכל הפירושים כי אמנם מקדים עץ לאדמה אך אינו נכנס בכור המחלוקת בין הפמ"ג לטהרת המים וזכרונות אליהו הנזכרים משום שמכוון בפירוש שלא לפטור הפרי אדמה הספק, וא"ש.

ולפ"ז הכא נמי נראה שיברך תחלה עץ ויכוון בפירוש שלא לפטור הענבים הקטנים ואח"כ יברך עליהם אדמה, ובזה יצא מכל פלוגתא. - ונכון כן בזה יותר כי הענבים הגדולים חשובים טפי מהקטנים וע"כ יש להקדימם לכו"ע אף להפוסקים דס"ל דאין דין קדימה בברכות, ול"ד לעיקר וטפל שבמקרים מסופקים מברך תחלה על הטפל ואח"כ על העיקר דשם ניחא טפי לברך תחלה על הטפל דכיון שאוכלו בראשונה עושהו כעיקר וברכתו ראויה לו, אע"פ שאפשר לברך תחלה על העיקר ולכוון שלא לפטור את הטפל וממילא הטפל מחוסר ברכה וצריך לברך עליו כמש"כ בשו"ע הגר"ז (סי' רי"ב ס"י), מ"מ אינו מראה שהטפל עיקר והוי כגרמת ברכה שאינה צריכה שמצריך ברכה לטפל אף שהוא טפל, משא"כ כשאוכלו תחלה שוב מחוייב ברכה עליו מצד עצמו דשוב אינו בגדר טפל, כנלע"ד.

**ב.** איברא דיש לבאר כיצד הדין אם בירך עץ תחלה ולא כיוון להדיא שלא לפטור את הענבים הקטנים, אם מחוייב עליהם ברכה או לאו? ויש לחלק שאלה זו לג' אופנים: (א) אם אינו יודע הדין שהענבים הקטנים ברכתם אדמה ורק אחר שבירך עץ נודע לו שהקטנים ברכתם אדמה אם יברך עליהם עתה בפני עצמם אדמה או לאו? (ב) אם יודע הדין שהענבים הקטנים אדמה אלא שלא ראם ולא ידע בזמן שבירך עץ שיש ג"כ ענבים

קטנים? ג) אם ידוע לו הדין שהענבים הקטנים אדמה וגם ראם וידע עליהם בזמן ברכתו עץ אם יברך עליהם אדמה או לאו?

ונראה בזה: לדין הא' כיון שאינו יודע הדין שברכתם אדמה הרי כשבירך עץ כיוון גם על הענבים הקטנים דבסתמא כיוון על כל מה שיש לפניו ול"ד להאמור בשע"ה דפרי שברכתו עץ אם בירך אדמה על פרי אחר בסתמא לא כיוון על אותו פרי דהתם שאני שידוע הדין שאותו פרי ברכתו אדמה אבל בספיקא דדינא שם יש לחוש שיצא בברכתו עץ א"כ כ"ש הכא דיש לחוש שיצא לפי שלא ידע מהדין שברכתם אדמה. ועי' שו"ת צמח צדק (או"ח סי' כ"ו) דפשיט"ל בפשיטות גמורה שאם בירך עליהם עץ יצא עי"ש ראיותיו החותכות.

לדין הג' פשיטא לי דכיון שידע דינם וכן ראם וידע עליהם בזמן ברכתו אע"פ שיצא בברכתו עץ הא דמי לפרי שנהגו לברך עליו אדמה ובירך עץ על פרי אחר שאינו מוציאו י"ח ואף הכא הכי הוא שודאי צריך לברך עליהם אדמה.

לדין הב' לכאורה דמי למי שיש לו כלי גדול מלא פירות ויש שם ג"כ פרי הבננה תחת כולם שנוהג לברך עליו אדמה דאף שלא ראהו לא נימא שכיוון בסתמא על כל מה שיש בכלי כיון דצריך כוונה חיובית לפטור פרי אחר שברכתו אחרת ואף דהוא ססיקא דדינא כיון שכך נהגו הו"ל דין גמור שברכתו אדמה ובסתמא אינו מכוי' כנגד מנהגו, ואמנם הכא גרע לפי שהוא מין אחד וא"כ יש לנו לומר שכוונתו ע"כ הענבים מ"מ כיון שסו"ס ברכתם אחרת נר' דלא יצא ואם יחמיר לברך על פרי אחר אדמה קודם שיאכלם יצא מידי ספק יצא ותע"ב. (כוונתי על דין זה בלבד).

## תשובה ב'

## והיתה לבא'ר גדר עיקר וטפל במזונות

א. הנה בפירות אם עיקר רצונו במועט לא אזלינן בתר רובא אף שרוצה ג"כ בטעם הרוב כמש"כ בס' ברכת ה' (ח"ג פ"י עמ' שי"א בהערה 128) - ויש לחקור בגדר דמזונות שהוא העיקר אפי' הוא מועט אם הגדר כעיקר וטפל בפירות רק דהכא מיעוט דגן חשבינן ליה כאילו הוא הרוב, או דחמיר טפי ותמיד הדגן הוא העיקר על אף שעיקר רצון האדם על שאר המינים אלא שרצונו ג"כ בטעם הדגן, וזה נפק"מ ופתח פתוח להרבה דינים העולים ונגזרים מזה.

ומשמעות הפוסקים דכל שאינו בא לדבק אלא ליתן טעם הוא העיקר משמע אף שעיקר רצון האדם על שאר המינים המעורבים לא איכפת לן. וכ"כ להדיא רבינו הגר"ז בש"ע הרב סדר ברכות הנהנין (פ"ג ה"ז) עיין עליו. וכ"כ הרב ברכת ה' (פ"י ס"ה ובהערה 16 עמ' רס"ו) ולקמ"י (הערה 103) להוכיח כן מכמה פוסקים.

אלא דיש פלוגתא אם הניח הדגן שלא לטנף הידיים אך אוכלו ג"כ ונהנה ממנו אם מברכים מזונות ופוטר הכל או שהוא טפל. וכיון דאיכא פלוגתא אם לברך מזונות על הבסיס אמרי' סב"ל ולכן יפריד שלא ליכנס להך פלוגתא (עי' ברכת ה' פ"י הכ"ג עמ' ש' - ש"ב) וזה מה שאנו עושים בקרמבו וכדו' שמפרידים אם חפץ גם בביסקויט (ואינו אוכלו כדי שלא יזרק בלבד) וכמש"כ מורנו הרב שליט"א בשו"ת עולת יצחק (ח"א סי' מ"ד אות ד', וח"ב סי' ס"ג)

וההסבר בזה הוא: דרוב בשארי דברים הוא "סימן" שהוא העיקר ממילא כשאינו העיקר הדר דינא דאזלינן בתר העיקר, משא"כ דגן אינו סימן אלא "סיבה" דבכל מקום המצאו הוא עיקר לרוב חשיבותו זולת אם מלכתחלה נתנוהו ע"מ לדבק וכדו' ולא לשם טעם, לכן כל שיש לו טעם בזה אף שעיקר רצון האדם הוא על שאר מינים אינו בטל וטפל אצלם לפי שהוא חשוב ואדרבה הנה הנם טפלים אצלו, וכ"כ הוא חשוב עד

שלפי דעת חלק מהפוסקים רק באופן שבא לדבק שאין רצונו כלל בזה בכה"ג אמרי' דהוי טפל משום דהיה כלא היה וכאילו אינו בנמצא כלל כיון שלא בא לטעם. - וע"ז פליגי חלקם לומר דכל שבא לדבק על אף שנהנה ממנו ג"כ הוי טפל, דכיון שבא דרך גררא לא חשבינן לי' עיקר. ובזה פליגי הפוסקים עד כמה חשיבות ניתן לו - ואף שהאדם קרי בחיל דטעם הדגן טפל בשבילו לא איכפת לן כלל (אם סו"ס עשהו בשביל להוסיף טעם) דהתורה נתנה חשיבות לדגן והיא קבעה שאינו בטל וטפל אצל שארי דברים.

### עוגת קרם-שניט

ב. ובעמדי בזה אכתוב מה שיש להעיר ע"ד הקדוש הרב ברכת ה' (ח"ג פ"י הכ"ט עמ' ש"ח) שכ' שם שיברך עליה שתי ברכות תחלה על הבצק מזונות ואח"כ יברך שהכל ויטעם משניהם, וטעמו משום שאוכלים חלק מהקרם לבד בלי הבצק ואותו קרם שאוכלים לבד אינו טפל לבצק (עי"ש בהערה 122).

ואמנם נראים דבריו בעוגת גבינה כי רצון האדם בעיקר בגבינה גופא. אבל בקרם-שניט שעשוי כמה שכבות של בצק רצון האדם בשניהם יחדיו לא בקרם לבד ולכן עושים כמה שכבות והוא ככל עוגה העשויה כן שלא נאמר שרצון האדם בשוקולד בעיקר אלא אדרבה רצונו בבצק המחופה בשוקולד.

ואע"פ שיתכן לפעמים שאוכל את הקרם לבד זה אינו מעלה ואינו מוריד וכבר חדית לן רבינו אור העולם הגר"ז זצוק"ל בש"ע הרב (סי' רי"ב ס"א) שכ': "ואפילו אינו מעורב ממש עם הטפל אלא שנעשה על דעת לאכלם שניהם יחד כגון עיסה ממולאת בפירות (דהוי עיקר וטפל ומברך על העיקר בלבד) ואז אפילו אוכל הטפל לבדו אחר שבירך על העיקר א"צ לחזור ולברך" ושנה פרקו בסדר ברכות הנהנין (פ"ג ה"ז) "ועיסה שיש בה מילוי בשר ודגים וגבינה ופירות וכיוצא בהם נעשה המילוי טפילה לעיסה ונפטר בברכת העיסה בין שברכתה המוציא בין שברכתה במ"מ

וע"ד שנתבאר למעלה (בפ"ב ה"ז) אפילו אכל אח"כ המילוי לבדו ואפי' אם המילוי רב מאד ועיקר הכוונה בעיסה זו לאכילת המילוי מאחר שמתכוון ותאב ג"כ לאכילת העיסה (אינו מברך על המילוי) וא"צ להחמיר ליקח קצת המילוי מן העיסה ולברך עליו כי הוא ברכה לבטלה כיון שבירך על העיקר א"צ לחזור ולברך על הטפל. עכ"ל הזהב הנוגע לנו. - הרי שלך לפניך שאף אם אוכל לבדו את המילוי אח"כ א"צ לברך עליו כיון שמעיקרא היה היה טפל. ומכ"ש בקרם-שניט שאין להצריך ב' ברכות, אלא מברך מזונות בלבד ותו לא. וכן מצאתי אח"כ להרב ברכה נאמנה (מחכמי דורנו שליט"א, סי' קס"ח עמ' ל"ד) שכ' ג"כ לברך מזונות ותו לא. [מיהו אפשר שהיה לפני הרב ברכת ה' עוגה שהיא שכבה אחת או בשתי שכבות למעלה ולמטה אמנם העוגות הללו הידועות בשוק הם כמה שכבות ובזה פשוט דצריך לברך מזונות לבד].

### עוגת רולדה

ג. אחר הדברים האלה יראה שגם בעוגת "רולדה" יש לברך עליה מזונות ותו לא, לפי שהקדם טפל. מפני שעושים אותו לטעם ולא להחזיק ולכן עושים כמה שכבות. ועי' למרנא שליט"א בשו"ת עולת יצחק (ח"א סי' מ"ד שאלה ד') שנראה מדבריו שיש לברך עליה שהכל - אולם שם דיבר לדעת השואל שסבר שהוא בא לדבק בזה השיב לו מורנו שליט"א דא"כ הוא מברך שהכל, אבל לפי האמת שעשוי כמה שכבות כתב לי מורנו שליט"א שמברך מזונות ותו לא, ותשקוט הארץ.

### גלידה קסטה

ד. קסטה והיא גלידה שמונחת בין שני ביסקויטים מברך על הביסקויטים במ"מ ופוטר את הגלידה כיון שהביסקויטים חשובים מצד עצמם ואינם טפלים לגלידה [דמי לעוגת גבינה שיש לה בתחתיתה בצק עבה]. ונראה דאם עיקר רצונו לאכול את הגלידה כדי להקר גופו וכדו' יברך שהכל על הגלידה ואח"כ יברך מזונות על הביסקויט כדי לא ליכנס בספק טפל. אבל בעוגת גבינה שיש בתחתיתה בצק עבה כוונתו לשניהם משא"כ כאן

אפשר שכוונתו לגלידה לבד ולכן אינו נטפל לביסקויט שעל גבה. ועי' משנ"ב (סי' קס"ח סקס"ה) שנכון לברך על הקפה תחלה וישתה ואח"כ יברך על פהב"כ מזונות, אף כאן נראה שיברך תחלה שהכל ואח"כ יברך מזונות. שו"ר בשו"ת יוסף לקח (ח"א סי' ט' עמ' קל"ג קל"ד) שכ' שהקונה גלידה קסטה חפץ הוא דרך כלל בשילוב ב' הטעמים יחדיו ובאופן כזה יברך במ"מ [ואי"ז סתירה לדברינו כי המצא ימצא אדם שחפץ בעיקר בגלידה ומה שקנה אותה אפשר שלא היה משהו אחר וכדו' מסיבות שונות] וכן בטילון שהופל שלו טעים וטוב [א"ה, בפרט כיום שמצפים את פנים הופל בשוקולד].

וכ' שם עוד דמ"מ אם עיקר כוונתו לגלידה ורק בכדי לתפוס עשו הביסקויט ואגב עשאוהו טעים יברך שהכל מספק מחלוקת הפוס', וטוב להפרידם זמ"ז, עי"ש. ומש"כ צ"ע דמה איכפ"ל למה עשו אנו רואים על האדם גרידא מה חפץ יותר ול"ד לפירות שמסתכלים אחר מה נטעוהו דשם אנו דנים אחר רוב בנ"א וכשנטעוהו אדעתא דהכי מסתמא שכן דעת רוב בני האדם שחשוב בעיניהם פרי או איפכא, אבל כאן לא נוכל לידע מה הרוב כי אין רוב מוכרע בזה ועוד דאותו אדם פעמים הוא כן ופעמים הוא כן. שו"ר להרב חוט שני שכ' (עמ' ר"ה הע' רנ"ז) "אם אזלינן בתר העושה את המאכל או בתר האוכל, מסתברא דאזלינן בתר העושה את התבשיל (הטבח או האחראי על הבישולים בבית או המפעל המייצר את המאכל) והם הקובעים והאוכלים סומכים עליהם עכ"ל. וכנראה דימה זאת לפירות שאנו רואים על הנוטעים אולם כבר חילקנו לנכון. ועוד, שמדברי הפוסקים שחילקו בכל דבר למה כוונת האוכל מוכח דאזלינן בתר האוכל דאם בתר המאכיל לעולם מה איכפת לן במה חפץ יותר האוכל. אכן מודינא ליה להגאון חוט שני שליט"א ואפשר שדיבר בזה דמיירי שאין בדעת האדם לכאן או לכאן וכמו שישנם מאכלים מסויימים שהאדם אוכלם כמות שהם בלי מחשבה מה עיקר ומה טפל לפי שהם מעורבים, בכה"ג ניזיל בתר הטבח שהוא הרוקח ומערב את המאכלים, לשם מה הניחם. ותורת אמת בפיהו כנלע"ד.



ואף למטוני' דהרב יוסף לקח נר"ו, אין נראה שהגביע שכ"כ משקיעים בו עושים אותו דרך אגב בפרט שמצפים אותו בשוקולד מבפנים. והרי כמה גלידות ישנן בשוקא שאין להם גביע, כמו שיש מוכרים גלידות בכוס חד פעמית קטנה כידוע. ולענ"ד אם חפץ בגלידה לבד אין בזה ספק ויברך שהכל ויפטור הכל, כל שאוכלם יחד. ומ"מ נוהג אני תמיד להפרידם זמ"ז ובכך יצאתי מכל ספק.

## תשובה ג'

### דין ידין בענין החמוציות

לכ' מו"ר אלופי ומיודעי, זה דודי וזה רועי, הגאון המופלג ציס"ע ר' יצחק רצאבי שליט"א.

אחר הקידה וההשתחויה אל מול הדרת גאונו וקדושתו.

אכתוב מיילי קטני על דין החמוציות שנדברתי עמו ביום ששי העבר, אני אמרתי בחפזי בלא עיון הראוי רק דרך העברה בספרים שהמציאו לי.

הנה המ"ב (סי' ר"ג סק"ב) הביא דברי המ"א שכ' שגם על פירות נמוכים משלשה טפחים מברכין עץ, וכ' עלה המ"ב שמנהג העולם לברך בפה"א וטעמו לבאר מנהג העולם דאפשר דלא חשיבי כ"כ פרי - וכיון שבא המ"ב מצד המנהג בלבד כ' בשו"ת אגר"מ (ח"א סי' פ"ה) שבמקום שאין ידוע מנהג יברך עץ כדינא דהמ"א.

מעתה נבא אל דין החמוציות, הגדרת האילן ההוא כלשון הגר"י אפרתי שליט"א בס' ישא יוסף (ח"ב סי' נ') כך: "צמח החמוציות מבנהו כעץ עם גזע, וענפיו דקים וקשוחים, נמוך מאד (כ-10 ס"מ) אשר חי במשך שנים רבות, ומניב פירות רק אחרי כמה שנים מעת זריעתו" עכ"ל הנוגע. והוספתי לברר שני פרטים נוספים שיחליטו לנו בבירור אם הוא עץ או ירק, (א) שהוא עמיד גם בחורף ואינו מתייבש, (ב) שפירותיו ועליו יוצאים מהענפים ולא מהגזע, (כמש"כ בשע"ה סי' ל"ח ס"א). אחר הדברים האלה ראינו בבירור שיש לו כל סימני האילן אלא שהוא נמוך.

ולאור הדברים הנ"ל כ' הגרש"ז אורבאך זצ"ל, "דבמקום שנהגו לברך אדמה פסק המ"ב לברך כן, וכיום מספק יש לברך אדמה ובדיעבד אם בירך עץ יצא" (עי' בס' ותן ברכה ח"ב עמ' 249, והביאו בשתיקה בס' וזאת הברכה בהערות ומקורות ללוח (הע' ק"ד).

ועין רואה בס' תורת הברכה (עמ' ק"ל או' ט') שכ' דהכא י"ל שיודה הגרש"ז זצ"ל לברך אדמה (ר"ל במוחלט) לפי שיתכן שפרי זה כחמצוץ שגזעו רך כירק עי"ש. - אמנם כבר הבאנו שהגדרת הגר"י אפרתי שענפיו דקים וקשוחים וא"כ דינו כאילן ואינו כחמצוץ.

ומאידך בס' ישא יוסף (להגר"י אפרתי, ח"ב סי' נ') כ' דכיון שטעם המ"ב משום דלא חשיבי כ"כ פרי א"כ פרי החמוציות שמגדלים אותו לאלפים ולרבבות ודאי דחשיבי פרי ומסתבר דאף לדעת המ"ב ברכתו עץ, וסיים עלה "וכן הבנתי ממרן שליט"א" - ר"ל הגריש"א זצ"ל ע"כ. ודבריו חיים וקיימים ונאמנים.

ונראה דבזמן הגרש"ז זצ"ל עדיין לא היה מפורסם כ"כ פרי זה, כידוע שבשנים האחרונות הפרי הזה נכנס יותר בשוק הפירות, וא"כ י"ל שבזמננו יודה. - ועוד נראה להוסיף דכיון שמן הדין אף אילן הנמוך ברכתו עץ כדעת המ"א אלא שהמ"ב הנ"ל חשש למנהג לברך אדמה וגם זה כתב רק ללמד זכות על המנהג ובדרך אפשר עיין עליו. ומתוך זה כ' האגר"מ הנ"ל דבמקום שאין ידוע מנהג ברור יש לברך עץ וק"ו הכא שישנה סיבה לחזור לעיקר הדין דכו"ע י"ל שיודו בזה הכי ניחא למיעבד.

ונוסף גם הוא דברי הגאון צמח צדק ליובאוויטש (או"ח סי' כ"ו) בפרי שעיקר דינו לברך עליו עץ אלא שהפרי ההוא קטן ומתוך כך ברכתו אדמה (כגון ענבים, עי' מה שכתבנו תוך הקובץ) פשיטא ופשיטא לי' בראיות נכוחות גדולות ונצורות דאם בירך עץ יצא דהוא באמת פרי עץ, ה"נ ומק"ו דין הפרי הזה ממש עץ אלא שהיה מנהג לברך אדמה, דאם בירך עץ יצא בפשיטות. והכא שיש לנו כמה סניפים נברך עץ לכתחלה. ואף העדה החרדית פרסמו בלוח ברכות שלהם לברך עץ בפשיטות גמורה. וביד מורנו שליט"א לרחק או לקרב.

מני אנא, העורך.

מה הברכה על חמוציות, האם יש בהם דין בישולי גויים, ומה דינם לגבי ערלה. מה הברכה על פאפאיה ופסיפלורה, ודין ערלה לגבי פסיפלורה.

מתוך "שערי יצחק" השיעור השבועי  
מפי מרן הגאון הרב יצחק רצאבי שליט"א – פוסק עדת תימן,  
שנמסר במוצש"ק יתרו ה'תשע"ד.

לאחר ההקדמה הזאת, כבר אפשר לדבר על החמוציות... ולמעשה, עצם השם הזה, 'חמוציות', אינו כ"כ פשוט, כיון שהפרי הזה אינו כ"כ חמוץ, גם בלי שממתקים אותו. הרי במפעלים, ממתקים אותו, מוסיפים לו סוכר, או תוספות אחרות, כגון מתפוזים, בכדי למתקן.

ישנו נידון, האם יש בכך משום 'בישולי גויים'. אולם בדקו את הפרי הזה, ולפי מה שראיתי בספרים, כגון בספר אסיפת חכמים וקובץ י"ב עמוד נ"ח, אפילו הביאו לכמה תלמידי חכמים את מקור הפרי, כפי שבראו הקב"ה, בלי שום התערבות המתקה של בני אדם, והפרי היה ראוי לאכילה. אמנם הוא לא כ"כ נעים, אבל הוא ראוי. אינו כ"כ חמוץ. א"כ, אין בו דין 'בישולי גויים', כיון שדבר הראוי לאכלו כמו שהוא חי, אין בו משום בישולי גויים. דהיינו, הבישול לא שינה אותו, הוא לא עשה אותו ראוי לאכילה, כיון שגם בלי זה, הוא ראוי לאכילה כמות שהוא. לכן, מבחינת בישולי גויים, אין חשש. אם מקבלים אותו, כפי שבדרך כלל מביאים זאת היום, שהוא מיובש וראוי לאכילה, גם אם הבישול לא נעשה ע"י יהודים, הדבר מותר באכילה.

אבל השאלה היא, מה היא ברכתו? האם 'בורא פרי העץ', או 'בורא פרי האדמה'?

כידוע, ההבחנה בין מה שנחשב אילן, למה שנחשב ירק, מובאת בגמ' מס' ברכות [דף מ, ע"א], וכמבואר בגאונים ובראשונים, כי אם הפירות יוצאים מן הענפים, הרי הוא עץ. אבל אם השורש מתכלה, והפרי חוזר בכל שנה וגודל מהשרשים, אזי הדבר נחשב ירק, וברכתו 'בורא פרי האדמה'. זהו החילוק, בין דברים שברכתם 'בורא פרי העץ', לבין דברים שברכתם 'בורא פרי האדמה'. חילוק זה הוא המוזכר בגמרא דלעיל. אולם הפוסקים כותבים, עוד כמה סימנים בעניין זה.

דרך אגב, אלה שנוהגים לאכול פירות בט"ו בשבט, מי שיש לו אפשרות, שידע כי מובא בספרים בשם מהרח"ו, לקחת שלשים מיני פירות, כפי שהדבר מובא בספר חמדת ימים [סוף חלק שני], וכפי שהדבר מסודר בספר 'פרי עץ הדר', אשר על פיו עושים הספרדים את סדר הלימוד והקריאה.

שאלה מהקהל: שמעתי כי צריך לקחת חמש עשרה סוגים?

תשובת מרן שליט"א: נכון, יש כאלה האומרים אפילו שתיים עשרה. אבל זה למי שאין לו אפשרות, או אם קשה לו, שיקח אפי' חמש עשרה, כנגד חמש עשרה 'שיר המעלות'. או שתיים עשרה, כנגד שנים עשר השבטים. ישנם כל מיני רמזים בעניין זה. אולם עדיף מי שיכול, שיקח שלשים מיני פירות. הדבר מוזכר כבר בספר בן סירא, ששאל אותו נבוכדנצר, כמה פירות יש בגן שלי? אמר לו, יש לך שלשים מיני פירות. הרי בן סירא, היה בעל רוח הקודש, ומבלי לראות, ידע כי יש לו שם שלשים מיני פירות. ישנם עשר, הראויים לאכילה, גם החיצון וגם הפנימי. וישנם עשר, שיש להם קליפה, שאותה צריך לזרוק, ואוכלים רק את הפנימי. וישנם עשר, שאוכלים את מה שבחוץ, ובפנים ישנו גרעין, כגון זיתים ותמרים. הוא מחלק אותם, עשר עשר עשר. ובספר 'פרי עץ הדר', מובאים רמזים למה שעושים בט"ו בשבט, שהדבר כנגד 'בריאה' ו'יצירה' וכו', יש בכך עניינים גבוהים.

אבל למעשה, כבר מעירים על כך, כי ישנם הרבה יותר משלשים מיני פירות. כנראה במשך הזמן, התרבו מיני פירות, שהביאו מארצות רחוקות, אשר לא היו בא"י וסביבותיה בימים ההם. ביניהם השמות הללו, מה שאנו מדברים עליהם כעת, כגון החמוציות והפסיפלורה, ולא דוקא הם, אלא גם אבוקדו ומנגו וכדומה. כל הפירות הללו, הם דברים אשר לא היו בדורות הראשונים. אפילו הלימון, אינו מוזכר בקדמונים. למרות שהלימון קרוב לפרי האתרוג, אולם בספרי חז"ל, אין זכר ללימון. הראשון שמזכיר את הלימון, זהו הרמב"ם, בספרי הרפואה שלו. רואים כי כבר בזמנו, הלימון היה נפוץ. וכבר דן בזה הגרשז"א לגבי דין שביעית בלימון, אם זה כמו באתרוג, מאחר שהרמב"ם במשנ"ת הזכיר רק אתרוג אעפ"י שכבר הכיר את הלימון, ואכמ"ל.

הביאו פירות מארצות המזרח הרחוק, וכן מאז שגילו את אמריקה, מצאו שם כל מיני פירות, ולכן התרבו המינים. חושבני כי ישנם לפחות ששים פירות, אשר הם מוגדרים כ'עץ', ולא כירק.

ואפילו טבק, ישנם הטוענים, כי גידולו אינו מארץ ישראל, אלא מארה"ב. אינני בטוח בכך. יכול להיות, שיש להם חוסר ידיעה. כיון שמצאתי כתוב, כי מה שנאמר אצל הגר, שהשליכה את ישמעאל, ותשלך את הילד תחת אחד השיחים ובראשית כ"א, ט"ו, שזהו עץ הטוטון, נתן בתימנית, דהיינו מה שנעשה מעלי הטבק. מצאתי זאת בספר בכת"י. כנראה, אלה שמתעסקים במדע ובמחקר, בדקו זאת לפי הכלים שלהם. אבל ישנם הרבה דברים, שחסר להם בהם ידיעות. אם הם היו יודעים זאת מהמקורות שלנו, היו רואים כי בעצם יש מן הדברים הללו כבר היו בעבר. והפרי הזה, שולט בו הס"מ, הוא השר שלו. וזהו הטבק, ולכן היא השליכה אותו שם, כי 'מצא מין את מינו'.

בכל אופן, הבאתי בס"ד בשלחן ערוך המקוצר [הלכות ערלה סי' קע"ב סעי' ז'], את תמצית ההגדרות והכללים בעניין ההבדלים בין עץ לבין ירק. כתוב שם כך, אין לך בכל האילנות מין שזורעים את הגרעין, ויעשה פרי בתוך שנתו. לפיכך אין נוהגים איסור ערלה בכל מיני הפלפל החריף, שהם נחשבים ירק ולא עץ. והוא הדין לפרי הנקרא "פאפאיה", שהרי הם מגדלים פרי מגרעיניהם באותה שנה שנטעום.

פרי הפאפאיה, זהו עץ אשר אינו מוזכר בחז"ל, אולם בדורות האחרונים דנו בפרי זה, כגון רבינו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים [ח"ב או"ח סימן ל"ג], ובעוד ספרים, כיצד לדון אותו? והאם נוהג בו דין ערלה? ומה היא ברכתו? ולפי הסימנים והכללים, דנו אותו כירק. למרות שבעצם זהו עץ גדול, הגודל הרבה שנים, והפרי גודל מהענפים ולא מהשרשים, אבל כיון שהם מצאו סימן אחר, דנו אותו כירק. דהיינו, בכל העצים, כאשר זורעים מהגרעינים, אזי הפרי בא רק לאחר שנתיים או יותר. אולם דבר שזורעים אותו, והוא מוציא פרי בתוך שנתו, הרי שזהו ירקות. הדברים כבר נידונו ע"י הרדב"ז [בשו"ת ח"ג סי' תקל"א], ובעוד הרבה ספרים, אולם לא אכנס כאן לבקיאות, כיון שלא זאת מטרת השיעור. מי שיראה, ישנם הרבה רשימות בספרים, כגון בעל הלכות קטנות, וברכ"י או"ח סי' ר"ג ויו"ד סי' רצ"ד, ורבי שמואל גרמיזאן [הובא במחנה ישראל סי' נ"ד], ועוד רבים.

ובהמשך כתבתי כך, ועוד יש סימן לירק, שגזעו וענפיו חלולים. ועוד יש סימן לירק, שמשנה לשנה פריו הולך ומתגרע, משא"כ האילן שהולך ומשתבח.

א"כ, כתובים פה שלשה כללים לירק. א' שמהגרעין יוצא הפרי בתוך שנה. ב' שהענף או הגזע, חלולים. בד"כ זה ביחד, גם הגזע וגם הענף, הם חלולים. ג' שהפרי הולך ופוחת משנה לשנה. לגבי האילן, הדבר ההיפך, כי הפרי שלו הולך ומשתבח, נהיה יותר טוב, גם מבחינת הטעם וגם מבחינת הכמות. אבל אם הוא הולך ופוחת, סימן שזהו ירק.

ממילא, לפי שלושת הכללים והסימנים הללו, איננו מחשיבים את הפסיפלורה וכיו"ב לדין ערלה, והברכה עליהם בורא פרי האדמה. [וע"ע לקמן]. לגבי החמוציות, מתברר כי המוציאות שלהם היא כדלקמן, ומתוך ספר אסיפת חכמים קובץ י"ב עמוד נ"ח, ראשית, החמוציות הוא עץ נמוך מאוד, גבהו בין 10 ל-15 ס"מ. אבל מצד שני, זהו עץ המחזיק הרבה שנים, והפרי אינו גודל מהשרשים או מהגזע. למעשה, העץ גודל יותר לצדדים, אבל גבהו הוא לכל

היותר 20 ס"מ. בנוסף, העץ מתחיל לתת פירות, רק משנה שלישית מהנטיעה והלאה, וכו'. אבל, אורך חיי העץ יכול להגיע אפילו לעשרות שנים. אם כן הנקודה היא, אם לדון אותו כירק, כיון שהעץ הוא מאד נמוך. זהו הנימוק. ואכן בעבר, פסקו לברך על כך בורא פרי האדמה. כך בשנים הראשונות, כאשר פרי זה לא היה ידוע, בפרט כאן בארץ ישראל. אמנם בארה"ב, הוא כבר היה ידוע לפני כן, אבל בא"י הוא התחיל להתפשט רק בשנים האחרונות. אולם בעבר, לפני עשרים או שלשים שנה, בקושי ידעו מה זה. פרי זה נקרא בלע"ז בשם קרנבריס [cranberries].

אבל לכאורה, אז מה אם העץ נמוך? היכן מצאנו, שישנו הבדל כזה? הרי פאפאיה, זהו עץ גדול, ובכל זאת הברכה היא 'בורא פרי האדמה?' וכי בגלל שהעץ נמוך, הברכה שלו לא תהיה 'בורא פרי העץ'? אולם, כך כתוב במשנה ברורה, ואין לכך מקור, אלא שזה מנהג.

בשו"ע [או"ח סי' ר"ג סעיף ב'] כותב הרמ"א כך, דלא מקרי עץ, אלא שמוציא עליו מעצו. אבל מה שמוציא עליו משרשיו, לא מקרי עץ. והני, כיון דכלה עציו לגמרי בחורף, והדר פרח משרשיו, מברכין עליו בורא פרי האדמה. בא המג"א [ס"ק א' ד"ה דכלה עציו] ואומר, ואם כן ה"ה בפרי שקורין ברוימבע"ר, והוא מביא עוד שמות נוספים של מיני פירות, ופרי אדום שקורין ערפרט וכו', יברך בורא פרי העץ וכו', וכן עיקר וכו'. וכן אותם שקורין בפולין יגידע"ס השחורים. ישנו מין, הידוע אצלם בשם הזה. גם החיי אדם מביא זאת [כלל נ"א, אמצע סעיף ט"ז], כי מה שגדל על העץ, אפילו שהוא פחות משלשה טפחים, ברכתו בורא פרי העץ. שהרי לא מצאנו, כי הגובה הוא הקובע. וכי בגלל שזה ירקות, הוא חייב להיות נמוך? והעץ חייב להיות גבוה? לא זאת היא הנקודה.

אלא הדבר תלוי בכך, אם הוא מתקיים משנה לשנה, והפירות גדלים מן הענפים, אזי הוא עץ. כך כותב החיי אדם, ומה שגדל על אילנות קטנות, אף שגבהן פחות משלשה טפחים, כמו "יאגדעס" השחורים, כתב המגן אברהם לברך בורא פרי העץ. אבל הוא מוסיף ואומר, והעולם נוהגין לברך בורא פרי האדמה, דלא חשיבי כ"כ פרי. לדבריו, מנהג העולם לברך על כך בורא פרי האדמה. הוא מאריך על כך ב'נשמת אדם' [סק"ז ד"ה ועל], בכדי לברר את הנקודה הזאת, וז"ל, ועל פירות הגדלים באילנות נמוכים מאד, כמו "יאגדעש" השחורים, סבור הייתי דלא נקרא אילן וכו'. אולם הוא כותב, ויפה כתב המג"א לברך על יאגדעס שחורים בורא פרי העץ, וכו', אבל כמדומה שנוהגין העולם לברך וכו', על השחורים בורא פרי האדמה. וצריך לומר הטעם, דפירי דידהו לא חשיבי כ"כ.

גם המשנ"ב מביא זאת [ס"ק ג' ד"ה דכלה עציו], וז"ל, ופירות שגדלין על אילנות קטנות, אף שגבהן פחות מג' טפחים, כמו יאגד"ש שחורים, דעת המג"א ועוד כמה אחרונים לברך עליהן בפה"ע, אך העולם נוהגין לברך בפה"א. ואפשר דטעמם, דלא חשיבי כ"כ פרי.

דהיינו, לא היה להם ברור, כיצד לתרץ את המנהג, כי בפועל העולם נוהג לברך 'בורא פרי האדמה'. א"כ הם מסופקים בעניין זה. ראשית, החיי אדם בכלל הסתפק האם כך הוא המנהג. הוא כותב, 'כמדומה שכך המנהג'. הדבר אינו ברור לו בהחלט. והמשנ"ב מביא, באופן יותר ברור, כי כך העולם נוהגים. ומה הטעם? אולי מפני שאינו נחשב כ"כ פרי. אין לזה חשיבות, כמו של פרי. דהיינו, לא מצד שהוא נמוך, אלא שלפרי עצמו אין כ"כ ערך. כנראה בגלל עצם הדבר, שהוא גדל כ"כ קרוב לאדמה.

הרי מדוע קבעו חז"ל, לברך 'בורא פרי העץ', על הפירות? ו'בורא פרי האדמה', על ירקות? למה לכל דבר, ישנו את הברכה שלו? כיון שפירות העץ, למרות שבדיעבד אם בירך על העץ 'בורא פרי האדמה', יצא יד"ח, אבל השבח להקב"ה הוא יותר, כשאתה אתה מברך על הדבר את הברכה המיוחדת לו. ולכן, מברכים 'בורא פרי האדמה', על פירות שבד"כ אינם כ"כ חשובים. ו'בורא פרי העץ', על אילן שפירותיו יותר מעולים, ויש בהם יותר טעם, ומעלתו יתירה. לכן קבעו חז"ל לכך ברכה מיוחדת, לתת להקב"ה שבח יותר גדול. אבל הפירות האלה, למרות שלפי כל הכללים הם עץ, אבל במציאות אין להם חשיבות.

אולם בכל אופן, הם בעצמם מסופקים בהגדרה הזאת. אבל לא היתה להם ברירה, כיצד להסביר מדוע העולם נוהג כך.

ואכן בעל אגרות משה [או"ח ח"א סי' פ"ה] מכחיש את הדבר, וכך הוא כותב, וגם על היאגד"ש השחורים שמדינותינו, אף שהמשנ"ב כתב שהעולם נוהגין לברך בורא פרי האדמה, וכן איתא בחיי אדם, לא היה מנהג זה בכל העולם. בעל אג"מ, שמוצאו היה מליטא, ואח"כ הוא עבר לאמריקה. הורתו ולידתו וגידולו, אבות אבותיו היו ברוסיה, במדינת ליטא. ועל מקום זה, ועכ"פ בארצות הקרובות אליהם, מדברים החיי אדם והמשנ"ב, כי שם הפירות הללו היו מצויים. אבל אומר האג"מ, כי לא היה מנהג זה בכל העולם. דבהרבה מקומות, וכן בסביבותינו, היו מברכין בורא פרי העץ, כהמג"א. כך הוא מעיד, שכל הוא יודע שעשו בפועל, בירכו בורא פרי העץ, והוא הכיר את הפרי הזה. ומסקנת דבריו היא, לכן במקום שלא ידוע המנהג, יש לברך בורא פרי העץ.



דהיינו, בסדר, במקום שישנו מנהג, יש לנוהגים כך על מה לסמוך. אבל הוא אומר במפורש, כי ישנם מקומות, שהמנהג הוא ההיפך. א"כ, מה יעשו המקומות, שאין להם מנהג? לפי ההלכה, הדין הוא לברך 'בורא פרי העץ'. שהרי בקושי אתה מצליח ליישב, את מנהג העולם. וכן כשיש ספק, אם גדלים על אילנות פחותים מג' טפחים או גבוהין, יש לברך בכ"מ בפה"ע.

מאידיך בשו"ע הגר"ז [בסימן ר"ג] כתוב כך, מיני תותים הגדלים באילן גמור, אם הם פירות חשובים, כגון מין שקורין בפולין יאגידע"ס השחורים, מברך עליהם בורא פרי העץ. הגר"ז גם כן כותב כפי שכתב המג"א.

ולכאורה, הדבר נראה קצת, כסתירה במציאות. שהרי הוא אומר, כי אלו 'פירות חשובים', הוא מציין את הפרי הזה, והוא אומר שזה פירות חשובים. הפוך מהחיי אדם ומהמשנ"ב. א"כ מה הנקודה פה? הרי אי אפשר שתהיה מחלוקת במציאות? אבל כנראה, שזה חשוב, ולא חשוב. דהיינו, הרי על פירות סרק, מברכים 'שהכל נהיה בדברו'. פירות סרק היינו, אילנות שבני אדם לא מגדלים אותם, כיון שאין להם ערך, ולא שווה לגדל אותם. אבל ישנם אנשים, אשר אוכלים אותם, כיון שסוף סוף יש להם קצת טעם. האדם שאוכל אותם, אינו מברך 'בורא פרי העץ', על אף שלכאורה זהו עץ, כיון שהפרי אינו כ"כ חשוב. והראיה, שבני אדם אינם רוצים לגדלם. לכן, הברכה שלהם נחתא דרגא, והוא מברך 'שהכל', דהיינו את הברכה הכללית.

א"כ, הפירות יאגידע"ס הללו, אמנם הם יותר חשובים מאילנות סרק, והראיה שנוטעים אותם. אבל יחסית לפירות האחרים, אינם חשובים. לכן הוא אומר, כי הם פירות חשובים, והוא מחשיב אותם כ'בורא פרי העץ'. אולם לדעת המשנ"ב והחיי אדם, פירות אלו אינם חשובים, הכוונה ביחס לפירות האחרים, וממילא זה נחת דרגא. לכן החילוק ביניהם כאן הוא, כיצד להתייחס אליהם.

ואכן, בעבר פסקו לברך על כך 'בורא פרי האדמה'. כנראה מקור הפסק לכך הוא מהגרש"ז אורבאך זצ"ל. אבל טוענים, כי בשנים האחרונות, הדבר השתנה. כך ראיתי בספר אסיפת חכמים [קובץ י"ב דף נ"ח והלאה], הביאו לי צילום של כמה דפים מהספר הזה. שם מובא בשם ספר וזאת הברכה [בסופו בהערות ק"ד, הביא בשם ספר ותן ברכה דף ק"ל אות ט', שכתב כך בשם הגרש"ז אורבאך זצ"ל], שמברכין על חמוציות, בורא פרי האדמה. והם אומרים, וכן העתיקו רוב ספרי זמנינו. רובם כתבו כך, דברכתו בורא פרי האדמה.

אבל מצד שני, הם טוענים כי המציאות השתנתה. אין ספק דכשנשאל הגרש"ז זצ"ל, זה היה לפחות לפני כעשרים שנה או יותר, אולי 30 שנה, ומי שמע אז

מחמוציות. בקושי שמעו על זה. רק לפני כשש שבע שנים, התחילו לשמוע כאן בארץ ישראל מחמוציות. ובתקופה ההיא, זה לא היה פרי חשוב, דפשוט לא שמעו וכמעט לא ידעו מזה. (אע"פ שבארה"ב, כבר גם אז זה היה פרי נפוץ). ומסתבר, דלכן פסק בן הגרש"ז זצ"ל. אולם כהיום, דנמכרים מזה כמויות גדולות מאוד, נראה דגם הגרש"ז זצ"ל היה פוסק דברכתו בורא פרי העץ. ולכן נראה להם, כי הברכה עליהם צריכה להיות 'בורא פרי העץ'. והם כותבים כך, בארה"ב ובסין יש כמה וכמה מפעלים שמעבדים חמוציות, ונמכרים שם עשרות אלפי טונות בשנה, וכן כאן בא"י הפרי מאוד מבוקש, ומייבאים לא"י בסביבות אלף טון בשנה, בערך, ואם כן בודאי הוא נקרא פרי חשוב מאוד. ע"כ נראה, דלכו"ע (גם להחיי אדם והמ"ב), הברכה היא בפה"ע. כך הנטייה שלהם, לברך על החמוציות 'בורא פרי העץ'.

אותו הדבר, כתב לי אחד מידידנו יצ"ו, אשר גם הוא בירר את הנושא הזה, הוא מביא מכמה ספרים שדנו בכך, והביא את ספר ישא יוסף, זהו שו"ת של הרה"ג יוסף אפרתי שליט"א, אשר דן בנושא. הוא כתב לי כך, צמח החמוצית, מבנהו כמו עץ עם גזע, הענפים שלו דקים וקשוחים. נמוך מאד, כ-10 ס"מ, אשר חי במשך שנים רבות, ומניב פירות רק אחרי כמה שנים מעת הזריעה. ע"כ. הרי שיש לו כל סימני אילן.

לאור הדברים האלה כתב הגרש"ז אוירבך, במקום שנהגו לברך אדמה, פסק המשנ"ב שיברך בפה"א. א"כ באנו לשאלה של יאגידע"ס הללו, וכן החמוציות, זאת בדיוק אותה השאלה, ומצד הדין ברכתם 'בורא פרי העץ'. אולם למי שיש את המנהג הזה, שהמשנ"ב מדבר עליו, א"כ שיברך 'בורא פרי האדמה'. כיום מספק, יש לברך בורא פרי האדמה. ובדיעבד אם בירך עץ, יצא.

מאידך, הוא מביא את שו"ת ישא יוסף [ח"ב סי' נ], אשר כותב, מכיון שעכשיו מגדלים את זה היום לאלפים ולרבבות, ודאי שחשיבי פרי, ומסתבר שאפילו לדעת המשנ"ב, הברכה שלו בורא פרי העץ. המשנ"ב דיבר על פרי שאינו חשוב, אבל אם זהו פרי חשוב, שמוכרים אותו בכמויות עצומות כאלה, א"כ ברכתו בורא פרי העץ. והוא מוסיף, הרי האג"מ כתב, דבמקום שאין מנהג ידוע, יש לברך עץ. ויש עוד סיבה, שאפשר להוסיף דברי שו"ת צמח צדק באו"ח סי' כ"ו, דפרי שעיקר דינו לברך עליו עץ, אלא שהפרי הוא קטן ומתוך כך ברכתו אדמה, פשיטא ופשיטא שאם בירך עץ יצא, דהא באמת הוא פרי עץ. הכי נמי ומק"ו שדין הפרי הזה ממש עץ, אלא שהיה מנהג

לברך אדמה, דאס בירך ב"פ העץ יצא בפשיטות, והכא שיש לנו כמה סניפים  
נברך עליו עץ לכתחילה. עד כאן דברי ידידנו הי"ו, ויישר כוחו.

ואכן הדבר נכון ופשוט. כי גם מי שאומר לברך על כך 'בורא פרי האדמה', הוא  
לא עקר ממנו את ברכת 'בורא פרי העץ', ואפילו לפי המשנ"ב ולפי מנהגם,  
אם בירך עליו העץ, יצא יד"ח בדיעבד, כיון שסוף סוף זהו עץ. רק שבזמננו, הם  
טוענים, כי לכתחילה צריך לברך על כך 'בורא פרי העץ'.

הדבר שאינו ברור לי בכל העניין הזה, זאת ההסתכלות שלהם, מה שבזמננו  
פרי זה נקרא חשוב. אינני יודע, מה נקרא פרי חשוב, ולמה, וכיצד להגדיר זאת.  
הדבר אינו כ"כ פשוט. בסדר, הם אומרים כי מביאים אלף טון בשנה, אבל 'מה  
דמות יערוך', חמוצית לאגס או לתפוחדעץ, וכבר אינני מדבר על אתרוג, ועל  
'גפן ותאנה ורימון'? וכי זה נקרא פרי חשוב?

נראה לי, כי החשיבות של החמוציות, בודאי שאינה מבחינת הטעם. אלא  
שהאנשים בשנים האחרונות, לוקחים זאת בגלל שאומרים כי יש בהם טעמים  
בריאותיים, לצרכי רפואה. ורק זאת היא הנקודה בחשיבותם. אומרים, כי יש  
בפרי זה, חמרים נוגדי חימצון, והדבר טוב לדם, ומועיל לפטריות. לכן אנשים  
לוקחים זאת. אומרים להם, תאכלו כל יום כף חמוציות, והדבר מועיל גם  
לפטריות שבאצבעות הידיים ואפילו הרגליים. אבל בעצם, זה לאו דוקא הפרי  
הזה, אלא כל פרי שהוא אדום, כגון רימון ודובדבן, וכדומה, הוא טוב נגד  
פטריות. לכן מסתברא לענ"ד, כי החשיבות של פרי חמוצית אינה מפני  
שאוהבים זאת, ושהאנשים רוצים אותו, אלא שהם מבינים כי הדבר טוב ומועיל  
מבחינה רפואית. אבל א"א להשוות זאת, לפירות האחרים.

לכן אני אומר, כי הדבר אינו כ"כ פשוט, לבוא ולהגיד דלכולי עלמא כיום  
תהיה הברכה שלו 'בורא פרי העץ' לכתחילה.

אבל מאידך, בדקתי זאת, לדידן. רציתי לראות, מה אומרים על כך חכמי  
תימן וחכמי ספרד. הרי כל הפירות האלה, יגידע"ש ודומיהם, באים מארצות  
אשכנז, מאירופה, מרוסיה ופולין. א"כ האשכנזים כותבים, כי מצד הדין,  
הברכה 'בורא פרי העץ', אבל המנהג לברך 'בורא פרי האדמה'. אבל יש לעיין,  
מה כותבים על כך, הפוסקים שלנו. פתחתי את השת"ז, והנה הוא התעלם  
בכלל מכל העניין הזה, ולא הביא זאת. כי בשביל מה שיביא את הפירות של  
המג"א? הוא לא העלה זאת בכלל, כי לא הכירו את הדבר, וממילא אין טעם  
שיעתיק זאת. אם כן, נשארה לנו ההלכה, שברכתם 'בורא פרי העץ'.

שאלה מהקהל: אולי זה דומה ל'דום – דאום'?  
תשובת מרן שליט"א: ה'דום – דאום' הוא עץ סרק. אמנם בתימן 'העולם'  
בירכו עליו 'העץ', ויש להם על מה שיסמוכו, ובמקום מנהג אין אומרים סב"ל.  
אבל מהרי"ץ אומר שברכתו 'שהכל', וכן עיקר במקום שאין מנהג.  
שאלה מהקהל: אבל אם יגדלו עכשיו מבחינה מסחרית?  
תשובת מרן שליט"א: זהו משהו אחר, יכול להיות כי אכן הוא יהיה חשוב.

שאלה מהקהל: מה לגבי ה'עינב'?  
תשובת מרן שליט"א: כל דבר, צריך לדון לגופו. האם הוא עץ סרק, או שלא?  
ואכן ענאב הוא עץ סרק. שמו אינו עינב, אלא עינאב. כי עינב, אלו הם הענבים  
בלשון"ק. כמ"ש וְדָם עֵינֵב תִּשְׁתֶּה חֶמֶר [דברים ל"ב, י"ד]. ענאב, זה שם פרי אחר  
לגמרי, שנקרא כן בערבית. [תסתכל בחלק הדקדוק, ישנו דגש באות נו"ן. זאת  
הוספתי בלשון מליצה]. שלא יחליפו ויתבלבלו. [פרי הענאב, הוא מעין זית  
מאורך, צבעו ירוק, וכשהוא בשל נהיה אדום. מתוק, וגרעין בתוכו. העץ גדל  
ישר, כמו עצים רבים, לא כמו ענבים שמתפרסים לצדדים].

הכף החיים [סימן ר"ג ס"ק ח] שהוא ספרדי, מעתיק את הפוסקים בעניין זה, וכן  
את דברי המג"א. הוא כותב כך, וכן על מה שכתב המג"א, שעל יאגידע"ש  
השחורים, לברך בורא פרי העץ, כתב חיי אדם [כלל נ"א אות ט'], דהעולם  
נוהגין לברך בפה"א, דלא חשיבי כ"כ פרי יעו"ש. דהיינו, גם כף החיים בעצמו,  
לא היה לו מה להגיד בעניין זה, כיון שהוא לא הכיר את הפירות הללו, והרי  
הוא היה בבגדאד ואח"כ בירושלם עיקו"ת, לכן הוא העתיק בשתיקה את מה  
שכתבו הפוסקים האשכנזים, והמשיך בדרכו.

במלים אחרות יוצא, כי כך היא ההלכה גם לדידן, דהיינו לפי חכמי תימן  
וספרד. זוהי בעצם שאלה כללית, על כל דבר שלא היה מצוי אצלנו, ואילו  
במקומות האחרים הוא היה מצוי, האם המנהג שהיה באותם המקומות, קובע  
גם כלפינו? בפשטות נראה שלא. אבל בסופו של דבר מתברר, כי גם אצלם,  
מנהג זה אינו פשוט ומוסכם. לכן לדידן, בודאי כי פשוט יותר לברך 'בורא פרי  
העץ' על החמוציות, וכך העיקר לדינא.

לגבי הפסיפלורה, הבעיא יותר מסובכת. אינני צריך להאריך כ"כ בעניין זה,  
כיון שבזמן האחרון, ידידנו הרה"ג אורן צדוק שליט"א, מרבני בית ההוראה  
'פעולת צדיק' בקרית ספר, פירסם מאמר על עניין זה, בעלון 'פעולת צדיק'  
[עלון מס' 60, כסלו התשע"ד], ואפשר לראות זאת שם. מובאים שם כל השיטות,  
והמסקנא כי הברכה היא 'בורא פרי האדמה', ולא נוהג בכך דין ערלה.

אולם התעוררתי שוב לנושא זה, כיון שהרה"ג נתנאל עומיסי שליט"א, שגם הוא מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' בקרית ספר, שלח לי חומר נוסף בעניין זה, ואחרי עיון חוזר חושבני כי אולי ישנה איזו נקודה, שעדיין צריכה עיון בנושא הזה, אולי יותר 'מבחינה מציאותית', ואסביר כעת מה היא הנקודה.

הרי בעצם, כאשר דנים על הפסיפלורה, האם הוא עץ או שהוא ירק, צריכים לדעת כי הנפק"מ היא לאו דוקא לגבי דין ערלה, או לגבי ברכת 'בורא פרי העץ', אלא שיש בכך גם נפק"מ לדיני כלאי הכרם. הרי כידוע, את הירקות צריכים להרחיק מן הגפן, שיעור ששה טפחים. ומן הכרם, צריך להרחיק שיעור ארבע אמות. כרם היינו, 'שניים זה כנגד זה ואחד יוצא זנב'. וגפן היינו, גפן יחידי. א"כ, אם עץ הפסיפלורה הוא ירק, אזי צריך שתהיה הרחקה ממש. כמרכן ישנה נפק"מ, לגבי מעשר, מתי ראש השנה שלו? וכמרכן ישנה נפק"מ, לעניין איסור ספחים, בשנת השמיטה שתבוא עלינו לטובה. א"כ צריכים לדעת, כיצד להגדיר אותה?

לפי שלשת הכללים שאמרנו מקודם, פשוט שהברכה על הפסיפלורה היא 'בורא פרי האדמה', ושלא נוהג בה דין ערלה, כיון שהתברר כי הגרעין שלה עושה פרי בתוך שנה.

וכן לגבי הפרטים הנוספים, גם עץ הפסיפלורה, הוא חלול. אמנם אין החלל גדול, כמו בעץ הפאפיה, אבל יש לו חלל קטן. אותו הדבר, לגבי ה'ביסבאס', דהיינו הפלפל החרוף, גם לו ישנו חלל, ולכן ברכתו בפה"א, וכן שהפרי הולך ומתמעט, ולאחר כמה שנים כבר אינו מחזיק, א"כ לא יכול להיות שנוהג בו דין ערלה. שהרי התורה אמרה **שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֵרְלִים** ויקרא י"ט, כ"ג, ואם שלש שנים אסור לאכול, א"כ יוצא שישנו פרי האסור באכילה, ולא מצאנו כי ישנו פרי האסור באכילה. לכן, אם נאמר שיש בו דין ערלה, הרי אין מציאות שהפרי הזה יאכל. על כרחך, שהוא נחשב כירק. אותו הדבר לגבי העניין הנוסף, שהוא מגדל את הפרי מהגרעין וכו', וכבר כתבנו על כך בשו"ת עולת יצחק [ח"ב סימן רכ"א]. בכל אופן יוצא, כי לשיטתנו הדבר פשוט, שהוא נחשב כירק. גם אם נגיד, שהחלל אינו נחשב כ"כ חלל, כיון שהוא חלל דק, אבל בספר חלקת השדה הוכיח הרב רווח שליט"א [בסימן י"ז], כי אפילו חלל קטן, נחשב חלל. ומבחינת התנאים האחרים, פשוט שהדבר כך.

אולם הנקודה הנוספת, מה שבכל זאת אינו ברור בנושא זה, מה יהיה לפי שיטת החזו"א, האומר כי לא מספיק כלל זה, של מוציא פרי מהגרעין תוך שנתו, אלא אם כן אין קיום לפרי, דהיינו שאינו מתקיים יותר משלוש שנים. אולם הפסיפלורה, אמנם מורידים אותו אחרי כמה שנים, אבל התברר כי מה שמורידים אותו, אינו מצד הפרי בעצמו, אלא מסיבות אחרות. זאת הנקודה

שאינה ברורה כ"כ. כלומר, מורידים את הפסיפלורה, בגלל כל מיני מחלות שבאים לעץ, או בגלל תנאי הגידול שלו. אבל מצד עצמו, הוא יכול לחיות הרבה שנים, אולי עשר או חמש עשרה שנה. א"כ מה שהוא מתמעט, זהו רק בגלל שלא מגדלים אותו בצורה הנכונה.

שלח לי ידידנו הרב עומסי שליט"א, מאמר שהתפרסם בקובץ 'התורה והארץ' וחלק ה' עמ' 144, שם כתוב כי שיח זה יכול לחיות מספר רב של שנים. אבל מקובל אצל המגדלים, לחדש את הגידול אחרי שלוש שנים, בגלל שהיבול פוחת והולך. אבל זה לא נובע מתכונות הצמח, אלא משיטות הגידול והטיפול בו. דהיינו, הוא צריך הרבה שמש. אבל אם יטפלו בו בצורה הנכונה, שיהיה עליו מספיק שמש, אין שום סיבה שהיבול יפחת. זאת הסיבה האחת. שנית, יש כל מיני מחלות, וירוסים, שגורמים לו שהוא מת. לכן אחרי שנים שלושה יבולים, רגילים לעקור את המטעים. יוצא א"כ, כי מצד עצמו הוא אכן יכול לחיות הרבה שנים. אמנם במציאות, הוא לא חי הרבה שנים, מהסיבות הנ"ל. אבל אם תטפל בו בצורה הנכונה, הוא אכן יכול לחיות. ממילא כבר ישנה שאלה, כיצד לדון זאת. אולם כבר אמרתי לכם, כי בספר חלקת השדה כתב, ולשיטתנו בודאי שהדבר נכון ופשוט, כי אם מקבלים את הכלל של גרעין הנותן פרי בתוך שנה, אזי הוא כירק.

אולם השאלה היא, כי לדעת החזו"א, כפי שמובאת כאן בקובץ התורה והארץ, שהפיחות ביבול, צריך להיות אחד מתכונות הצמח. אך אם פיחות זה נובע מסיבות צדדיות, כגון תנאי גידול שאינם מתאימים, אזי ודאי שאין זו תכונה בצמח המגדירתו כירק. דהיינו בארץ ישראל, שאין את הסיבה של מחלות וכדו'. התברר שגם בחו"ל, ישנה הפחתה ביבול עד כדי תמותה, אך גם שם הסיבות לכך הן סיבות צדדיות, כגון וירוסים מחלות וכדו'. דהיינו, גם בחו"ל הוא היה יכול לגדול יותר.

זאת נקודה הצריכה עיון, אליבא דשיטת החזו"א, שהקובע הוא, כמה שנים העץ מתקיים. על טענה זו, לא ראיתי תשובה ברורה בספר חלקת השדה. אבל אם נקבל את הכלל של הרדב"ז, של מביא פרי בתוך שנתו, אזי אין הכי נמי.

במלים אחרות יוצא, כי מעיקר הדין, לא נוהג בו דין ערלה, וברכתו 'בורא פרי האדמה'. ואולי לכו"ע ברכתו בפה"א, מן הספק. אבל מצד ערלה, אליבא דהחזו"א, מי שיחמיר תבוא עליו ברכה.

שאלה מהקהל: מי שמגדל אותו בגינה, בתור שיח לגדר בו?

תשובת מרן שליט"א: פשוט שאין דין ערלה. כי אם לא נוטעים אותו לצורך מסחר, ולצורך אכילה, אלא בשביל גדר, בודאי שאין בו דין ערלה, כפי ששנינו, הנוטע לסיג ולקורות, פטור מן הערלה [ערלה א, א].

שאלה מהקהל: ואם הוא גם לאכילה וגם לגדר?

תשובת מרן שליט"א: כיון שהוא גם לאכילה, חייב. וועי' דרך אמונה על הרמב"ם פ"י ממעשר שני אות י"א. לכן אני אומר, כי המציאות צריכה עיון. משום שלפי דבריהם, הוא מסוגל לחיות הרבה שנים, אם תטפל בו בצורה הנכונה.

השלמה בעניין הברכה על ה"לדר" (משמש טחון) וכדורי פלאפל.

ברצוני להזכיר בקיצור, עוד דבר אחד. בדף שפירסמנו זה מקרוב ממש [מצורך כאן בסוף החוברת] בעניין הברכות, כתבנו לגבי ה"לדר" העשוי ממשמש, כי ברכתו 'בורא פרי העץ'. דיברנו בעיקר לפי שיטת מהרי"ץ זיע"א בשו"ת פעו"צ, האומר כי דבר שעדיין נשארה לו מצורת הפרי, שאינו השתנה לגמרי מהמקור שלו, ואפילו ניכר צורתו רק במעט, ברכתו נשארת כפי שהיא.

מהרי"ץ מדבר על ה'מדקוק', שהזקנים טוחנים אותו עד אשר דק, ובכל זאת ניכר צורתו קצת. לכן לגבי ה'לדר', כפי שרואים, זהו עצמו כמו פרי המשמש, ניכר שזאת המהות שלו. רק ששאלנו והתברר, כי הדבר נעשה ע"י שטוחנים את המשמשים, ובסוף עושים מזה את הפרי. אולם אם הוא היה במשך כל הזמן במצב הזה, דהיינו שלא שהשתנה טעמו וריחו, זוהיה כלא היה, אזי מצבו לא השתנה. כמו לגבי הבמבה, שישנה בעיא אחרת, כי השתנה המצב בכלל, והוא איבד את טעמו וריחו העיקרי. כנראה שלגבי ה'לדר', אם המציאות היא כך, אזי פשוט לדעתנו שנשארת ברכתו בפה"ע, כיון שאפשר להכיר שזה משמש.

ביתר ביאור נסביר, כי לפי שיטתנו אין הבדל בין אם נעשה ה'לדר' ע"י שלקחו פירות משמש שלמים, הוציאו את גרעיניהם ושמו עליהם מכבש ללחון ולרדד אותם, לבין אם ייבשו טחנו וריסקו אותם ואח"כ רידדו תחת מכבש. ר"ל שאפי' אם ריסקו אותם, מ"מ נשארת ברכתם העיקרית בורא פרי העץ, ולא שהכל [וע"ע מה שכתבו בזה, בס' מועדים לשמחה דף רפ"ב אות י"א, ופסקי תשובות כרך שני סי' ר"ב אות ט"ז דף תרצ"א ע"ב, וברכות אליהו דף ת"י, ובשאר ספרים].

צריך לדעת, הכלל של 'ניכר צורתו', זה אינו שצריך להבין ולנחש לפי הפרי, לדעת שזהו הפרי. למשל, אם תחתוך מעט מתוך תפוח עץ, ותשאל אותי, מה זה? האם זה תפוח"ע, או אגס? אני לא אדע. אבל אין צורך שאבין לפי מראה הפרי, מה הוא. נניח שמישהו יקח מתוך האתרוג את חלקו הפנימי, ויגיד לי,

תסתכל, ניכר צורתו, או שלא? אינני יודע. אבל אני אטעם, אדע מה זה, האם זהו אתרוג או תפוז"ע. אתה אומר לי שזהו אתרוג, ואני מסתכל ורואה, כי מתאים שהוא יהיה אתרוג, א"כ זהו סימן. דהיינו, אינני צריך להבין לבד, מתוך הפרי, שיגיד לי זאת. אלא שאני יודע מה זה, ואני מקשר אותו עם המקור שלו, אז זה נחשב שעדיין ניכר צורתו, לפחות קצת.

לכן אפילו לגבי כדורי פלאפל, אנחנו אומרים שהברכה עליהם היא 'בורא פרי האדמה'. בגלל שאפילו אם לא תדע שזה עשוי מחומוס שפוררוהו לחלקים קטנטנים, אבל אחרי שאתה יודע שזה מחומוס, אמרו לך שזה מחומוס, ואתה מסתכל ורואה כי אכן זה דומה, הוא לא איבד את הצורה שלו, אזי נשארה ברכתו בורא פרי האדמה.

שאלה מהקהל: מה הדין אם שינו את צבעו? ישנם היום רבים, העושים שינויי צבעים?

תשובת מרן שליט"א: אם ישנו שינוי צבע, יכול להיות כי עדיף לברך על כך 'שהכל'.

שאלה מהקהל: מה לגבי אם השתנה צבעו, כגון אננס ירוק? תשובת מרן שליט"א: אם אינך מקשר זאת למקור, הוא הדין. אבל חושבני כי באננס ירוק, זה רק שינוי צבע, ואפשר לדעת לפי מהות הפרי ומראהו, שזהו אננס.

שאלה מהקהל: אבל עושים אותו בצורת עלים, נתנו לו צורה אחרת בכלל? תשובת מרן שליט"א: אם אינך רואה שהוא דומה למקור, והוא איבד בכלל את כל מהותו הראשונה, אזי אה"נ, ברכתו תהיה 'שהכל'.

שאלה מהקהל: אבל בפלאפל, מערבבים זאת עם כל מיני תבלין? תשובת מרן שליט"א: נכון, אבל החומוס, שברכתו בפה"א, הוא העיקר. החומוס בודאי מורגש, כי אינו נטחן עד הסוף, ואפשר להבחין שזהו חומוס.

שאלה מהקהל [מסוף השיעור]: מה הברכה על במבה? תשובת מרן שליט"א: עדיף לברך 'שהכל'. ואם יפטור זאת במאכלים אחרים, יותר טוב. דהיינו, אם אפשר שיקדים לברך תחילה על דברים שברכתם בודאי אחד האדמה ואחד שהכל, לצאת ידי חובת כל הדעות, תבוא עליו ברכת טוב.